

Sekulaari spiritualiteetti Pikku Kakkosessa

Pietari Hannikainen
Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta	Laitos – Institution Käytännöllinen teologia	
Tekijä – Författare Hannikainen, Pietari		
Työn nimi – Arbetets titel Sekulaari spiritualiteetti Pikku Kakkosessa		
Oppiaine – Läroämne Uskonnonpedagogiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro Gradu	Aika – Datum Huhtikuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal 103
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkimus käsittelee Yleisradion TV2:n Pikku Kakkonen-lastenohjelmassa ilmeneviä tapoja käsitellä spiritualiteettiin liittyviä aiheita, jotka ovat sukua uskonnollisille ilmiöille. Tutkimuksen teoriataustassa spiritualiteetin alue jäsennetään käsittämään institutionaalisen, humanistisen, ja yliluonnollisen spiritualiteetin, joista viimeksi mainittuun tämä tutkimus keskittyy.</p> <p>Tutkimuksen kohteena on Pikku Kakkosen sisältö vuosina 2013 ja 2014. Tarkastelussa olevista 58:sta Pikku Kakkosen ohjelmasarjasta tutkimuksen varsinaiseksi aineistoksi valikoitui 21 ohjelmasarjaan kuuluvia ohjelmia ja niiden lisäksi ohjelman juonto-osuuksia, jotka sisälsivät kannanottoja yliluonnollisen spiritualiteetin alueeseen. Aineisto jäsennettiin kolmeen kategoriaan: vuodenaikojen juhlaperinteet; kansanusko, magia ja noituus, sekä jumalasuhte. Näitä kategorioita alaluokkineen analysoitiin neljässä tutkimusluvussa sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Tutkimus toi esille, että Pikku Kakkonen sisältää monenlaisia kannanottoja yliluonnollisen spiritualiteetin alueeseen. Ensinnäkin Pikku Kakkonen ylläpitää ja rakentaa sekulaareja vuodenaikojen juhlaperinteitä ja niihin liittyviä mytologioita, kuten myyttiä joulupukista. Toiseksi Pikku Kakkonen edistää suomalaisen ja eurooppalaisen kansanperinteen ja siihen liittyvän uskomusperinteen esittämistä lapsille. Tähän ja moderniin satufantasiaan liittyen Pikku Kakkosen useat ohjelmat toistavat satuperinteeseen liittyvää spirituaalisen initiaation kaavaa. Kolmanneksi Pikku Kakkosen ohjelmissa näytti esiintyvän jonkin verran transtekstuaalisia viittauksia populaarikulttuurissa suosittuihin uuspakanuutta käsitteleviin ohjelmiin ja niiden teemoihin, kuten noituuden esittämiseen naisellisen voimaantumisen lähteenä. Neljänneksi Lauran tähti -ohjelman todettiin käsittelevän lapsen jumalasuhdetta uususkonnollisuudelle tai -henkisyydelle tyyppilliseen tapaan, erillään institutionaalisesta spiritualiteetista.</p> <p>Tulosten perusteella todettiin, että yliluonnollisen spiritualiteetin näkökulmasta Pikku Kakkosen suhde uskontoa lähellä oleviin ilmiöihin on jossain määrin problemaattinen. Ohjelman todettiin toistavan kulttuurisesti muotoutuneita tapoja suhtautua spirituaalisiin kysymyksiin. Niiden juuret palautuvat sellaisiin paradigmoihin lasten kognitiivisesta kehityksestä, joiden perusteluja voidaan perustellusti kyseenalaistaa uudempien tieteellisten tutkimusten valossa. Ohjelmassa esitetyt näkemykset elämän yliluonnollisesta dimensiosta ovat meko yksipuolisia ja painottuvat kansanuskoon ja animatistiseen spiritualiteettiin, vaikkakin monessa tapauksessa ilmeisen tahattomasti luoden samalla tilan länsimaisessa kulttuurissa voimistuneille uususkonnollisuuden vaikutteille.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Lapsi, televisio, spiritualiteetti, uskonto, sekulaari, sekulaari spiritualiteetti, Pikku Kakkonen		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		

Muita tietoa

1	Johdanto	2
2	Sekulaari spiritualiteetti, lapsi ja Pikku Kakkonen	4
2.1	Sekulaari spiritualiteetti	4
2.2	Moderni lapsuus, sadut ja myytit	12
2.3	Uusi henkisyys ja populaarikulttuuri	22
2.4	Pikku Kakkonen	26
3	Tutkimustehtävä ja sen toteutus	32
3.1	Kysymyksenasettelu	32
3.2	Tutkimusmetodi	33
3.3	Tutkimuksen kohde ja rajaus	35
3.4	Tutkimuksen eteneminen.....	36
3.5	Tutkimuksen luotettavuus	39
3.6	Aikaisempi tutkimus.....	40
4	Pikku Kakkosen sekulaari juhlaperinne	46
4.1	Pikku Kakkosen joulu.....	46
4.2	Suomalainen kansanperinne	53
4.3	Porokuiskaajan arvoitus	55
4.4	Johtopäätöksiä	56
5	Kansanperinneohjelmat, suomalaisuus ja kansanusko	58
5.1	Suomalainen uskomusperinne Pikku Kakkosessa	58
5.2	Maahisia, agraarimagiaa ja kansanmusiikkia	60
5.3	Uskomusperinne ja lapset	63
5.4	kansallisromantiikkaa vai kansanuskoa?.....	64
5.5	Johtopäätöksiä	65
6	Magia ja fantasia	66
6.1	Magian rooli lastenohjelmissa	66
6.2	Magia Pikku Kakkosessa: Sankareita, loitsuja ja noitia.....	68
6.3	Johtopäätöksiä	76
7	Lauran tähti -ohjelman uskonnoton spiritualiteetti	78
7.1	Lauran tähti, ”ystävä ikuinen”	78
7.2	Lauran tähti ja ei-uskonnollinen spiritualiteetti.....	80
7.3	Johtopäätöksiä	82
8	Tutkimuksen johtopäätökset	83
8.1	Yhteenveto tutkimuksen tuloksista	83
8.2	Tulosten arviointia ja johtopäätöksiä	85
	Lähteet	87
	Liitteet	98

1 Johdanto

Useat eri lähtökohdista tulevat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että jälkimodernissa mediakeskeisessä yhteiskunnassa media on ottanut itselleen tehtäviä, jotka ovat ennen kuuluneet uskonnollisille instituutioille. Mediaa on luonnehdittu post-modernin ajan ”iltanuotiona”, jonka äärelle ihmiset kokoontuvat ”kuuleman tarinoita, kokemaan elämyksiä ja etsimään yhteyttä toisiinsa”¹.

Medialla on merkittävä rooli kulttuuristen arvojen, ihanteiden ja mielikuvien luojana ja ylläpitäjänä. Korostaessaan näitä kulttuurisia ”pyhiä” arvoja, media luo ja ylläpitää ”länsimaista sielua”². Merkittävän kulttuurisen asemansa ja pitkäkestoisen, toistuvan vaikutuksensa kautta medialla ja sen kuvastoilla arvioidaan olevan voimakas vaikutus ihmisten arvomaailmaan, identiteettiin ja spirituaaliteettiin³. Erityisesti sillä saattaa olla vaikutusta lasten ja nuorten identiteetteihin, jotka ovat vasta muovautumassa⁴.

Lasten spirituaaliteettia tutkineiden *David Hayn* ja *Rebecca Nyen* tutkimustulosten mukaan lapsilla riippumatta kulttuurista tai uskonnollisesta kasvatuksesta lapsilla on usein taipumus jäsentää elämäänsä sellaisten käsitteiden ja kokemusten kautta, jotka liittyvät uskonnolliseen ja spirituaaliseen elämän alueeseen. Heidän tutkimuksensa ovat tuoneet esille, että sekulaarissa ympäristössä kasvaneet lapset ovat taitavia omaksumaan populaarikulttuurista, kuten peleistä, elokuvista ja televisiosta, kuvastoa ja käsitteistöä, joiden kautta he jäsentävät spirituaalisia pohdintojaan.⁵

Australialaisen *Graham Rossiterin* näkemyksen mukaan median, kuten elokuvien ja television välittämään arvomaailmaan liittyy kuitenkin merkittäviä ongelmia. Erityisesti hän problematisoi sitä, että ne pyrkivät viihteellistämään asioita. Vaikka televisio käsittelee moraaliin ja arvoihin liittyviä asioita, niistä tehdään usein viihdettä, jolloin niiden viesti trivialisoituu. Tämän ongelman taustalla on Rossiterin mukaan kaupallistuminen, joka johtaa helposti arvomaailman vääristymiseen.⁶

Rossiterin mukaan media antaa myös puutteellisen ja epärealistisen kuvan elämän spirituaalisesta dimensiosta. Elokuvat ja televisio-ohjelmat luovat hänen

¹ Sumiala-Seppänen 2005, 11.

² Sumiala-Seppänen 2005, 12.

³ Rossiter 1999, 1, 26.

⁴ Rossiter 1996, 14,17, 20-21.

⁵ Hay & Nye 2006, 120-121.

⁶ Rossiter 1996, 17.

näkemyksensä mukaan mielikuvan elämän etenemisestä ilman spirituaalista dimensiota. Lisäksi ne tuottavat stereotyyppisiä tai negatiivisia mielikuvia uskontoihin liittyvistä asioista.⁷ Vaikka populaari media on tarttunut vuosituhannen vaihteen jälkeen entistä enemmän spirituaalisia aiheita käsitteleviin teemoihin, aiheita käsitellään usein triviaalilla ja pinnallisella tavalla.⁸ Rossiterin mukaan sama ongelma, joka vaivaa joukkoviestintää, vaivaa myös uskontoja: kyvyttömyys tarjota merkityksellisiä ja toimivia ratkaisuja muuttuvan maailman spirituaalisiin ongelmiin ja kysymyksiin. Rossiterin mukaan nykymaailmassa yleinen vierauden ja merkityksettömyyden kokemus voi olla yhteydessä siihen, etteivät ne tahot, joista lapset ja nuoret hakevat vastauksia elämänsä perustavanlaatuisiin kysymyksiin, kykene täyttämään tätä tehtävää.⁹

Lastenohjelma Pikku Kakkonen on käsite, jonka lähes jokainen suomalainen tuntee. Ohjelma edustaa suomalaisen Yleisradion laatuun ja kasvattavaan otteeseen perustuvaa lastenohjelmaa, joka on vuosikymmenien ajan ollut suomalaislasten suosiossa. Ohjelma pyrkii olemaan turvallinen ja laadukas lastenohjelma 3-7-vuotialille ja sen kasvatukselliset suuntaviivat perustuvat suomalaisen varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmiin. Ohjelman tekijöiden mukaan ohjelma ei sisällä uskontoa. Niinpä ohjelman voidaan nähdä edustavan sekulaaria kulttuuria ja sellaista tapaa käsitellä asioita, joka luo länsimaista sekulaaria ”sielua”.

Kuitenkaan ei ole ilmeistä, että eksplisiittisesti sekulaari tai uskonnon media ei käsitelisi millään tavalla spirituaalisia kysymyksiä. Useat johtavat uskontososiologit ovat todenneet, että perinteinen tapa määritellä uskonto ei ole riittävä nykyisessä uskonnollisessa tilanteessa, jossa uskonnon rajapinnassa olevat ilmiöt, kuten erilaiset uuteen henkisyyteen liittyvät uskonnollis-filosofiset ilmiöt ovat saaneet lisää merkittävyyttä länsimaisessa kulttuurissa.¹⁰ Pikku Kakkosen kontekstissa tämä tarkoittaa sellaisia kysymyksenasetteluja, jotka ottavat kantaa spirituaalisiin kysymyksiin ilman ”uskonnon”, eli institutionaalisiin uskontoihin liittyvän spiritualiteetin käsitteitä tai lähestymistapoja.

Tämän työn aihe, *sekulaari spiritualiteetti Pikku Kakkosessa*, viittaa sen tutkimiseen, miten uskonnon rajapinnassa olevat spirituaaliset kysymykset saavat ilmauksensa eksplisiittisesti uskonnottomassa tai sekulaarissa lastenohjelmassa.

⁷ Rossiter 1996, 26. Ks. Myös Skill et al. 1994, 251.

⁸ Partridge 2004, 122.

⁹ Rossiter 1999, 26.

¹⁰ Kallunki 2015, Beyer 2013, 663.

Koen tämän kysymyksenasettelun kiinnostavaksi uskonnonpedagogisen tutkimuksen aiheena siksi, että sen kautta voidaan osaltaan lähestyä sitä, miten media kulttuurisesti merkittävän lastenohjelman kohdalla muovaa kulttuurissamme lasten käsityksiä spiritualiteetista, yliluonnollisesta ja uskonnoista.

Alustavan tarkastelun perusteella voidaan todeta, että ohjelmasta löytyy monenlaisia kannanottoja tähän aihealueeseen.

2 Sekulaari spiritualiteetti, lapsi ja Pikku Kakkonen

2.1 Sekulaari spiritualiteetti

Sanan sekulaari suomenkielinen vastine on maallinen, joka voidaan ymmärtää hengellisen vastakohtaksi. Jaottelu maalliseen ja hengelliseen perustuu juutalais-kristilliseen maailmankuvaan, jonka vakiintuminen Euroopassa oli Max Weberin mukaan edellytyksenä sekularisaation mahdollisuudelle. Esikristillisissä maailmankuvissa luonnollinen maailma oli täynnä erilaisia henkiä, jumaluuksia ja voimia, joita täytyi lepytellä uhrein tai manipuloida magian keinoin. Kristinuskon todellisuuskäsityksen vakiintumisen myötä luonnollisesta maailmasta katosi mystinen ja maaginen ulottuvuus ja siitä tuli fyysinen, Jumalan luoma, mutta kuitenkin ei itsessään pyhä alue.¹¹

Länsimaiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen on valistuksesta lähtien liitetty ajatus sekularisaatiosta. Äärimmillään se on ideologisesti nähty ”Jumalan kuolemana” ja uskonnon merkityksen katoamisena rationaalisen tieteellisen ajattelun tieltä tarpeettomana ja sosiaalisesti merkityksettömänä. Käytäntö on osoittanut, ettei tällainen kehitys ole todennäköistä, ja uskontososiologit ovat tarkentaneet teoriaa ja esittäneet erilaisia näkemyksiä uskonnon tulevaisuudesta. Yleisesti sekularisaatio ymmärretään uskonnon aseman kaventumisena yhteiskunnassa omaksi sektorikseen ja privatisoitumisena enemmän yksityiselämän alueelle. Tämäkään skenaario ei näytä toteutuneen yksiselitteisesti, vaan esimerkiksi islamin poliittinen merkitys, ortodoksisuuden uusi nousu Venäjällä ja katolisen kirkon voimakas vaikutus Puolassa osoittavat, että monenlaista kehitystä on meneillään.¹²

¹¹ Partridge 2004, 9.

¹² Heelas & Woodhead 2000, 307-308; Davie 2000, 1; Casanova 1994, 215.

Suomi on kuulunut pitkää uskonnollisesti maailman homogeenisimpiin maihin. Suomalainen luterilaisuus on ollut osa kansallista identiteettiä, mikä on tarkoittanut kirkon osallisuutta erityisesti ihmisten elämänkaaren taitekohtiin kirkollisten toimitusten kautta. Kuitenkin viime vuosikymmeninä tällaisen *kansankirkollisuuden* ohuus on tullut esille nuorempien sukupolvien kirkosta eroamisina. Erityisesti pääkaupunkiseudulla sitoutuminen kirkkoon on romahtanut paikoin alle puoleen väkiluvusta, eikä luterilaisuutta enää mielletä itsestään selväksi osaksi suomalaisuutta.¹³ Edelleen sellaiset traditiot, kuten kauneimmat joululaulut ja joulukirkko, kokoavat silti suomalaisia suurin joukoin kirkkoon ja suuri osa suomalaisista suhtautuu myönteisesti kirkkoon ja erityisesti sen tekemään sosiaaliseen työhön. Edelleen kirkkoon kuuluu kolme neljästä suomalaisesta, joskin vain viidennes väestöstä osallistuu aktiivisesti sen toimintaan. Toisaalta kirkkoon ja uskontoon kielteisesti suhtautuvia on suomalaisista vain viidennes ja lähes kaikki suomalaiset haudataan edelleen kirkollisin menoin kirkon ylläpitämille hautausmaille.¹⁴

Sekularisaation voidaan nähdä toteutuneen Suomessa evankelis-luterilaisen kirkon ja luterilaisen uskonnon roolin pienenemisenä yhteiskunnassa. Kirkon rooli ei ole kokonaan kadonnut yhteiskunnasta, mutta tältä osin sekularisaatioprosessi on vahvasti käynnissä. Virallinen yhteiskunnallinen diskurssi, johon kuuluvat media, koululaitos ja valtiolliset instituutiot, ovat vähitellen sekularisoitumassa, viimeisenä linnakkeena ehkäpä puolustusvoimat. Tunnetun sosiologin, *Peter Bergerin*, mukaan länsimaissa vaikuttaa akateemisesti koulutettu eliitti, joka pitkälti ohjaa yhteiskuntien ”virallisia” tulkintoja totuudesta median ja koululaitoksen kautta, pyrkien edistämään sekularisaatiota omien perusoletustensa pohjalta.¹⁵ Käyttäessäni termiä sekulaari kulttuuri, en viittaa sillä koko suomalaiseen kulttuuriin, vaan niihin osa-alueisiin, joista voidaan käyttää tätä nimitystä, kuten pitkälti esimerkiksi media.

”Jälkikristillisessä” monikulttuuristuvassa Euroopassa ja länsimaissa yleensäkin on noussut uudenlaista uskonnollisuutta, joka korostaa yksilöllisyyttä ja henkisyttä ja hakee aineksia eurooppalaisen esoteerisen perinteen ja eikristillisten uskontoperinteiden lähteiltä. Tämän voidaan nähdä kertovan siitä, että uskonnollisuus sinänsä ei ole katoamassa, vaan se saa ja on saanut uudenlaisia

¹³ Niemelä 2013; Haastettu kirkko, 42-43; Sundback 2003, 89-96

¹⁴ Haastettu kirkko, 35-41,100.

¹⁵ Berger 1999, 9.

ilmenemismuotoja. Meneillään olevan uskonnollisuuden suuntaa on vaikea arvioida ja todennäköistä onkin, että suuntia on useita jälkimodernin yhteiskunnan pirstoutuessa erilasiin alakulttuureihin ja globaaleihin verkostoihin.¹⁶

Populaarikulttuurin piirissä parin viime vuosikymmenen kuluessa on tartuttu entistä enemmän spirituaalis-uskonnollisten kysymysten käsittelyyn. Elokuvat ja tv-sarjat, jotka käsittelevät fantasian keinoin populaaria uususkonnollisuutta, ovat keränneet suuria yleisöjä. Medialla onkin arvioitu olevan merkittävä rooli länsimaisen ”sielun” luomisessa ja ylläpitämisessä.¹⁷

Käsitteellä sekulaari tarkoitan yhteiskunnallista instituutiota tai ajattelumallia, joka on irrottautunut uskonnolliseen maailmankuvaan liittyvistä tavasta tulkita elämää ja sen ilmiöitä.

Spiritualiteetti

Spiritualiteetti on hieman erikoinen suomen kielen sana. Se on käänös englannin kielen termistä *spirituality*, taustalla latinan *spiritualitas*, joka on käänös kreikan sanasta *pneumatikos*, joka on johdettu Pyhää henkeä tarkoittavasta sanasta *pneuma*. Sen voisi kääntää myös luontevammin spiritualisuudeksi, mutta jostain syystä se on saanut erikoisemman muodon spiritualiteetti. Käsite on alunperin liitetty teologian kontekstissa kristilliseen hartauselämään, mutta nyttemmin se on saanut uudenlaisia merkityksiä niin tieteen kuin arkielämänkin konteksteissa.¹⁸

Spiritualiteettia vastaava englanninkielinen termi *spirituality* on viimeisten parinkymmenen vuoden aikana englanninkielisellä kielialueella alettu ymmärtää arkiymmärryksessä uskonnolle (*religion*) vastakkaisena käsitteenä. Ihmiset länsimaissa eivät mielellään liitä itseään ulkokohtaisena ja institutionaalisen miellettyyn uskonnollisuuteen, vaan kuvaavat itseään ja uskonnollisuuttaan mieluummin adjektiivilla *spiritual*.¹⁹ Suomenkielessä tätä käsitettä vastaa usein termi *henkisyys*.²⁰ Ilmiö liittyy laajempaan uskonnollisuuden ja ajatusmaailman muutokseen länsimaissa, jota luonnehtivat subjektiivisuus, irtautuminen perinteisistä auktoriteeteista ja kokemuksellisuus.²¹ Tältä pohjalta määrittelen Heelas & Woodheadia mukaillen spiritualiteetin laajasti *tapana hahmottaa*

¹⁶ Haastettu kirkko, 38-39.

¹⁷ Sumiala-Seppänen 2005, 11-16.

¹⁸ Ubani 2003, 15; Hay & Nye 2006, 18-19. Tirri 2004a, 120.

¹⁹ Gollnick 2013, 148. Hay & Nye 2006, xx, Niemelä 2006, 268.

²⁰ Ubani 2007, 15.

²¹ Heelas & Woodhead 1999, 2-4.

*uskonnollis-eksistentiaalisia kysymyksiä erillään traditionaalisista uskonnollisista instituutioista.*²² Tarkastelen myöhemmin lisää länsimaissa meneillään olevaa uskonnollisuuden muutosta.

Uskonnonpedagogiikan tieteellisessä viitekehyksessä spiritualiteetti nähdään uudehkojen lapsen spiritualiteettia koskevien tutkimusten mukaisesti inhimillisenä myötäsyttyisenä elämänalueena, joka selittää sellaiset ilmiöt, kuten uskonto, moraalit ja eksistentiaalinen etsintä. Monitieteellinen lapsen spiritualiteetin tutkimus on tuonut esille havainnon, jonka mukaan lapsilla esiintyy kulttuurista ja heidän saamastaan uskonnollisesta kasvatuksesta riippumatta taipumuksia uskonnollis-spirituaaliseen tapaan hahmottaa elämää.

Keskeinen lapsen spiritualiteetin tutkija, *David Hay*, lähestyy spiritualiteettia kognitiivisen alueen ulkopuolella olevana kykynä aistia ja kokea välittömän kokemuksen kautta todellisuutta ja sen syvempiä dimensioita. Hayn ja *Rebecca Nyen* tutkimustulosten mukaan spiritualiteetin keskiössä on *suhdetietoisuus*, eli ihmisen kyky olla suhteessa itseensä, ympäristöön, luontoon ja transsendenttiseen todellisuuteen.²³

Professori Martin Ubani jäsentää väitöskirjassaan spiritualiteetin alueena, jossa kohtaavat *uskonto, transsendenssi ja eksistentiaaliset kysymykset*. Hänen tutkimuksessaan spiritualiteetti jäsennettiin muun muassa institutionaaliseen, yliluonnolliseen ja humanistiseen spiritualiteettiin. Institutionaaliseen spiritualiteettiin liitettiin institutionaalisten uskontojen lähestymistavat, traditiot, hartauselämä ja niin edelleen. Yliluonnollinen spiritualiteetti liitettiin yliluonnollisiin tapahtumiin ja transsendenttiseen todellisuuteen. Humanistinen spiritualiteetti puolestaan liitettiin ihmisten arkiseen elämään, kulttuuriin ja luontoon.²⁴ Spiritualiteetin voidaan siis nähdä ilmenevän myös sekulaarissa ympäristössä esimerkiksi elämän merkityksen etsintänä. Ihmisen tarve oman paikkansa määrittelemiseen ja elämän tarkoituksen ja arvon pohdintaan nähdäänkin usein spiritualiteetin keskeisenä tunnusmerkkinä.²⁵

Uskonnonpedagogiikan tieteellinen spiritualiteetin määritelmä on samansuuntainen kuin edellä esitetty arkikielen määritelmä. Lähinnä se eroaa arkikielen määritelmästä siinä, että se ei sulje uskontoja spiritualiteetin ulkopuolelle, vaan näkee myös uskonnot mahdollisuuksina toteuttaa

²² Vrt Heelas & Woodhead 1999.

²³ Hay & Nye 2006, 51, 108-109.

²⁴ Ubani 2007, 11-12.

²⁵ Tirri, 2002, 20-21; 2004b, 132.

spiritualiteettia. Kuitenkin myös tieteellinen määritelmä sisältää ajatuksen, että kaikki, mikä on uskonnollista, ei välttämättä ole spirituaalista. Spiritualiteetti nähdään elämän ydinalueena, jonka kautta ihminen hahmottaa elämänsä keskeisiä kysymyksiä olemassaolosta ja suhteista itseensä, toisiin, luontoon, yliluonnolliseen ja mahdollisesti jumaluuteen. Se voi saada ilmaisunsa niin traditionaalisessa uskonnollisuudessa kuin myös niiden ulkopuolella, myös sekulaarissa kontekstissa.²⁶

Sekulaari spiritualiteetti

Sekulaarin spiritualiteetin käsite on lainattu tähän tutkimukseen australialaisen uskontokasvatuksen professori Graham Rossiterin artikkelista, joka käsittelee television ja elokuvien vaikutusta lasten ja nuorten spiritualiteettiin. Rossiterin näkemyksen mukaan samalla, kun television ja elokuvien narratiivit ovat ensisijaisesti viihteellisiä, ne kantavat tietynlaista arvomaailmaa, näkemyksiä elämän motiiveista, päämäärästä ja merkityksestä. Vaikka median sisällöt eivät yleensä pyri ensisijaisesti olemaan kasvattavia tai tarjoamaan tasapainoista lähestymistapaa elämän spirituaaliseen dimensioon, ne toimivat silti yhä merkittävämpänä lasten ja nuorten arvojen, identiteetin ja spiritualiteetin rakennusaineina.²⁷

*Film and television have the potential to contribute significantly to individuals' self understanding and self expression, to their ultimate beliefs about life, the world and its spiritual dimension, and relationships with others. These media can become more influential reference points for beliefs and moral values than traditional religion. This relativising of the religious story is part of the emerging pattern of a more **secular spirituality** in today's youth.²⁸ (lihavointi lisätty)*

Ymmärtääkseni Rossiter tarkoittaa tässä yhteydessä sekulaarilla spiritualiteetilla sellaista spiritualiteettia, joka on irrotettu kirkollisesta yhteydestä, ja lisäksi hän kuvailee sitä relativistisena. Rossiterin käsitteenmäärittely ei ole tässä kohtaa

²⁶ Tirri, 2002, 20-21; 2004b, 132.

²⁷ Rossiter 1996, 3, 26.

²⁸ Rossiter 1996, 2-3.

aivan selkeä, joten jatkan teeman kehittelyä, määritelläkseni käsitteen selkeästi tätä tutkimusta varten.

Rossiterin mukaan vahvan kulttuurisen asemansa ja pitkäkestoisen vaikutuksensa kautta medialla on potentiaalisesti suuri voima vaikuttaa ihmisten arvoihin ja identiteettiin. Erityisesti tämä tapahtuu lasten ja nuorten kohdalla, koska he etsivät ympäristöstään roolimalleja ja arvoja. Näin spiritualiteettiin liittyvät arvot ja näkemykset omaksutaan enenevässä määrin median ja populaarikulttuurin välittämien näkemysten, kuin traditionaalisten uskonnollisten narratiivien tai kotien arvokasvatuksen kautta.²⁹

Usein kaupalliset ja/tai viihteelliset arvot vaikuttavat siihen, että uskonnollisia ja eksistentiaalisia kysymyksiä käsitteleviä narratiiveja käsitellään viihteellisesti ja trivialisoiden. Rossiterin mukaan televisio ja elokuvat (samoin kuin hänen mukaansa myös paljolti uskonnot), epäonnistuvat käsittelemään ihmisten ajankohtaisia spirituaalisia kysymyksiä muuttuvassa maailmassa relevantilla tavalla. Tämän hän näkee tärkeänä syynä ihmisten lisääntyneeseen pahoinvointiin ja nuorten keskuudessa yleiseen vierauden ja merkityksettömyyden kokemukseen.³⁰

Samansuuntaisia huomioita on tehty muuallakin. Lasten spiritualiteetin tutkimuksen uranuurtajat David Hay ja Rebecca Nye havaitsivat sekulaarissa ympäristössä kasvaneiden lasten olevan taitavia omaksumaan populaarikulttuurista, kuten peleistä, elokuvista ja televisiosta, käsitteistöä, jonka kautta he jäsentävät spirituaalisia pohdintojaan. Hayn ja Nyen tutkimusten mukaan lapsilla on selkeästi tunnistettava taipumus hahmottaa asioita uskonnollisten ja spirituaalisten kysymysten kautta. Heidän mukaansa sillä, miten yhteiskunnassa ja mediassa käsitellään spirituaalisia kysymyksiä, on suuri vaikutus lasten identiteetin ja spirituaaliteetin kehittymiseen, usein kielteisellä tavalla. He nostavat esiin myös ongelmana spirituaalisten ilmiöiden käsittelyyn soveltuvan kielen puuttumisen sekulaarissa kulttuurissa.³¹

Kulttuurintutkimuksen piirissä syntynyt tutkimussuuntaus, nimeltä *media, uskonto ja kulttuuri –paradigma*, on havainnut mediassa uskonnon kaltaisia piirteitä.³² Paradigma lähtee, ehkä hieman romantisoitujen, ajatuksesta, että mediasta on tullut kuvainnollisesti ”postmodernin ajan iltanuotio”, jonka äärelle

²⁹ Rossiter 1999, 1, 3, 26.

³⁰ Rossiter 1999, 26.

³¹ Hay & Nye 2006, 120-121, 133.

³² Tutkimusalan keskeisiä edustajia Hoover, Lövheim, Suomessa Johanna Sumiala-Seppänen.

ihmiset kokoontuvat ”kuulemaan tarinoita, kokemaan elämyksiä ja etsimään yhteyttä toisiinsa”³³. Paradigman hyväksyvät tutkijat näkevät median *keskeisenä* jälkimodernin individualisoituneen uskonnollisuuden tilana.

Tutkimussuuntauksen piirissä on todettu median rakentavan ja ylläpitävän ”länsimaista sielua” ja sille tyypillisiä arvoja, olivatpa ne miten ”maallisia” hyvänsä. Keskeiset kysymykset koskevatkin nykymedian uskonnollisia piirteitä ja sitä, miten media muokkaa ihmisten arvomaailmaa, millaista moraalikoodistoa se luo, mitkä ovat median viitoittamassa maailmassa pyhinä pidettyjä asioita, Ja millaisia tabuja se luo suojellessaan itselleen pyhiä asioita.³⁴

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia tätä ”länsimaista sielua” yhden tapausesimerkin kautta. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten mediassa, tässä tapauksessa television kulttuurisesti merkittävässä lastenohjelmassa, käsitellään, rakennetaan ja ylläpidetään sekulaarille kulttuurille tyypillisiä arvoja ja myyttejä. Aikuisten tekemän lastenohjelman voidaan nähdä kertovan ehkä jopa enemmän aikuisista kuin lapsista. Keskityn työssäni erityisesti uskonnollis-spirituaaliseen alueeseen, mutta sitä ymmärtääkseni tarkastelen myös ohjelmaan sisältyviä arvoja ja näkemyksiä, kuten lapsikäisyyttä, kasvatusnäkemystä ja niin edelleen. Koska Pikku Kakkonen on lähtökohdiltaan sekulaari ohjelma siinä mielessä, että sen lähtökohdissa ilmaistaan, että ohjelmassa ei käsitellä uskontoa, tutkimukseni kohdistuu ohjelman ”sekulaariin spiritualiteettiin”.

Määrittelen sekulaarin spiritualiteetin tässä tutkimuksessa sellaisina kulttuurin piirteinä, jotka eivät ole tarkoituksellisesti uskonnollisia (vrt. institutionaalinen spiritualiteetti), mutta sisältävät tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti aineksia, jotka käsittelevät spirituaalisia kysymyksiä (vrt. humanistinen tai yliluonnollinen spiritualiteetti). Spirituaalisuus ymmärretään tässä yhteydessä laajasti alueena, johon liittyvät elämän tarkoitus ja merkitys, arvot, mysteerit ja uskonnolliset kysymykset yliluonnollisesta, tuonpuoleisesta, jumalista ja niin edelleen. Palaan tähän määritelmään tutkimustehtävän yhteydessä.

Homo religiosus

Tämän työn kannalta uskontotieteen uranuurtajan, Mircea Eliaden – ihmisestä ei käytetä nimitystä klassikko tutkimukset antavat kiinnostavan näkökulman

³³ Sumiala-Seppänen 2005, 11.

³⁴ Sumiala-Seppänen 2005, 11-16.

sekulaariin spiritualiteettiin. Eliade teki elämäntyönsä tutkien uskonnollisuutta laajasti eri kulttuureissa ja hänen näkemyksensä perustuvat hyvin laajoihin aineistoihin. Eliaden mukaan inhimillisen uskonnollisuuden ydin avautuu parhaiten tarkastelemalla ihmiskunnan alkukantaisten kehitysvaiheiden uskonnollisuutta, joka heijastuu vaikkapa länsimaisessa satujen kertomusperinteessä. Eliade päätyi laajojen tutkimustensa myötä johtopäätökseen, jonka mukaan ihmisen olemukseen kuuluu myyttis-uskonnollinen tapa suhtautua todellisuuteen. Tällainen piirre kuuluu hänen mukaansa kaikkiin kulttuureihin ja on ollut osa ihmiskuntaa sen alusta asti. Eliaden mukaan uskonnollisen alueen kieli on myyttinen ja siihen liittyy kokemus yhteenkuuluvaisuudesta ja riippuvaisuudesta kosmoksen kanssa, joka nähdään elävänä ja dynaamisten voimien läpäisemänä. Järjestelmiä, jotka perustuvat ihmisen myyttiseen yhteyteen kosmoksen kanssa, hän nimittää ihmiskunnan alkuperäiseksi kosmiseksi uskonnoksi. Myyttis-uskonnolliseen alueeseensa kosketuksissa olevaa ihmistä Eliade nimittää termillä *homo religiosus*, uskonnollinen ihminen. Eliaden määritelmän mukaan tällainen ”uskonto” merkitsee ”olemassaoloa koskevaa” ja ”oleminen on yhtä kuin sakraali”. Homo religiosukselle uskonto, eli suhde elämän perustana oleviin voimiin, muodostaa olemassaolon perustan, joka määrittelee hänen elämänsä puitteet.³⁵

Eräs keskeinen tapa olla vuorovaikutuksessa elämän kosmisen ulottuvuuden kanssa, jonka Eliade havaitsi toistuvan eri kulttuureissa ympäri maailman, ovat riitit, jotka toimivat symbolisina tapoina kulkea kohti elämän myyttis-uskonnollisia päämääriä. Initiaatoriittien kautta ihminen pyrkii Eliaden mukaan muuttumaan luonnollisesta tilastaan kohti myyttien kuvaamaa ihannetta. Eliade löytää tällaisten riittien elementtejä kaikista kulttuureista ja uskontoperinteistä sekä myöskin maallistuneista kulttuureista.³⁶

Eliaden mukaan uskonnosta vieraantuneella ihmisellä uskonnollis-myyttinen alue on jäänyt tiedostamattoman alueelle, mutta vaikuttaa sieltä käsin monin tavoin saaden aikaan erilaisia tiedostamattomia taikauskaisia uskomuksia ja käyttäytymismalleja. Tähän kuuluvat paitsi erilaiset taikauskaiset käyttäytymismallit ja tabut, mutta ennen kaikkea uskonnottoman ihmisen tukeutuminen ”naamioituun mytologiaan ja rapautuneeseen ritualismiin”. Hänen mukaansa ”uskontoa vailla olevien suuri enemmistö” elää ”keskellä uskonnollis-

³⁵ Eliade 2003, 183-185, 187, 230.

³⁶ Eliade 2003, 204-211.

maagisten käsitysten sekasotkua, joka on kuitenkin vääristynyt aina karikatyyriksi asti ja on siksi vaikeasti tunnistettavissa”.³⁷ Tästä alitajuisesta uskonnollisuudesta kertonevat esimerkiksi sellaiset yleiset, sisällöltään epämääräiset käsitteet, kuten ”onni”, ”tarkoitus” tai ”kohtalo”.³⁸

Maallistuneessa kulttuurissa ihminen edelleen toistaa uskonnollisten rituaalien kaavoja maallistuneissa elämänkaaren riiteissä ja populaarikulttuurin kertomuksissa, jotka ovat Eliaden mukaan ”uskonnollisesti orientoituneita”. Myös esimerkiksi politiikka ja kansalliset myytit sisältävät piirteitä, jotka voidaan liittää tähän myyttis-uskonnolliseen alueeseen. Eliaden mukaan ihmisen tiedostamaton alue on ”hämmästyttävän samankaltainen, kuin mytologian kuvasto ja hahmot”. Uskonnollisella ihmisellä myyttiset symbolit puhuttelevat hänen maailmankatsomustaan, kun taas uskonnottomalla ihmisellä ne jäävät irrallisiksi palasiksi, eivätkä muodosta toiminnan perustaa.³⁹

Eliaden uskonnon määritelmä, joka poikkeaa esimerkiksi kristinuskon yhteydessä uskoon liitetystä jumalauskon merkityksistä, asettuu tämän tutkimuksen käsitteistössä nähdäkseni ensisijaisesti yliluonnollisen spiritualiteetin ja toki myös osittain institutionaalisen spiritualiteetin alueelle. Eliaden teesi sekulaarin ihmisen tiedostamattomalle alueelle kätkeytyvästä osin latentista uskonnollis-spirituaalisesta orientaatiosta tuo kiinnostavan näkemyksen siihen, miksi sekulaarissa kulttuurissa ja Pikku Kakkosen kaltaisessa lastenohjelmassa on löydettävissä yliluonnolliseen spiritualiteettiin kuuluvia uskonnollis-spirituaalisia ilmiöitä ja miksi tällaiset ilmiöt edelleen kiinnostavat ihmisiä. Eliaden teoria antaa mielestäni hedelmällisen pohjan monien tässä tutkimuksessa esille nousevien kysymysten tarkastelulle.

Seuraavassa luvussa luodaan katsaus siihen, miksi modernissa sekulaarissa kulttuurissa lapsille kerrotuissa saduissa toistuvat vanhan kansanuskon myyttiset teemat.

2.2 Moderni lapsuus, sadut ja myytit

Moderni lapsuus

Tässä tutkimuksessa käytetään käsitteitä *lapsi* ja *lapsuus*. Sosiologinen ja sosiaalishistoriallinen tutkimus on tuonut esille sen, että lapsuus on ainakin tietyiltä

³⁷ Eliade 2003, 223-226

³⁸ Eliade 2003, 224; Virtanen & Virtanen 1988, 81-83.

³⁹ Eliade 2003, 226-233.

osin kulttuurillinen ilmiö, joka on nähty ja konstruoitu eri tavoin eri aikoina ja eri kulttuurikonteksteissa. Nykyisten lapsi- ja kasvatuskäsitysten taustalta on löydettävissä historiallinen kehitys siinä, miten lapsi ja lapsuus on nähty kulttuurissa. Esittelen tässä eräitä keskeisiä piirteitä näistä ilmiöistä. Erityisenä tarkastelun kohteena ovat modernin lapsikäsitteksen synty ja sen taustat.⁴⁰

Lapsuuden historiaa käsittelevissä tutkimuksissa korostetaan usein käännekohtana 1700- ja 1800-luvuilla romantiikan myötä syntyneitä uutta näkemystä lapsesta, joka personoituu erityisesti Jean Jacques Rousseau'n kasvatustajatteluun. Romanttinen näkemys korosti lasta viattomana olentona, joka ilmentää alkuperäisyyttä, aitoutta ja jota inhimillinen yhteiskunta ei ole vielä päässyt turmelemaan. Romanttiseen ajatteluun liittyi idealistinen käsitys siitä, että paluu luontoon olisi ratkaisu kulttuurin moraaliseen rappioon ja lapsi nähtiin tämän idealisoidun luonnon edustajana. Lasta arvostavia ja lapsuutta suojelevia näkemyksiä ja äänenpainoja oli esiintynyt useita kertoja aieminkin historiassa, mutta 1800-luvulta lähtien muiden yhteiskunnallisten muutosten myötä myös lasten asema yhteiskunnassa lähti muuttumaan ennen näkemättömällä tavalla. Tällöin alkoi yleistymään keskiluokkainen malli lasten koulutuksesta ja pidennetystä lapsuudesta, jossa lapsuus erotettiin entistä selkeämmin aikuisuudesta omaksi elämänvaiheeksi. Muutoksen taustalla vaikuttivat myös perhekokojen pieneneminen, tehdastyön myötä korostuneet vaatimukset lasten olojen parantamisesta lainsäädännön kautta ja tarve saada lapsille paikka vanhempien käydessä töissä.

Viimeistään yleisen kansakoulun myötä lapsuus erottui omaksi elämänvaiheeksi, johon 1900-luvulla vähitellen pääsivät mukaan myös tytöt. 1900-lukua onkin kutsuttu ”lapsen vuosisadaksi”, koska sen aikana lapset saivat uudenlaisen aseman ja esille nousi laajoja pyrkimyksiä taata lapsille hyvä lapsuus. Kasvatuksen alueella nousi esiin käsite *lapsikeskeisyys*, jolla tarkoitettiin lapsen maailmaan paneutumista ja sen huomioimista uudella tavalla. Näin lapsuus erottui aiempaa selvemmin omaksi erilliseksi ja suojelluksi alueeksi erilleen aikuisten maailmasta, ilman vaatimusta osallistumisesta perheen elatukseen. Lasten vuosisadan tavoite lasten pelastamiseksi toteutettiin pitkälti yhteiskunnallisena projektina, johon liittyi erilaisten lasten instituutioiden ja laitosten perustaminen,

⁴⁰ Heywood 2009, 9.

joiden piirissä lapsi sai varttua rauhassa kohti aikuisuutta ja siihen liittyvää vapautta ja vastuuta.⁴¹

Institutionaalisen kasvatuksen vastapainona on vaikuttanut valistuksen ja Rousseau'n humanistiseen ihmiskäsitykseen perustuva reformi- ja progressiivisen pedagogiikan virtaus. Näissä suuntauksissa ajatellaan, että hyvä löytyy lapsen sisältä ja kasvu tapahtuu luonnostaan, kun lasta suojellaan instituutioiden, usein myös uskonnon vaikutukselta.⁴²

1900-luvun loppupuolella alkoi näkyä merkkejä kehityssuunnasta, jossa lapsuuden ja aikuisuuden raja on jälleen ohentumassa esimerkiksi kaupallistumisen johdosta. Sosiaalishistorian professori Hugh Cunningham argumentoi, että uuden kehityssuunnan myötä romantiikan lapsikäsityksestä lähtenyt pyrkimys suojella ja valvoa lapsia säilyttämällä heillä oikeus ”olla lapsia” ilman aikuisuuteen kuuluvaa vastuuta ja vapautta on vaihtunut lisääntyneisiin vaatimuksiin lasten valinnanmahdollisuuksista ja vapauksista. Samalla aikuisten maailman ilmiöt tunkeutuvat lasten maailmaan uusilla tavoilla, joilta aikuisten on vaikea suojella lapsia. Rajojen asettaminen on vaihtunut lasten ja aikuisten väliseksi neuvotteluksi tai jopa lasten ja aikuisten roolien hämärtymiseksi. Sosiologiassa käytetään tästä ilmiöstä nimitystä *traditionaalisen sukupolvijärjestyksen murtuminen*. Alanen arvioi, että tämän murroksen vaikutukset ovat kauaskantoisia ja tulevat aiheuttamaan epävarmuutta lasten elämässä pitkään.⁴³

Sadut osana modernia lapsuutta

Samalla, kun moderni lapsuus syntyi romantiikan ja teollistumisen myötä, syntyi myös lapsille suunnattu satukirjallisuus. Se sai alkunsa saksassa Johan ja Wilhelm Grimmin toimitustyöstä heidän kerätessään, muokatessaan ja julkaistessaan eurooppalaista satuperinnettä porvarisperheiden lapsille. Samalla syntyi myös moderni satukirjallisuus, kun alettiin kirjoittaa uusia satuja, joihin heijastui uusi käsitys lapsesta. Satukirjallisuus on kuulunut kiinteästi moderniin lapsuuteen ja aiemmin aikuisten aineistoa olleet uskonnollis-myyttistä maailmaa käsitelleet sadut siirtyivät kulttuurissa tässä vaiheessa lastenkirjallisuudeksi. Useimmat klassiset sadut kuuluvat satujen tyypittelyssä ihmesatujen kategoriaan, jolle on

⁴¹ Heywood 2009, 170-171, Cunningham 1995, 188. Alanen 2005, 163.-165.

⁴² Rinne et al. 2004, 5.3.

⁴³ Cunningham 1995, 189; Näre 2008, 35-43.

tyypillistä erilaiset ihmeelliset tapahtumat ja hahmot, jotka liittyvät animistiseen kansanuskoon ja maailmankuvaan (taikaesineet, muodonmuutokset, haltijakummit, auttajaolaimet). Muita satutyyppisiä ovat eläinsadut, legendat ja pilasadut.⁴⁴

Modernin fantasiasadun teoksissa romanttinen maailmankuva näkyy erityisen selkeästi niissä toistuvan paratiisimaisen puutarhan tai metsän miljöönä, jossa lapsia kuvaavat satuhahmot, kuten eläinhahmot, seikkailevat. Samalla ne ottivat enemmän vapauksia klassisten satujen ankaraan moraaliin ja yksiulotteisiin henkilöihin nähden. Tämän ajan satukirjallisuuteen kuuluvat sellaiset klassikkosadut kuin *Nalle Puh*, *Peter Pan*, *Kaislikossa suhisee* ja *Liisa ihmemaassa*.⁴⁵

Vasemmistolaisessa ideologiassa fiktiivinen kerronta, kuten sadut ja fantasia, nähtiin ainakin osittain todellisuudesta vieraannuttavana ja turruttavana aineistona ja siksi Suomessakin Yleisradion 1970-luvun ”reporadion” vasemmistolaisessa vaiheessa satuohjelmien osuutta lastenohjelmissa karsittiin ja tilalle tulivat ”realistiset” lastenohjelmat. Nytemmin satuohjelmat ovat palanneet lastenohjelmiin, mutta nykyisessä kasvatustieteessä ei suhtauduta lapseen romantiikan tapaan idealistisesti, mikä näkyy satuohjelmien lisääntyneenä realismina, jossa on pedagoginen vire. Silti klassiset grimmiläiset sadut kuuluvat vakiintuneena osana Pikku Kakkosen sisältöön.⁴⁶

Klassisten satujen lisäksi Pikku Kakkoseen kuuluu kansanperinteen tarinoiden pohjalta tehtyjä ohjelmia ja modernia satufantasiaa, joka toistaa satuperinteen teemoja. Koska nämä piirteet ovat merkittävässä osassa, kun tarkastellaan Pikku Kakkosen sekulaaria spiritualiteettia, tarkastelen seuraavaksi tarkemmin satujen myyttis-uskonnollisia elementtejä.

Animismi ja lapsuus

Satujen tutkijat ovat melko yleisesti sitä mieltä, että satujen keskeinen myyttis-uskonnollinen piirre on animismi. Grimmin satujen spirituaalisia piirteitä analysoineen amerikkalaisen Ronald Murphyn mukaan saduista voidaan tunnistaa

⁴⁴ Apo 2001, 12-15.

⁴⁵ Saukkola 1997, 13-15, 24-32, 39-42; Bottigheimer 2009, 55; Murphy 2000, 3.

⁴⁶ Suoninen 2007, 490; Sihvonen 1987, 165-167; Timonen 2005, 85.

kolme uskonnollista kerrostumaa: animismi, antiikin mysteeriuskonnot ja kristinusko, joista animismi on keskeisin.⁴⁷

Animismilla tarkoitetaan yleensä esimoderniin maailmankuvaan liittyvää myyttisluonteista ajatusmaailmaa, jossa luonnonvoimat nähdään persoonallisina. Siinä yliluonnollinen ja luonnollinen maailma eivät ole toisistaan erillisiä, vaan saman jatkumon osia ja siten osa ihmisten jokapäiväistä elämää. Klassisten satujen monet piirteet, kuten ennustukset, taikaesineet, auttajaeläimet, haltijakummit ja muodonmuutokset liittyvät animistiseen maailmankuvaan ja animististen kulttuurien kertomusperinteeseen.⁴⁸

Uskontotieteessä käytetään jaottelua animismiin ja *animatismiin*, joista tarkalleen ottaen jälkimmäinen on se, joka tulee yleensä esiin satujen yhteydessä. Perinteinen animismi tai *pre-animismi* liittyy keräilijäkulttuurien muinaisuskoon. Siihen liittyy kunnioitus sielullisina pidettyjä luonnonvoimia, kuten ukkosta, merta tai metsää ja niiden haltijoita kohtaan. Niihin on yritetty vedota uhraamalla tai shamaanin avulla menestyksen, kuten metsästysonnen, saamiseksi. Keräilijäkulttuureista siirryttäessä agraarikulttuuriin animistinen ajattelu muutti muotoaan ja shamanismin tilalle nousi magia keinona vaikuttaa todellisuuteen. Ammattimaisen shamaanin sijaan yhteisön maagisten rituaalien toimittajiksi syntyi puoliammattimainen tietäjä-professio, jonka harjoittajalta vaadittiin rohkeutta, koska tietäjät olivat tekemisissä arvaamattomien voimien (Suomessa *väki*) kanssa. Magian harjoituksella pyrittiin hallitsemaan kohtaloa, säätä, terveyttä ja sairautta. Apuna käytettiin taikaesineitä, symboleja, loitsuja ja rituaaleja, jotka osittain olivat peräisin korkeakulttuurisista esoteerisista käytänteistä, kuten alkemia ja kabbala. Tästä jälkimmäisestä maailmankuvasta ja siihen liittyvistä käytänteistä on käytetty nimeä animatismi. Usein termi animismi viittaa näihin molempiin animismin lajeihin, mutta satujen kohdalla on uskoakseni kyse erityisesti jälkimmäisestä.⁴⁹

Länsimaisessa ajattelussa satujen animismi on liitetty elimellisesti lapsuuteen ja sen on nähty vastaavan lapsen ajattelun kehitysvaihetta. Tämä näkyy lastenkulttuurissa, saduissa ja lapsille suunnatuissa ohjelmissa, joissa animatistisen maailmankuvan elementit ovat näkyvässä osassa.

⁴⁷ Murphy 2003, 3, 21-23.

⁴⁸ Apo 2001, 12.

⁴⁹ Pulkkinen 2014, 47,263, 275.

Kenties tunnetuin klassisten satujen puolestapuhuja, lastenpsykologi *Bruno Bettelheim*, jonka 1970-luvulla julkaisemat satujen apologiat ovat vaikuttaneet merkittävästi siihen, että sadut nähdään edelleen tärkeänä aineistona lasten kasvatuksessa, oli sitä mieltä, että satujen animismiin liittyvä maailmankuva on samanlainen kuin lapsuuden ajattelun kehitysvaihe, ja siksi sadut sopivat erityisen hyvin lapsille. Tässä hän mukailee oppi-isäänsä Sigmund Freudia. Teoksessaan *Satujen lumous* Bettelheim yhdistää satujen animismin myös Piaget'n teoriaan lasten animistisesta maailmankuvasta. Piaget'lle animismi merkitsee erityisesti lasten taipumusta elollistaa ja persoonallistaa ympäristönsä asioita (antropomorfismi). Bettelheimin mukaan antropomorfistinen taipumus on yhteistä lapsille ja alkuperäiskulttuurien edustajille, koska he käyvät läpi ihmiskunnan alkukantaista psykologista kehitysvaihetta, jossa ilmiöitä tulkitaan symbolisesti alitajunnan kielellä.⁵⁰

Tämä Freudin näkemys liittyy kehitysuskoiseen kulttuurievolutionaariseen näkemykseen ihmisen psykologisten kehitysvaiheiden yhtenevyydestä ihmiskunnan kulttuurikehityksen vaiheiden kanssa, joissa on korostettu rationaalisen ajattelun ylemmyyttä ”alkeelliseen” myyttiseen ajatteluun nähden.⁵¹ Monet tukijat ovat kyseenalaistaneet tällaisen näkemyksen. *Lapset ovat filosofeja* -kirjan kirjoittaja Hans Ludwig Freese tyrmää kehitysuskon näkemyksen myyteistä arroganttina. Hänen mielestään se perustuu yksipuoliseen käsitykseen tieteellis-rationaalisen ajattelun ylemmyydestä. Freesen mukaan tällainen näkemys, joka on karsinut maailmasta ihmettelyn ja mysteerit, on köyhdyttänyt ajatteluumme. Siitä johtuva ylenmääräinen rationaalisuuden korostaminen esimerkiksi kouluopetuksessa voi olla hänen mukaansa syynä moniin aikamme ongelmiin.⁵²

Piaget'n väite lasten epärationaalisen ajattelun yhteydestä alkuperäiskulttuurien edustajien mielenlaatuun herätti jo ilmestyessään kiistelyä ja se on osoitettu ongelmalliseksi ja jopa perusteettomaksi. Esimerkiksi antropologi *Margaret Mead* osoitti tutkimalla animistista Tyynenmeren *Manus*-kulttuuria, että lasten ajattelun ja animismin yhteyttä ei voida tieteellisesti osoittaa. *Manus*-kulttuurissa lapsilta kiellettiin kaikki animistisen ajattelun ainekset, koska sen koettiin kuuluvan aikuisten maailmaan. Meadin mukaan on todennäköisempää,

⁵⁰ Bettelheim 1975, 21-22, 59.

⁵¹ Brunvald 1976, 12.

⁵² Freese 1992, 52-57.

että animistisen ajattelun oletettu päätyminen aikuistumisen myötä liittyy länsimaissa tieteelliseen koulutukseen ja rationaalisen ajattelun korostamiseen oikeana aikuisen ajattelutapana.⁵³

Myös kognitiivisen uskontotutkijan *Justin L. Barrettin* mukaan lapsen ajattelun yhdistäminen animismiin on uusimman kognitiivisen psykologian tulosten valossa perusteetonta. Hän kyseenalaistaa Piaget'n oletuksen alkuperäiskansojen edustajien ja lasten kyvyttömyydestä erottaa tosistaan elollisen ja elottoman luonnon ilmiöitä. Barrettin tutkimusten mukaan lapset kykenevät hyvin varhain tekemään kategorisen eron elollisen ja elottoman välillä ja käsittelemään niihin kuuluvia asioita sen mukaisesti halutessaan. Barrettin mukaan lapsuuteen luontaisesti kuuluva uskonnollisuus ei ole luonteeltaan animistista tai antropomorfista, vaan se perustuu enemmänkin siihen, että niin elottomaan kuin elolliseenkin luontoon kuuluvilla asioilla voidaan nähdä olevan tarkoitus.⁵⁴

Lapsuuden kognitiivinen ja uskonnollinen kehitysvaihe poikkeaa aikuisesta ajattelusta, mutta animismi ei ole oikea käsite kuvaamaan sen sisältöä⁵⁵. Kehityspsykologiassa puhutaan lapsuuden myyttisestä vaiheesta. Myyttien narratiivinen tapa kuvata todellisuutta yhdistyy Freesen mukaan lapsen myötäsyttyiseen kokemukseen siitä, että todellisuus on elävä ja tarkoituksenmukainen. Hänen mukaansa tieteellinen maailmankuva riistää lapselta tämän kokemuksen ja tekee maailmasta kuolleen, karun ja kylmän paikan.⁵⁶ Kenties tästä syystä myytteihin pohjautuvat sadut viehättävät lapsia ja selulaarissakin kulttuurissa niillä nähdään arvo lasten kasvatuksessa.

Barrettin mukaan lapsen uskonnollisuuden luonteeseen vaikuttaa se, millaista uskontokasvatusta lapsi saa. Hänen mukaansa esimerkiksi mielikuvat turvallisesta, hyvántahtoisesta ja kaikkivoivasta Jumalasta ovat omiaan luomaan lapsessa turvallisuuden tunnetta ja luottamusta, kun taas puutteellinen uskontokasvatus saa aikaan taikauskoa ja pelkoon perustuvia uhkaavia mielikuvia, kuten on laita monissa maagisissa järjestelmissä.⁵⁷

Kulttuurissamme elää uskomus, jonka mukaan lapsuuden myyttisen ajattelun vaiheen odotetaan päättyvän aikuistumisen myötä. Näin ollen lapset

⁵³ Mead 1932, 173-174, 186, 189.

⁵⁴ Barrett 2013, 147-150.

⁵⁵ Barrett 2013, 147-150.

⁵⁶ Freese 1992, 52-53.

⁵⁷ Barrett 2013, 238-239.

ensin esitellään kulttuuriselle animistiselle aineistolle ja erilaisille siihen liittyville yliluonnollisille elementeille, jotka esitellään irrotettuina alkuperäisestä uskonnollisesta kontekstistaan, ja sitten heidän odotetaan luopuvan uskosta kaikenlaiseen yliluonnolliseen seuraavassa kehitysvaiheessa ja omaksuvan rationaalisen tieteellisen ajattelun, joka usein sisältää naturalistista ideologiaa.⁵⁸

Lapsen spiritualiteetin tutkijat, kuten David Hay, ovat kiinnittäneet huomiota tähän seikkaan. Hänen mukaansa sekulaarilla uskontokielteisellä kulttuurilla, joka odottaa lapsen omaksuvan ”rationaalisen” naturalistisen tieteellisen ajattelun, on vahingollinen vaikutus kasvavan lapsen spiritualiteettiin.⁵⁹

Erään keskeisen lapsen uskonnollisuuden tutkijan, James Fowlerin, tutkimusten mukaan pienen lapsen (3–7 vuotta) uskonnollisen kehityksen vaiheeseen kuuluu ajattelun imaginatiivinen luonne, jolloin lapseen vaikuttavat voimakkaasti turvan ja uhkan mielikuvat. Lapsi ei ole ankkuroitunut käsitteelliseen ajatteluun, vaan ajattelu on virtaavaa ja siirtyy ketjumaisten assosiaatioiden kautta mielikuvasta toiseen. Tällöin lapsen voi olla vaikea tehdä eroa todellisen ja kuvitteellisen välillä. Hänen mukaansa tämän kehitysvaiheen päättymisen myötä lapsen uskonnollisen kehityksen ei ole määrä päättyä, vaan siirtyä uudelle käsitteellisen ajattelun tasolle matkalla kohti kypsää aikuista uskonnollisuutta ja uskoa.⁶⁰

Myöskin se, ovatko sadut ylipäänsä lapsille tarkoitettua aineistoa, on asetettu kyseenalaiseksi. Yleisesti tiedetään, etteivät sadut olleet ennen Grimmin veljesten julkaisuja erityisesti lapsille suunnattuja. Meadin tutkimukset animistisesta Polynesian Manus-kulttuurista kertovat, että animistisissa kulttuureissa yliluonnollisia ilmiöitä koskeva tieto ja kertomukset ovat olleet aikuisten, eivät lasten materiaalia. Lapset on vihitty animistiseen tietoon ja uskonnollisiin kertomuksiin vasta aikuistumisen ja puberteetin myötä.⁶¹ Fantasiakirjallisuuden keskeinen vaikuttaja ja Oxfordin yliopiston professori *J.R.R. Tolkien* arvioi, että satujen suuntaaminen lapselle kertoo uudesta vaiheesta kulttuurissa, jossa myyttien arvostus on kadonnut ja siirretty kulttuurin periferiaan, eli lastenkirjallisuuteen. Tolkien oli sitä mieltä, että on virhe yhdistää

⁵⁸ Dell Clark 1995, 41.

⁵⁹ Hay & Nye 2006, 56-59.

⁶⁰ Fowler 1981, 133-134.

⁶¹ Mead 1932, 188-189.

sadut elimellisesti lapsuuteen, sillä vaikka sadut usein kiinnostavat lapsia, monet niiden piirteet avautuvat hänen mielestään paremmin aikuiselle ymmärrykselle.⁶²

Tolkienin näkemystä saduista alun perin aikuisille suunnattuna lajina puoltaa se, että klassisissa saduissa sadun rakenne kulkee pois kodin piiristä kohti puolisoa, perheen perustamista ja itsenäistä elämää suhteessa vanhempiin. Uskontoperinteiden asiantuntija Mircea Eliade on siinä mielessä samoilla linjoilla Tolkienin kanssa, että hän näkee satujen olevan kuvauksia uskonnollisista initiaatioista. Hänen näkemyksensä mukaan satujen sisältämät symboliset tapahtumat liittyvät alkuperäiskansojen ja esoteeristen järjestelmien initiaatoriihteihin, kehittelevät niiden teemoja ja tuovat ne ”naamioituina” arkisempaan ympäristöön.⁶³

Satujen ja fiktion *initiaatioskenaariot* puhuvat Eliaden mukaan myyttien universaalialia kieltä, joka puhuttelee ihmisen elämään liittyvää syvää ja ”vakavaa” spirituaalista ulottuvuutta. Eliaden mukaan spiritualiteetin ulottuvuuteen liittyvät initiaatioskenaarioiden kuvaamat mahdollittomat haasteet ja viholliset, laskeutuminen ”Haadeksen” pimeyteen ja nouseminen taivaaseen uudistuneena, sekä lopulta prinsessan kanssa avioituminen. Initiaation kautta tietämätön ja kypsytön noviisi siirtyy kypsyiden ja tiedon haltijaksi koettelemusten kautta. Hänen mukaansa sadut vastaavat ihmisen syvään tarpeeseen ”kokea vaaroja, joutua poikkeuksellisiin tulikokeisiin ja raivata tiensä Toiseen maailmaan”.⁶⁴

Initiaatoriiitit ovat kuuluneet myös eurooppalaisen esoteerisen perinteen traditioon ja useat esoteeriset koulukunnat perustuvat initiaattijärjestelmään, jossa niiden jäseniä ohjataan etenemään sisäistä ”vihkimystietä”.⁶⁵ Okkultismin asiantuntija ja eurooppalaisen esoteerisen mysteerikoulujärjestelmän perustaja *Dolores Ascroft-Novici* toteaa esoteeristen mysteerikoulujen koulutukseen liittyvän muinaisia linjoja mukailevan sielun sisäisen matkan, joka on hänen mukaansa samalla tie syvempään ihmisyyteen. Tällaisen tien läpikäynyt ihminen ”sees deeper, shines with more wisdom and weeps more bitterly”. Tähän sisäiseen matkaan kuuluu kolme vaihetta, jotka hänen mukaansa sisältyvät klassisen sadun rakenteeseen.⁶⁶ Tutkijoista myös antropologit *Joseph Campbell* ja *Victor Turner*

⁶² Tolkien 1988, 41, 44.

⁶³ Eliade 1975, 201-202.

⁶⁴ Eliade 1975, 201-202.

⁶⁵ Partridge 2006, 306.

⁶⁶ Ascroft-Novici 1984, 198-199.

sekä satujen tutkijat *Peuckert*, *Saintyves* ja *Propp* ovat todenneet satujen ja populaarin fiktion yhteyden initiaatoriihteihin.⁶⁷

Alkuperäiskulttuurien kontekstissa initiaatioon liittyivät voimakkaasti erilaiset henget, jotka nähtiin heimon suojelijoina ja auttajina. Esimerkiksi Mead, kuvaillessaan Manus-kulttuuria, toteaa jokaisella aikuisella olevan oman suojelijahengen tai -haamun, johon oltiin yhteydessä monin tavoin.⁶⁸ Eliaden mukaan initiaation päämääränä on ”löytää pääsy henkien maailmaan”.⁶⁹ Klassisissa saduissa henkioppaat esiintyvät usein esimerkiksi haltijakummeina tai symbolisina auttaja-eläiminä. Tällaisia hahmoja esiintyy toisinaan myös moderneissa saduissa, mutta niiden merkitys on vähentynyt ja initiaation teemoista ovat jääneet elämään sellaiset, jotka puhuvat yleisinhimillistä myyttistä kieltä.

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavan huomion *Disneyn* lastenelokuvista on tehnyt amerikkalainen elokuvatutkija Mark. I. Pinsky. Hänen havaintojensa mukaan Disneyn piirroselokuvissa on lähes poikkeuksetta mukana jokin ei-kristillinen spiritualiteetti, kuten animismi (*Pocahontas*), shamanismi (*Veljeni Koda*), polyteismi (*Herkules*), konfutselaisuus (*Mulan*) tai voodoo (*Prinsessa ja sammakko*). Kuitenkin Disneyn elokuvien temaattisessa ytimessä on poikkeuksetta kansansaduille tyypillinen kasvutarina: kun sankari tai sankaritar alkaa uskoa itseensä, hyvät voimat auttavat hänet onnelliseen tulevaisuuteen, jossa hän löytää itsensä ja usein puolison ja puoli valtakuntaa.⁷⁰ Lastenohjelmille tyypillinen ilmiö näyttävätkin olevan esimodernit uskonnolliset järjestelmät ja ytimessä kansansadulle tyypillinen kasvukertomus, joka voidaan tulkita joko yleisinhimillisen kasvun tematiikan kautta tai sen voidaan nähdä sisältävän piilotettuja spirituaalisen initiaation elementtejä.

Fantasiaa, viihdettä vai uskontoa?

Usein sadut ja satuohjelmat ajatellaan olevan lapsille sopivaa viihdettä, eikä niitä pidetä uskonnollisina. Kuten edellä todettiin, ne kuitenkin sisältävät piirteitä, jotka ovat vähintään sukua uskonnolle. Vaikka nykysatujen kirjoittajien tai satuohjelmien tekijöiden tietoisena pyrkimyksenä ei olisi käsitellä spiritualiteettia, satugenren sisäiset konventiot, teemat ja henkilöahmot liittävät ne perintöön,

⁶⁷ Oropeza 2005, 7; Piela & Rausmaa 1982, 88-89.

⁶⁸ Mead 1932, 182.

⁶⁹ Eliade 2005, 230.

⁷⁰ Pinsky 2012, 7-9.

joka voi yhdistää kuulijan tai katsojan kulttuurin spirituaalisille lähteille, joista puhuttiin edellisessä kappaleessa. Samalla se voi antaa modernien satuhjelmien tekijöille ja vastaanottajille mahdollisuuden ehkä tiedostamattomallakin tavalla käsitellä myytis-uskonnollisia kysymyksiä.

Uskoakseni tässä tutkimuksessa saattaa muodostua kiinnostavaksi kysymykseksi se, miten ohjelman sisältämät piirteet, kuten satuperinteen animismi määritellään. Onko se satufantasiaa, viihdettä, vai voiko sitä pitää luonteeltaan uskonnollisena? Ja mikä rooli on sillä, mitä näistä ohjelmien tekijät itse ajattelevat niiden olevan?

2.3 Uusi henkisyys ja populaarikulttuuri

Vuosituhanen vaihteen tienoilla useat uskontososiologit esittivät havaintoja laajasta uskonnollisuuden muutoksesta, joka on heidän mukaansa meneillään länsimaissa. Esimerkiksi Paul Heelas ja Linda Woodhead luonnehtivat brittiläisen yhteiskunnan uskonnollisen maiseman analyysiin perustuen meneillään olevaa muutosta termillä *spiritual revolution*, henkinen tai hengellinen vallankumous. Uskonnollisuuden on havaittu muuttaneen muotoaan ja siirtyneen enemmän ihmisten yksityiselämän alueelle, ja samalla uskonnollisuudessa on korostunut subjektiivisuus ja individualismi.⁷¹

Suomessa uskonnollisuuden muutos on tapahtunut huomattavasti hitaammin kuin esimerkiksi Britanniassa tai Yhdysvalloissa, mutta täälläkin uushenkisyys ja uususkonnollisuus muodostavat jo merkittävän tekijän⁷². Pääkaupunkiseudun nuorille aikuisille suunnatussa kyselyssä vuonna 2006 lähes 70 prosenttia vastaajista kuvasi itseään *henkisenä* ja vain 45 prosenttia *uskonnollisena*.⁷³ Tällainen käsitteellinen muutos vahvistaa nähdäkseni teesiä meneillään olevasta laajemmasta kulttuurisesta muutoksesta, joskin henkisyyden voidaan nähdä myös viittaavan esimerkiksi humanistisiin arvoihin.

Siihen, millainen uskonnollisuuden muutos lopultakin on meneillään, ei ole yksiselitteisiä vastauksia, sillä moniarvoisissa ja monikulttuurisissa

⁷¹ Heelas & Woodhead 2004, 2-4.

⁷² Kirkon tutkimuskeskus 2011, 38.

⁷³ Niemelä 2006, 268.

yhteiskunnissa tapahtuu monenlaisia liikehdintää, jossa uskonnollisten ääri-ilmiöiden väliin mahtuu monenlaisia sävyjä.⁷⁴

Uususkonnollisuuteen luetaan yleensä sekä traditionaalisen uskonnollisten liikkeiden uudistuneet muodot, jotka korostavat entistä enemmän yksilöllisyyttä ja kokemuksellisuutta, että uudeksi henkisyudeksi tai uushenkisyudeksi (New age) kutsuttua laajaa ilmiötä, joka sisältää monenlaisia uusia liikkeitä ja suuntauksia. Uushenkisyyden moninaisuudesta on kuitenkin löydettävissä tiettyjä yleisiä yhdistäviä piirteitä, jotka voidaan nähdä leimallisina koko ilmiölle. Alan asiantuntijoiden mukaan on ilmeistä, että uushenkisyyden ideologia palautuu länsimaisen esoteerisen perinteen ajatteluun.⁷⁵

Uususkonnollisuuden asiantuntija *Kristopher Partridge* on esittänyt uskonnollisuuden muutosta koskevan teesin länsimaisesta uudesta lumouksesta (*re-enchantment*). Teesi kääntää ympäri Max Weberin aikoinaan esittämän ajatukseen siitä, että tieteellisen rationalismin myötä uskonnot ja myyttinen ajattelun lumous (*enchantment*) tulevat katoamaan länsimaisesta ajattelusta. Partridgen arvion mukaan että meneillään olevan uskonnollisuuden muutoksen myötä yliluonnollinen *lumous* on palaamassa länsimaiseen ajatteluun, mikäli se siitä koskaan on edes täysin kaikonnut. Lumouksella hän viittaa kansanuskolle tyypilliseen ajatteluun siitä, ettei raja luonnollisen ja yliluonnollisen todellisuuden välillä ole suljettu, vaan että yliluonnollinen vaikuttaa luonnolliseen maailmaan ja päinvastoin. Tähän ajatteluun liittyy yleensä jonkinlainen maaginen ajattelu, jonka mukaan todellisuuteen voidaan vaikuttaa yliluonnollisin keinoin, mistä kertovat esimerkiksi erilaisten uskomushoitojen, *feng shuin* ja *astrologian* suosion lisääntyminen. Jälkikristillisessä länsimaisessa kulttuurissa tällaisen ajattelun eri muodot, jotka usein vierastavat institutionaalista kristinuskoa ja romantisoivat esimoderneja kulttuureja ja niiden spirituaalisia käytänteitä, ovat tulleet todelliseksi ja läsnä olevaksi vaihtoehdoksi, joista yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa etsitään aineksia yksilölliselle uskonnollis-henkiselle ”polulle”.⁷⁶

Tällainen uskonnollisuus ei Partridgen mukaan näy koko laajuudessaan uskonnollisuutta mittaavissa tutkimuksissa, koska uusi uskonnollisuus on löyhästi organisoitunutta, yksilökeskeistä ja se ammentaa useista lähteistä, joissa populaarikulttuurilla on merkittävä roolinsa. Tällainen laajempi uskonnollisuuden

⁷⁴ Kirkon tutkimuskeskus 2011 38-39; Ketola 2011, 9-18, 23; Ziebertz & Kay 2006, 264-265.

⁷⁵ Heelas & Woodhead.1994, 2-4; Partridge 2004, 71-73; 2005, 6-8; Ketola 2003, 53, 86; Melton 2008, 310.

⁷⁶ Partridge 2004, 8-9, 71-75.

muutos on luonut maaperän myös erilaisten uususkonnollisten liikkeiden muodostumiselle. Partridge arvioi, että uususkonnollisuuden ja populaarikulttuurin välillä vaikuttaa hermeneuttinen kehä, jossa jälkimmäinen ammentaa aiheita edellisestä ja seurauksena molemmat hyötyvät sikäli, että aiheet vetoavat katsojiin ja samalla lisäävät yleistä kiinnostusta uususkonnon ajatusmaailmaa kohtaan.⁷⁷ Uushenkisyyden ytimessä olevan okkultistisen spiritualiteetin on havaittu leimaavan siinä määrin mediaa ja populaarikulttuuria, että Partridge katsoo länsimaisen ihmisen saavan uususkonnollisuuden keskeisen oppimäärän pelkästään seuraamalla lastenohjelmia ja populaarikulttuurin tuotoksia.⁷⁸

Lastenkulttuurissa arvioidaan tapahtuneen niin ikään tällä saralla voimakas muutos. Aiemman satuperinteeseen liittyvän animismin lisäksi lastenkulttuurissa näyttää heränneen aivan uudenlainen uuspakanallisten aineiden kausi. Partridgen mukaan brittiläisen J. K. Rowlingin Harry Potter -kirjasarjan ja sen pohjalta tehtyjen elokuvafilmaisointien suosion ja valtaisan taloudellisen menestyksen myötä lastenkirjallisuuden kustantajat ja lastenohjelmien tekijät ovat uudella tavalla kiinnostuneet lapsille suunnatuista okkultistisväritteisistä aineistoista. Jo vuonna 2002 vain Raamattua oli käännetty useammalle kielelle kuin Harry Potter -kirjoja⁷⁹. Seurauksena on ollut lapsille ja nuorille suunnattujen velho-, noita-, ja vampyyriaineistojen, kuten tv-ohjelmien, elokuvien, kirjojen ja pelien, vyöry.⁸⁰ Tämä on helppo huomata katselemalla kirjastojen ja kirjakauppojen lasten- ja nuorten osastoja. Uuspakanuus ei ole näissä tuotoksissa aina vain kirjallinen tehokeino tai fantasian tuote, vaan osa kirjoista voidaan luokitella uuspakanuuden manuaaleiksi joissa on mukana ohjeita, loitsuja ja välineitä. Useiden tutkijoiden mukaan kirjoilla ja nyttemmin myös televisiolla ja internetillä on ollut merkittävä rooli uuspakanallisen liikkeen kehityksessä. Tutkijoiden haastattelemat uuspakanuuteen kääntyneet ovat todenneet kirjojen, joihin on kuulunut myös tiettyjä satukirjoja, olleen tärkeässä osassa heidän kääntymystään.⁸¹

Useat tutkijat ovat todenneet samaan aikaan huomattavasti lisääntyneen kiinnostuksen noituutta kohtaan, erityisesti teini-ikäisten tyttöjen keskuudessa. ”Teini-noitia” tutkinut *Hannah E. Johnston* arvioi, että nuorille suunnattujen

⁷⁷ Partridge 2004, 8-9, 71-75.

⁷⁸ Partridge 2004, 9-11, 135.

⁷⁹ Blake 2002, 9.

⁸⁰ Partridge 2004, 9-11, 135.

⁸¹ Partridge 2004, 138; Harvey 2000, 1-2; Johnston 2007, 35, 44, 47, 136..

noitasarjojen suosio 2000-luvun alussa merkitsi noituuden ja taikuuden maailmankuvan nousua populaariin tietoisuuteen. Samaan aikaan internet avasi uudenlaisen väylän uuspakanallisten ryhmien toiminnalle ja aineistojen jakamiselle⁸². Uuspakanallisen wicca-liikkeen jäsenten keskuudessa käytetään termiä ”Buffy-effect” viittaamaan vuonna 2003 tapahtuneeseen käänteeseen liikkeen historiassa, joka liittyi *Buffy vampyyrintappaja* -televisiosarjan ja muiden teineille suunnattujen okkultismia popularisoivien sarjojen menestykseen. Noiden vuosien voimakkaan kasvun jälkeen liikkeen kasvu on hieman hidastunut.⁸³ Suomessa wicca-liike on tuntemattomampi, eikä täällä ole havaittu samankaltaista liikehdintää, mutta Suomessakin on viime vuosina perustettu useita uuspakanallisia liikkeitä, joista *Karhun kansa* sai vuonna 2014 virallisen uskonnollisen yhdyskunnan statuksen.⁸⁴

Yleisesti voidaan kuitenkin arvioida, että jatkuva okkultistisen spiritualiteetin esilläolo, vaikkakin usein viihteellisessä ja triviaalissa muodossa, tekee siitä pitkällä tähtäimellä ihmisille tutumpaa ja luonnollisempaa sekä tarjoaa viitekehyksiä, joiden kautta spirituaalisia kysymyksiä voidaan hahmottaa ja käsitellä. Noitasarjoissa noituus esitetään myöskin usein voimaannuttavana ja ”siistinä” asiana, jonka haltijalle se merkitsee sosiaalista pääomaa ja auktoriteettia.⁸⁵ Esimerkiksi monet tytöille suunnatut *teininoita-genren* ohjelmat esittävät noituuden juuri naisellisena voimaantumisen ja riippumattomuuden välineenä.⁸⁶

Vaikka kaikki eivät tietenkään omaksu populaarikulttuurin kautta välittyviä maailmankatsomuksellisia elementtejä osaksi omaa maailmankatsomustaan, Partridge argumentoi, että ne, jotka jossain elämänsä vaiheessa sen sijaan tuntevat kiinnostusta henkisiä ja uskonnollisia asioita kohtaan, havaitsevat uuden henkisyuden ideologian olevan heille entuudestaan tuttua.⁸⁷

Kuten on todettu, ihmisten spirituaaliset tarpeet elämän syvien kysymysten pohdintaan eivät ole kadonneet. Vaikuttaa siltä, että ohjausta näihin asioihin haetaan kulttuurissamme enenevässä määrin muualta kuin kristillisistä kirkoista. Osaltaan media on asettunut korvaamaan uskonnon paikkaa ja sen piirissä on

⁸² Merkittäviä sivustoja esimerkiksi www.witchcraft.org ja www.witchvox.com. Suomessa <http://www.pakanaverkko.fi/> ja www.varjojenkirja.com. Katsottu 3/2015.

⁸³ Johnston 2007, 35, 44, 47. Partridge 2004, 134-135.

⁸⁴ Ketola 2008, 334-336.

⁸⁵ Partridge 2005, 122-123; Johnston 2007, 44.

⁸⁶ Johnston 2007, 47; Partridge 2004, 134.

⁸⁷ Partridge 2004, 123-124.

havaittu ihmisten kiinnostus spirituaalisia asioita kohtaan, joskin näitä kysymyksiä käsitellään usein fantasian, scifin ja viihteen kautta. Aineksia haetaan esikristillisistä myyteistä ja uususkontojen eetoksesta niin, että moninaiset ainekset ovat sekoittumassa uudenlaiseksi kansanuskoksi. Näihin uskomuksiin suhtaudutaan leikkillisesti, mutta ehkä kuitenkin tosissaan.

Teologi Esko Miettinen arvioi, että tämä ilmiö kertoo rationaalisen länsimaisen ihmisen spirituaalisesta kaipuusta maailmassa, jossa uskonto ja yliluonnollisuus on ajettu nurkkaan.⁸⁸ Ehkä se kertoo myös institutionaalisen uskonnollisuuden epäonnistumisesta ihmisten spirituaalisten tarpeiden täyttämässä muuttuvassa maailmassa.⁸⁹

2.4 Pikku Kakkonen

Pikku Kakkonen on käsite, joka on kaikille suomalaisille tuttu. Se on ollut alusta, vuodesta 1977, asti television tunnetuin lastenohjelma ja kuulunut jatkuvasti myös television suosituimpiin ohjelmiin. Sen katsojakunta, 3–7-vuotiaat katsovat muita ikäryhmiä vähemmän televisiota, vain noin tunnin päivässä. Monissa perheissä arkipäivisin Ylen alkuillan lastentunti, jonka pääosassa on Pikku Kakkonen, muodostaa juuri tämän tunnin. Monet Pikku Kakkosen hahmot, kuten *Pelle Hermanni*, *Röllli-peikko* ja *Ransu-koira* ovat kaikkien tuntemia rakastettuja hahmoja.⁹⁰

Pikku Kakkonen on tyypiltään makasiini-tyyppinen episodisarjaohjelma⁹¹. Makasiiniohjelmalla tarkoitetaan juontajan juontamaa ohjelmakokonaisuutta, joka sisältää erilaisia lyhyitä ohjelmaepisodeja. Pikku Kakkosen tapauksessa sisältö muodostuu fakta- ja fiktio-ohjelmasarjojen episodeista. Pikku Kakkosessa juontajalla on tärkeä rooli. Hän ottaa persoonallisen kontaktin katsojiin ja johdattaa lapsikatsojat turvallisena aikuisena seuraavaan ohjelmanumeroon ja siitä takaisin reaaliaikaan. Juontaja myös sulkee ohjelman kaaren vilkuttamalla ja muistuttamalla seuraavasta ”tapaamisesta”.⁹²

Ohjelman jatkuvuus perustuu henkilöhahmoihin ja ohjelmaformaattiin. Pysyviä hahmoja ovat juontajat, sekä jotkin pysyväisluonteiset fiktiiviset hahmot, kuten *Röllli-peikko* ja *Karvakuono*-koirat. Juontajilla on kullakin eri viikonpäivään

⁸⁸ Miettinen 2008, 18-19.

⁸⁹ Berger 2002, 9-11.

⁹⁰ Suoninen 2007, 496; Koivusalo-Kuusivaara 2007, 14.

⁹¹ Timonen 2005, 84.

⁹² Timonen 2005, 84-85.

sijoittuva juontovuoro, joiden perusteella lapset oppivat tunnistamaan kyseiseen päivään liittyvän ohjelmaprofiilin. Vuonna 2013 ohjelman iltalähetyksen juontajista *Siina* käyttää maanantaisin musiikkikasvatuksen keinoja, kun taas tiistaina on lapsijuontajia. Keskiviikkoisin juontajana on Eila-mummo, torstaisin juontajan parina nähdään käsinukke, kuten *Ramin* kanssa *Riku Karvakuono* -koira. Perjantaisin juontava *Jaakko* runoilee.

Pikku kakkosen fiktio-ohjelmat ovat koti- tai ulkomaisia episodimaisia sarjoja, jotka on toteutettu piirros-, nukke- tai tietokoneanimaatioina tai näytelminä. Episodimaisuudella tarkoitetaan, että ohjelman episodit ovat yksittäisiä kokonaisuuksia, eivätkä ne muodosta yleensä jatkokertomusta. Faktaohjelmat puolestaan ovat esimerkiksi lauluhetkiä, jumppa- ja puuhaohjelmia ja lukijapostiin vastaamista. Sarjat loppuvat ja korvautuvat uusilla säännöllisin väliajoin, joten ohjelmaprofiili muuttuu vähitellen. Joitakin suosittuja ohjelmasarjoja, kuten *Rölli-peikkoa*, esitetään jatkuvasti uusintoina.⁹³

Pikku Kakkonen on säilyttänyt asemansa suomalaisten lastenohjelmien keustosuosikkina siitä lähtien, kun sen lähetykset aloitettiin TV2:lla 1977, joskin 2000-luvulla lastenohjelmien tarjonta on lisääntynyt huomattavasti, mikä on pienentänyt jonkin verran Pikku Kakkosen katsojamääriä. Myös Pikku Kakkosen lähetyaika on lisääntynyt: vuonna 2013 ohjelmia lähetetään päivittäin, tunti aamuisin ja tunti arki-iltais. Ohjelmat ovat myös katsottavissa noin viikon ajan Yle Areena - nettipalvelussa, mikä mahdollistaa ohjelmien katsomisen lähetyksajan ulkopuolella. Esimerkiksi alkuvuodesta 2015 Pikku Kakkosen ohjelmat ylsivät jatkuvasti television katsotuimpien ohjelmien joukkoon. Useimpina viikkoina kymmenestä katsotuimmasta ohjelmasta yli puolet oli pikku Kakkosen ohjelmia, joista suosituimmat keräsivät yli 170 000 katsojaa⁹⁴. Pikku Kakkosen asemaa vahvistaa muun muassa se, että nykyisten lasten vanhemmista useimmat ovat katsoneet lapsena Pikku Kakkosta ja tunnistavat edelleen siitä tuttuja hahmoja. Pikku Kakkonen muodostaa TV2:n lastenohjelmien rungon ja samalla koko Yleisradion lastenohjelmien, sillä vuodesta 2001 lähtien Yle on keskittänyt lastenohjelmat TV2:n lastenohjelmien osaamiskeskukseen.⁹⁵

Pikku Kakkosen ja Yleisradion lastenohjelmatuotannon taustalla vaikuttavat tiedolliset ja kasvatukselliset tavoitteet sekä arvot, jotka on kirjattu

⁹³ Timonen 2005, 83-85.

⁹⁴ nettilähde Finnpanel.

⁹⁵ Suoninen 2007, 496, 505-507. Alander 2002, 36.

ylös lastenohjelmien ohjelmapolitiikkaan. Alanderin tutkimuksen mukaan, jossa tarkasteltiin Ylen lastenohjelmatuotannon ohjaavia dokumentteja, vuonna 2002 lastenohjelmatoimituksen keskeisiä arvoja olivat suomalaisuus, kansainvälisyys, riippumattomuus, tasa-arvo, lapsilähtöisyys, monipuolisuus, ajankohtaisuus ja luotettavuus. Alanderin lainaaman Pikku Kakkosen ohjelmapäällikkö Koskirannan mukaan ”lastenohjelmien tavoitteena on sosiaalista lapsia yhteiskuntaamme siirtämällä kulttuuria, ... kasvattamalla heitä monikulttuurisuuteen ja moniarvoisuuteen. Lapsen persoonalliseen kasvuun halutaan vaikuttaa ... tarjoamalla aineksia minäkuvan ja maailmankuvan rakentamiseen, emootioiden kokemiseen, sekä mentaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.” Alander toteaa lastenohjelmiin liittyviä dokumentteja tarkasteltuaan, että kanavalla on tiedostettu lastenohjelmaan kuuluva kasvatusvastuu.⁹⁶ Alanderin tutkimuksen jälkeen Pikku Kakkosen lastenohjelmatuotanto on julkaissut internetissä *Ylen lastenohjelmien periaatteet*. Sen sisältö jatkaa samoilla linjoilla, kuin mitä Alanderin tutkimus toi esille.⁹⁷

Yleisradio on valtiollinen mediakonserni, johon kuuluu televisio-, radio- ja internettoimintaa. Yleisradio kuuluu niin sanottuun julkisen palvelun viestintään, joka tarkoittaa käytännössä lainsäädännössä määriteltyä tehtävää tuottaa ja tarjota koko kansalle ja sen eri ryhmille laadukasta ja sivistävää ohjelmaa. Yleisradion toiminta rahoitetaan verotuloilla. Yleisradio tuottaa suomen- ja ruotsinkielistä ohjelmaa. Lastenohjelmat kuuluvat sen laissa määriteltyyn tehtäväalueeseen ja suomenkielisten lastenohjelmien tuotannosta televisioon, radioon ja internetiin vastaa TV2:n lastenohjelmien osaamiskeskus.⁹⁸

Pikku Kakkosen ohjelmatarjonta on kokoelma Yleisradion omia tuotantoja, independent-tuotantoyhtiöiltä ostettua materiaalia ja kansainvälisiä ohjelmahankintoja. Ohjelman tuottajan vastuulla oleva ohjelmakokonaisuus pyritään rakentamaan niin, että sen kaikki osatekijät sopivat ohjelmakokonaisuuteen ja ohjelman tavoitteisiin.⁹⁹ Pikku Kakkosen ohjelmista noin 60 prosenttia on kotimaisia.¹⁰⁰ Kotimaisuus, sekä pyrkimys laatuun näkyy, kun vertaillaan Yleisradion lastenohjelmia kaupallisten kanavien tarjontaan. Kaupallisilla kanavilla, kuten MTV3 ja Nelonen, ei ole lastenohjelmien osalta

⁹⁶ Alander 2002, 2.

⁹⁷ Nettilähde: Yleisradio.

⁹⁸ Alander 2002, ; Salokangas 2007, 49, 51.

⁹⁹ Alander 2002, 37. Viittaa lähteeseen Koskiranta 1999, jota en ole onnistunut löytämään.

¹⁰⁰ Alander 2002, 36/Koskiranta 1999, 2-3.

kirjattuja tavoitteita, eikä myöskään omaa tuotantoa (vuonna 2002). Kotimaisten ohjelmien osuus kanavien tarjonnasta on pieni ja pääosassa ovat amerikkalaiset piirrosanimaatiot. Pikku Kakkonen on tässä mielessä erityinen tutkimuskohde, että se ei kerro lähellekään koko totuutta lastenohjelmien todellisuudesta.

Ennemmin se tarjoaa näkymän siihen, mitä pidetään Suomessa vastuullisena ja lapsille hyvänä ohjelmana. Pikku Kakkosen edustaman vastuullisen lastenohjelma rinnalla lastenohjelmien kentällä esitetään myös huomattavasti suuremmassa määrin erilaisista lähtökohdista tuotettuja ohjelmia, joiden lähtökohdat saattavat liittyä enemmän kaupallisuuteen.¹⁰¹

Televisionkatselun riskit on nähty liittyvän liian voimakkaisiin kuviin, kuten huonoon kieleen, väkivaltaan ja seksiin, joilta aikuisten tulisi suojella lasta.¹⁰² Uusien medioiden kohdalla lasten suojelemisen on koettu vaikeutuneen, koska lasten ulottuvilla on usein vanhemmille vieras virtuaalinen maailma, joka avaa pääsyn aineistoihin, jotka eivät ole sopivia lapsille. Vaaroina on nähty myös niin sanotun *roskakulttuurin* stereotyyppiset hahmot, mainonta, kaupallisuus ja väkivalta, jota edustavat monet amerikkalaiset lastenohjelmat ja pelit. Television vaikutuksesta puhuttaessa onkin puhuttu kulttuurin *amerikkalaistumisesta*, joka näkyy arvoissa, pukeutumisessa ja niin edelleen.¹⁰³ Eniten television kielteisten vaikutusten on nähty korostuvan lapsilla, jotka ovat muutenkin passiivisia ja joilla on voimakas samaistumisen tarve ja vähän ihmiskontakteja. Pahimmillaan televisiosta voi tulla pakopaikka todellisuudesta. Television vaikutuksia arvioidessa on otettava huomioon se osa katsojista, joka on muita alttiimpi kielteisille vaikutuksille.¹⁰⁴

Lasten suojeleminen muuttuvassa mediamaailmassa ei ole aivan yksinkertaista. Mediaan liittyvän sirpaletiedon myötä tiedon arvioimiseen tarvittavan arvopohjan kehittäminen on tullut entistä tarpeellisemmaksi. Mediakasvatuksella ja *lastenkulttuuriin* panostamisella on pyritty viemään kehitystä positiiviseen suuntaan. Suomessa julkisen palvelun Yleisradio on pyrkinyt perinteisesti edistämään lastenkulttuuria ja tarjoamaan laadukasta ja vastuullista lastenohjelmaa. Pikku Kakkonen on tämän suuntauksen edustaja Suomessa. Kansainvälisesti tämänkaltaisten ohjelmien synty palautuu 1970-luvun alun Yhdysvaltoihin ja *Sesame street* -lastenohjelmaan, joka loi uuden

¹⁰¹ Alander 2002, 34-36; Koivusalo-Kuusivaara 2007, 34-41.

¹⁰² Koivusalo-Kuusivaara 2007, 208; Oksanen & Näre 2006, 106-107. Rossiter 1996, 21-22.

¹⁰³ Rossiter 1996, 13.

¹⁰⁴ Valkonen 2013, 279-283; Koivusalo-Kuusivaara 2007, 14-18; Rossiter 1996, 15.

educational television -lastenohjelmakonseptin, jossa kasvatuksellisuus ja arvot nivoutuvat yhteen viihteen ja leikin kanssa.¹⁰⁵ Pikku Kakkosen arvot ja tavoitteet, jotka ovat kasvatuksen asiantuntijoiden laatimat, on pyritty rakentamaan valtakunnallisen esiopetuksen opetussuunnitelman mukaisiksi, vaikkakin Pikku Kakkonen irtisanoutuu perinteisestä opettamisesta ja pyrkii antamaan virikkeitä elämyksellisessä muodossa.¹⁰⁶

Heta Alanderin Pro gradu -tutkimus kuitenkin nosti esille, että erityisesti koskien suomalaisessa opetussuunnitelmassa mainittua uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota, Pikku Kakkosen tekijät halusivat vuonna 2002 poiketa tällä alueella esiopetuksen opetussuunnitelman tavoitteista. Pikku Kakkosen ohjelmapäällikkö Koskiranta oli antamassaan haastattelussa sitä mieltä, että uskontoon liittyvien aiheiden käsittely on vaikeaa ja siksi se oli jätetty tietoisesti ohjelman tavoitteiden ulkopuolelle.¹⁰⁷ Vuonna 1996 Koskirannan laatimassa *Ajatuksia lastenohjelmista* -lehtisessä Koskiranta toteaa, että Pikku Kakkosen perinteinen linjaus on, että siinä pyritään ”välttämään uskonnollisia ja maailmankatsomuksellisia kannanottoja, koska lasten käsityskyky ei riitä abstrakteihin käsitteisiin”. Kuitenkin hänen mukaansa niitä voidaan ottaa esille ”hyvin yleisellä tasolla esimerkiksi jonkin vuodenaikaan liittyvän juhlaperinteen yhteydessä, jolloin kerrotaan jostain kirkkovuoden juhlasta”.¹⁰⁸ Kuitenkin uudemmassa Ylen lastenohjelmien sisäisessä *Lastenohjelmien tekijöiden käsikirjassa* linjataan suhtautuminen uskontoon entistä jyrkemmin:

5. Mitä Ylen lasten palveluissa ei ole:

1. Väkivaltaa ongelmien oikeana ratkaisukeinona
2. Mainontaa tai tuotteiden myynnin edistämistä
3. **Uskontoa** tai politiikkaa
4. Aikuisten maailman asioita esitettynä lasta ahdistavalla tavalla¹⁰⁹

Julkisen palvelun yleisradioyhtiöillä on kansallisessa lainsäädännössä määritelty tehtävä palvella ja tarjota ohjelmia kansan eri ryhmille, myös

¹⁰⁵ Fisch 2004, 16-17.

¹⁰⁶ Alander 2002, 46, 57, 59-60.

¹⁰⁷ Alander 2002, 59.

¹⁰⁸ Koskiranta 1996, 5.2.

¹⁰⁹ Rantala 2015. Lihavointi lisätty.

vähemmistöille. Niinpä Euroopassa julkisen palvelun yleisradioyhtiöissä on pyritty palvelemaan myös katsojien uskonnollisia tarpeita tarjoamalla uskonnollisille yhdyskunnille jonkin verran lähetysaikaa, esimerkiksi viikoittaisten jumalanpalvelusten lähettämisen kautta.¹¹⁰ Se, että uskonnolliset ainekset on rajattu tiettyihin tarkasti rajattuihin ohjelmiin, kertoo uskonnon roolista kulttuurissa.

Suomessa Evankelis-luterilainen kirkko on tuottanut hartausohjelmia, kuten jumalanpalveluksia ja radiohartauksia televisioon ja radioon. Lapsille suunnattuja hartausohjelmia ei kuitenkaan ole juurikaan esitetty.¹¹¹ Lapsille suunnattujen hartausohjelmien puute kertonee edelleen kulttuurissa vallitsevasta jännitteisestä suhtautumisesta uskontoon ja erityisesti lasten uskonnollisuuteen. Pikku Kakkosta voidaan nähdäkseni perustellusti pitää Suomessa sekulaarin aatemaailman edustajana ja vaikuttajana lastenkulttuurissa. Ohjelman pyrkimyksenä ilmaistaan suomalaisen kulttuurin esittely,¹¹² mutta osaltaan Pikku Kakkosen kaltainen ohjelma myös luo kulttuuria, joka on tässä tapauksessa uskonnotonta. Ohjelman asema suomalaisessa lastenkulttuurissa on vahva ja pitkäkestoinen ja siksi sillä on myös tiennäyttäjän rooli maamme lastenkulttuurissa.

Kriittisen kulttuurintutkimuksen keskeinen käsite on *ideologisuus*. Ideologialla tarkoitetaan tässä yhteydessä Louis Althusseria mukaillen kulttuurin olemassaololle välttämätöntä kulttuurista ja psyykkistä mekanismia, jonka kautta ihmiset omaksuvat ja hyväksyvät yhteiset säännöt ja normit. Samalla, kun ideologia on välttämätön sosiaalisen käyttäytymisen muoto, se sisältää tiettyjä uskomuksia ja myyttejä, joiden varaan se rakentuu. Ideologiaa on kaikki, mitä pidetään normaalina ja itsestään selvänä – niin itsestään selvänä, ettei sitä koeta tarpeelliseksi kyseenalaistaa. Ideologiaan kytkeytyvät myöskin kysymykset vallasta. Kenellä on valta määritellä, mikä on normaalia? Althusserin mukaan ideologia on ihmisyhteisön elinehto, joka määrittelee kulttuurisen subjektuuden. Siksi yhteisen ideologian taustalla olevia kulttuurisia myyttejä puolustetaan yhteisen edun nimissä. Kulttuureissa vaikuttaa myös keskenään ristiriitaisia ideologioita, jolloin seurauksena on konflikteja. Tällöin kulttuuriseen maisemaan saattaa muodostua jännitteitä ja vaiettuja, pimeitä alueita. Uskonto on yksi alue,

¹¹⁰ Salokangas 2007, 45-46. Heikkilä 1999, 149.

¹¹¹ Mervola 2006, 280; Heikkilä 1999, 149.

¹¹² Alander 2002, 55.

johon liittyy kulttuurissamme tällaisia jännitteitä.¹¹³ Tämä heijastuu myös Pikku Kakkoseen.

Nähdäkseni spirituaalis-uskonnollisten kysymysten jännitteisestä asemasta kertoo se, että Pikku Kakkosella ei ole minkäänlaisia eksplikoituja tavoitteita tai linjauksia spiritualiteetin alueen osalta lukuun ottamatta arvokasvatusta, joka voidaan lukea kuuluvaksi spiritualiteettiin. Toteamus, että Pikku Kakkonen ei sisällä uskontoa, on väljä ja jättää avoimeksi sen, miten ohjelmassa käsitellään uskonnon rajapinnassa olevia spirituaalisia kysymyksiä. Erityisesti yliluonnollisen spiritualiteetin alue näyttäisi olevan Pikku Kakkosen ”villi ja kartoittamaton” vyöhyke, jossa kuvastuvat yhteiskunnalliset jännitteet ja ideologiset asetelmat, sekä kulttuuriset tekijät, kuten sekulaariin lastenkulttuuriin kuuluva animismi niin, että tuloksena on epäselvä ja jäsentymätön spiritualiteetin alue. Seuraavassa luvussa kuvailen, miten tätä aluetta lähdän ja kartoittamaan ja jäsentämään.

3 Tutkimustehtävä ja sen toteutus

3.1 Kysymyksenasettelu

Tämän tutkimuksen tehtävänä selvittää, millaisia näkemyksiä ja kulttuurisia arvoja sekulaari lastenohjelma Pikku Kakkonen rakentaa ja vahvistaa suhteessa elämän spirituaaliseen ulottuvuuteen, johon voivat kuulua eksistentiaaliset kysymykset elämän tarkoituksesta, arvosta, hyvästä elämästä, tuonpuoleisuudesta ja jumaluudesta. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia spiritualiteettiin liittyviä aiheita ja elementtejä Pikku Kakkosessa käsitellään?

2. Mitkä tekijät selittävät näiden elementtien esiintymisen ohjelmassa?

3. Millaisia merkityksiä näille ilmiöille annetaan Pikku Kakkosessa?

Spiritualiteettiin liittyvien aineiden jäljittämiseksi käytän lähtökohtana Ubanin tutkimuksessa esiin nousutta jäsenystä kolmesta spiritualiteetin alueesta, jotka ovat institutionaalinen, yliluonnollinen ja humanistinen.¹¹⁴ Niinpä pyrin pitämään aineistoa haarukoidessani keräämään muistiinpanoihini viittaukset uskontoihin, inhimillisen elämän eksistentiaalsiin ja moraalisiin kysymyksiin, sekä

¹¹³ Seppänen 2005, 40-42, 83; Puolimatka 2013, 437.

¹¹⁴ Ubani 2007, 7.

yliluonnollista todellisuutta koskettaviin aiheisiin. Myöhemmin pyrin sitten tarkemmin määrittelemään, missä mielessä ja millä tavalla tekemäni havainnot mahdollisesti liittyvät spiritualiteettiin.

Tämän tutkimuksen lähestymistapaa koskien on hyvä huomioida se, että tämä tutkimus ei pyri tutkimaan sitä, miten sen katsojat tulkitsevat katsomaansa ja miten se lopulta vaikuttaa lapseen. Tutkimuksen fokus on enemmänkin kulttuurisissa käytännöissä ja siinä, miten (aikuisten) kulttuurin käsitykset elämästä, spiritualiteetista ja lapsuudesta vaikuttavat siihen, miten niistä kerrotaan lapsille ja millaisia lastenohjelmia lapsille tuotetaan. Graham Rossiteria mukaillen totean, että vaikka ohjelmien lopullista vaikutusta lapseen on vaikeaa arvioida, on silti perusteltua tutkia, millaisia arvoja, asenteita ja mielikuvia media välittää.¹¹⁵

3.2 Tutkimusmetodi

Toteutan tutkimuksen *laadullisen sisällönanalyysin* menetelmin. Käsitteelen ohjelmista tekemiäni muistiinpanoja ”kenttämuistiinpanojen” tapaan analyysin aineistona, kuten *Bogdan* ja *Biklen* suosittelevat toimimaan elävää kuvaa tutkittaessa. Tällöin aineistosta tekemäni havainnot, tekstilainaukset, ja muistiinpanot toimivat tekstuaalisena aineistona, jota voidaan analysoida sisällönanalyysin kautta.¹¹⁶ Elävän kuvan tutkimukseen suuntautunutta uskontotutkimusta on toisinaan kritisoitu siitä, että käsittelee aineistoaan liikaa tekstinä, eikä huomioi elävän kuvan moniulotteisuutta kuvan, äänen ja kerronnan kokonaisuutena.¹¹⁷ Olen pyrkinyt huomioimaan tämän näkökulman havaintoja ja muistiinpanoja tehdessäni, vaikkakin tekstillä, kuten puhutuilla repliikeillä ja ohjelmien narratiiveilla onkin keskeinen osa tutkimuksessani.

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käyn läpi tutkimusaineiston tehden muistiinpanoja.¹¹⁸ Aineistolähtöisessä analyysissä *havaintoyksiköt* valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun pohjalta.¹¹⁹ Tässä tutkimuksena havaintoyksikkönä toimii yksittäinen Pikku Kakkosen sisällä esitetty ohjelmasarja, sarjan episodi tai juonto-osuus. Pyrin etsimään ja jäljittämään ohjelmia ja juonto-osuuksia, jotka sisältävät spiritualiteettiin liittyviä elementtejä. Lisäksi pyrin muodostamaan kokonaiskuvaa ohjelmasta ja

¹¹⁵ Rossiter 1996, 1-2.

¹¹⁶ Bogdan & Biklen 2003, 129, 118-121.

¹¹⁷ Pesonen, Lehtinen & Myllärmäki 2011, 35-36.

¹¹⁸ Bogdan & Biklen 2003, 131-132.

¹¹⁹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 97-98.

spiritualiteetin roolista siinä. Toisinaan aineiston toistuva katselu ja havainnointi yhä uudelleen ovat auttaneet kiteyttämään sen, mitä olen päätenyt pitämään aineistossani olennaisena.

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa pyrin ryhmittelemään havaintoyksiköt yhdistävien teemojen mukaisesti spiritualiteetin eri kategorioita kuvaaviin muuttujiin.¹²⁰ Pyrin tähän tekemällä ensin alustavan tutustumisen aineistoon rajatun ajanjakson puitteissa. Alustavan tutustumisen perusteella laaditun alustavan luokitusrunгон avulla teen lopullisen aineiston koodaamisen. Tämän jäsenyyksen tuloksena syntyneet muuttujat esitellään tämän luvun osassa 3.4.

Ryhmiteltyäni aineiston, siirryn tutkimuksen seuraavaan vaiheeseen, jota Pertti Alasuutari kuvaa ”arvoituksen ratkaisemiseksi”. Siinä pyritään ”pääsemään havaintojen taakse, etsimään johtolankoja ja vihjeitä”, eli selvittämään, mikä voisi selittää aineistosta tehtyjä havaintoja.¹²¹ Nähdäkseni aineiston jäsentämiseen sopivien käsitteiden ja käsitejärjestelmien, joita on esitelty työn taustaluvussa, yhdistäminen aineistosta tehtyihin havaintoihin, on eräs on tämän tutkimuksen tärkeimpiä tehtäviä.¹²² Tämän tehtävän toteutusta kuvaavat tutkimusluvut 4-7. Niissä pyrin vastaamaan toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen aloittaen kuvailemalla sitä, miten spiritualiteettia koskevia aiheita käsitellään ja sen jälkeen esitän kyseiseen tutkimuslukuun liittyvää tarkempaa kysymyksenasettelua, jonka yhteydessä pyrin käsittelemään sitä, millaisen kuvan spirituaalisesta ulottuvuudesta kyseiseen teemaan liittyvät aiheet tuovat esille. Tutkimusluvut on pyritty rakentamaan niin, että ne kukin pyrkivät tarjoamaan oman askeleensa ”arvoituksen ratkaisemisen” prosessista ja joka kootaan yhteen arvioitavaksi johtopäätösten yhteydessä.

Koska tutkimuskohteeni Pikku Kakkonen koostuu useista eri tekijöiden ja tuottajien tekemistä ohjelmista, jotka tulevat eri maista, tutkimuskohteeni on kokoelma palasia, jotka eivät muodosta saumatonta kokonaisuutta. Tämän ”viidakon” kartoittaminen ja käsitteellistäminen vaatii monenlaisia lähestymistapoja ja teoreettista pohdintaa.

¹²⁰ Seppänen 2005, 152-154.

¹²¹ Alasuutari 1994, 44-48.

¹²² Metsämuuronen 2003, 205.

3.3 Tutkimuksen kohde ja rajaus

Tutkimukseni kohteena on Pikku Kakkonen -lastenohjelma, josta olen valinnut tämän tutkimuksen kohteeksi ohjelman jaksot vuodelta 2013 ja osittain myös vuodelta 2014, jotka löytyvät digitaalisesti arkistoituna Kansallisesta audiovisuaalisesta arkistosta (KAVA).

Keskityn tutkimuksessani pääosin Pikku Kakkosen perinteisiin ”päälähetysiin”, eli arkisin TV2:n lastentuntin aikana, kello 17 - 18 lähetettäviin ohjelmiin, poiketen siitä vain jos muuna aikana on esitetty spiritualiteetin kannalta erityisen mielenkiintoista ohjelmaa. Lastentuntiin kuuluu Pikku Kakkosen lisäksi usein jokin ulkomaalainen hankintaohjelma tai joulunaikaan joulukalenteri - ohjelma. Pikku Kakkosta lähetetään myös aamuisin, niin arkena, kuin viikonloppunakin. Tarkastelen sekä lähetysten juonto-osuuksia, että varsinaisia ohjelmia. Poikkean edellä kuvatusta rajauksesta kuitenkin yhdessä kohdassa. Olen liittänyt joulukuisen *Joulukalenteri*-ohjelman tutkimukseeni vuosilta 2013 ja 2014. Joulukalenterin voidaan nähdä lähes kuuluvan Pikku Kakkoseen, koska se esitetään aina sen yhteydessä. Joulukalenteri liittyy mielestäni Pikku Kakkosen joulunodotukseen ja ilman sitä kuva Pikku Kakkosen joulunvietosta jäisi vajavaiseksi. Vielä perusteellisemmän kuvan saisi, jos liittäisi tarkasteluun myös muut joulun ajan lastenohjelmat Ylen TV2:lta. Esimerkiksi jouluaattona ei lähetetä ollenkaan Pikku Kakkosta, vaan useita pitempiä lastenohjelmia, kuten Lumiukko ja Mauri Kunnaksen Joulupukki ja noitarumpu. Nämä ohjelmat ovat mielenkiintoisia, mutta jäävät kuitenkin tämän tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle. Olen kuitenkin pitänyt jonkin verran silmällä TV2:n muuta lastenohjelmistoa ja saatan viitata siihen tutkimuslukujen yhteydessä lyhyesti.

Olisi myös kiinnostavaa laajentaa tutkimuksen perspektiiviä pitkittäissuunnassa käsittämään spiritualiteetin muutoksia ohjelman 36 -vuotisen historian kuluessa. Kuitenkin aineistoni on nyt jo sangen laaja enkä pysty tällaiseenkaan aineiston kohdalla antamaan yksittäisille ohjelmille kovinkaan paljon huomiota, vaan joudun käsittelemään aineistoa sangen yleisellä tasolla. Uskoakseni Pikku Kakkosen nykytilanteen tutkiminen on jo sinänsä mielekäs tutkimuksen aihe, eikä pitkittäistutkimus ole välttämätön. Lisäksi sarjan aikaisemmat jaksot ennen vuotta 2009 (jolloin tv-ohjelmia alettiin systemaattisesti arkistoimaan kansalliseen audiovisuaaliseen arkistoon) ovat vaikeasti saatavissa. Vanhempien televisio-ohjelmien katsominen esimerkiksi Ylen arkiston kautta on tutkijoillekin maksullista, eikä läheskään kaikkia ohjelmia ole edes arkistoitu.

Koska Pro Gradu -työn laajuus on rajattu ja taloudelliset resurssit rajalliset, pitäydyn edellä kuvatussa aineiston rajauksessa.¹²³

3.4 Tutkimuksen eteneminen

Aloitin katsomaan arkistoituja ohjelmia vuoden 2014 alussa, jolloin huomioni kohdistui vuoden 2013 aineistoon. Katsottuani järjestelmällisesti ohjelman jaksoja usean viikon ajalta, huomasin, että tutkimukseni kannalta ei ole tarpeellista katsoa koko vuoden lähetyksiä systemaattisesti. Useimpien ohjelmien kohdalla ohjelman spiritualiteettiin liittyvät piirteet alkoivat hahmottua jo muutaman jakson perusteella. Usein ohjelmien toistuva alkutunnus ja tunnuslaulu kertovat paljon ohjelman sisällöstä ja yleensä yksittäinen jakso seuraa sarjassa toistuvaa kaavaa, muodostaen näin tutun ja tunnistettavan skeeman. Koin tutkimuksen kannalta tarvittavan *saturaation* täyttyvän, kun katsoin ohjelmien jaksoja systemaattisesti useamman perättäisen jakson ja vielä irrallisia jaksoja laajemmalla ajanjaksolla. Tällöin päädyin seuraavanlaiseen ratkaisuun aineiston keruussa.

Tein taulukon koko vuoden aikana lähetettävien iltalähetysten ohjelmista. Taulukosta poimin vuoden aikana esitetyistä ohjelmasarjoista ne, jotka eivät ole vain yksittäisiä tai aivan lyhyen aikaa toistuvia, vaan joita on esitetty kerrallaan hieman pidempiä jaksoja. Lyhyemmän aikaakin esitettyjä ohjelmia katselin sen verran, että sain kuvan niiden sisällöistä. Lopulta tein listan ohjelmasarjoista, jotka vaikuttivat muodostavan Pikku Kakkosen keskeisen ohjelmiston vuonna 2013. Tähän otokseen ohjelmasarjoja kertyi kuutisen kymmentä (Liite 1.). Tähän listaan lisäsin vielä kaksi aamulähetyksissä esitettyä ohjelmasarjaa, jotka olivat spiritualiteetin kannalta mielenkiintoisia, sekä joitain ohjelmassa pitkään uusintoina pyörineitä sarjoja, joille on muodostunut erityinen asema Pikku Kakkosen tuttuina ohjelmina (jotkut niistä esitettiin ohjelmassa keväällä 2014). Lopulta lisäsin tutkimusprosessin kuluessa muutamia ohjelmia vuodelta 2014, jotka täydensivät mielestäni kuvaa ohjelman spirituaalisista aineksista. Sitten kävin läpi jokaisen näistä ohjelmasarjoista katsomalla niiden jaksoja kunnes minulla oli mielestäni tarpeeksi aineistoa kyseisen sarjaohjelman spiritualiteetin määrittämiseksi. Yleensä tämä tarkoitti 5-10 jakson katsomista yhdestä sarjasta.

¹²³ Tietoa Pikku Kakkosen historiasta löytyy muun muassa Television historiaa käsittelevästä teoksesta ”Television viisi vuosikymmentä” (Wiio 2007)

Ohjelmasarjojen lisäksi pyrin tarkastelemaan juontajien osuuksia ohjelmassa. Päädyin ratkaisuun, että katsoin juonto-osuudet kolmen juhlapyhän ajalta, eli adventin ajan joulukuussa, pääsiäisviikon ennen pääsiäistä, sekä pyhäinpäivän ajalta loppusyksyltä, jolloin vietetään myös amerikkalaisperäistä Halloweeniä. Lisäksi katsoin juontoja muutamien viikkojen ajalta muilta vuodenaajoilta. Tämän aineiston perusteella uskon saaneeni riittävän kattavan kuvan ohjelman juonto-osuuksista spiritualiteetin kannalta merkityksellisten uskonnollisten juhla-aikojen näkökulmasta ja vertailukohtana niiden ulkopuolelta.

Tutkimani otoksen viidestäkymmenestä ohjelmasarjasta noin kaksi kymmentä käsitteli selkeästi yliluonnolliseen spiritualiteettiin liittyviä aiheita. Yhdessä spiritualiteettia käsittelevien juonto-osuuksien kanssa ne muodostavat tutkimuksen *aineiston*. Lisäksi otoksessa esiintyi laajempia ”humanistiseen spiritualiteettiin” kuuluvaksi luokittelimiani teemoja, joilla on oma merkityksensä sen kannalta, miten Pikku Kakkosessa käsitellään spiritualiteetin alueeseen liittyviä kysymyksiä, mutta jotka laajuudestaan ja yleisinhimillisestä luonteestaan johtuen jäävät tässä tutkimuksessa vähemmälle käsittelylle. Aineiston koodaamisen kautta löytyi kuusi päämuuttujaa alakategorioineen. Ne jakaantuivat tutkimustehtävän yhteydessä esitellyn jaottelun näkökulmasta yliluonnolliseen ja humanistiseen spiritualiteettiin. Lisäksi vuodenaikojen juhlaperinteen eli ”kalendaariperinteen” yhteydessä esiintyi myös pieniä viittauksia institutionaaliseen spiritualiteettiin, eli ”uskontoon”. Alla olevassa taulukossa on lueteltu aineiston muuttujat ja niihin kuuluvien havaintoyksiköiden tyypit ja määrät suluissa, mikäli teemat eivät ole sellaisia, että ne toistuvat jatkuvasti Pikku Kakkosen ohjelmissa.

Taulukko 1: Aineiston spiritualiteettia koskevat muuttujat

Yliluonnollinen spiritualiteetti¹²⁴

1. Vuodenaikojen juhlaperinne (myös viittauksia institutionaaliseen spiritualiteettiin)

- a) jouluku (2 ohjelmasarjaa, 5 ohjelmaa, 2 juontoa)
- b) pääsiäinen (5 ohjelmaa + 1 juonto)
- c) Halloween (2 ohjelmaa + 2 juontoa)

¹²⁴ Tarkemmat tiedot liitteessä 2

2. Kansanusko, magia, noituus

- a) klassiset sadut (3 ohjelmasarjaa)
- b) suomalainen kansanperinne, mytologia (3 ohjelmasarjaa)
- c) satufantasia (3 ohjelmasarjaa)

2. Jumalasuhteet (1 ohjelmasarja)

Humanistinen spiritualiteetti

1. Moraali ja arvot (jatkuvasti toistuva teema)

2. Ihmissuhteet, perhe, ystävyys (jatkuvasti toistuva teema)

3. Ihmettely, tiede, filosofia (usein toistuva teema)

Rajaan tutkimukseni koskemaan yliluonnolliseen spiritualiteettiin liittyviä alueita. Humanistisen spiritualiteetin alueen teemat ovat niin laajoja ja toistuvia Pikku Kakkosessa, että rajaan niiden tutkimisen tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Haluan kuitenkin korostaa, etten rajaa tätä aluetta pois siksi, että se eivät olisi tärkeä ja kiinnostava aihe. Keskeisten lasten spiritualiteetin tutkijoiden, Hayn ja Nyen tutkimusten mukaan lapsen spiritualiteetin ydinaluetta on suhdetietoisuus, joka liittyy vahvasti lapsen tärkeisiin ihmissuhteisiin, sekä suhteeseen itseen ja ympäristöön. Nämä asiat kuuluvat humanistisen spiritualiteetin alueeseen ja yleisellä tasolla arvioisin, että tämä alue on huomioitu sangen hyvin Pikku Kakkosessa. Ohjelman arvomaailma liittyy lapsen sosiaalisen kehityksen tukemiseen, identiteetin kehitykseen, ja moniin muihin arvoihin, jotka voidaan liittää humanistisen spiritualiteetin alueeseen¹²⁵. Uskoakseni yliluonnollinen spiritualiteetti on se alue Pikku Kakkosessa, joka on huonommin kartoitettu, eikä sisällä erityisen tietoisia tai perusteltuja kasvatuksellisia päämääriä.

Yliluonnollisen spiritualiteetin ilmiöistä käytetään toisinaan myös termiä uskonto (esim. Eliade) ja siksi ne ovat erityisen kiinnostavia sen kannalta, miten uskonto määritellään sekulaarissa kulttuurissa. Tutkimukseni tulee osoittamaan, että tämä raja-alue sisältää monia kiinnostavia ilmiöitä ja alueita, joiden tutkiminen avaa keskeisiä näkökulmia tämän tutkimuksen aiheeseen, eli siihen, miten sekulaarissa kontekstissa käsitellään spirituaalisia, uskonnolle sukua olevia kysymyksiä.

¹²⁵ Alander 2002, 58-59.

3.5 Tutkimuksen luotettavuus

Pedagoginen tutkimus on aina jossain määrin normatiivista. Se pyrkii määrittelemään sitä, mikä on hyvää kasvatusta.¹²⁶ Tässä tutkimuksessa normatiivisuus on läsnä jo tutkimuksen lähtöasetelmissä. Kiinnostukseni tutkia Pikku Kakkosen spiritualiteettia liittyy osittain kysymykseen siitä, miten lapsen spirituaalista ulottuvuutta huomioidaan lastenohjelmissä? Normatiivisuus tulee esille myös varmasti jossain määrin niissä painotuksissa ja kysymyksenasetteluissa joista tutkin aineistoa. Eksplisiittisemmin ilmaisen tutkimustuloksiin perustuvia normatiivisia kannanottoja tutkimuksen johtopäätösten yhteydessä.

Lähden olettamuksesta, että laadullisen tutkimuksen luotettavuus ei perustu oletukseen täydellisestä objektiivisuudesta, vaan pikemminkin tutkijan omien lähtökohtien avoimuteen, selkeään metodologiaan ja tutkimusprosessin johdonmukaiseen kuvaukseen, jonka kautta lukija voi itse todeta, miten tuloksiin on päästy.¹²⁷ Olen tietoinen, että spiritualiteetin käsite liittyy elämänalueeseen, joka koskettaa ihmisen perustavanlaatuisia uskomuksia ja niistä voidaan olla perustellusti eri mieltä, koska ne palautuvat maailmankatsomuksellisiin lähtökohtiin. Pyrin tuomaan työni kuluessa erilaisia käsitteellisiä näkökulmia spiritualiteetin ilmiöön. Toiset niistä ovat tieteellisempi, jotkut perustuvat enemmän filosofisiin tai teologisiin näkemyksiin. Kaikkien niiden tarkoitus on omalta osaltaan etsiä jonkinlaisia ratkaisuja ja käsitteellisiä välineitä tutkittavien ilmiöiden ymmärtämiseen pyrkimättä olemaan tyhjentyviä tai lopullisia. Samoihin ilmiöihin voisi varmasti soveltaa myös toisenlaisia käsitteitä ja lähestymistapoja ja tutkimukseni on yksi mahdollinen tapa ratkaista esitettyjä kysymyksenasetteluja. Pyrin siihen, että se, miten tutkimuksissa esitettyihin tuloksiin on päästy, on nähtävissä ja luettavissa tutkimuksen tutkimusluvuista ja siten lukijan arvioitavissa.

Lopullisen arvioin tutkimuksessa esiin tulleiden tulosten merkityksestä pyrin jättämään lukijan itse tehtäväksi. Totean Tapio Puolimatkaa mukailleen, että tutkijalla tai teologilla ei ole lähtökohtaisesti erityisosaamista katsomuksellisten asioiden arvioinnissa, vaan jokaisella ihmisellä on oikeus muodostaa omat

¹²⁶ Metsämuronen 2006, xx.

¹²⁷ Tuomi & Sarajärvi 2002, 138.

johtopäätöksensä ja arvostelmansa tiedettyjen tosiasioiden ja saatavilla olevien todistusaineistojen valossa. Tarkoitukseni on antaa lukijalle joitakin välineitä ja näkökulmia, jotka voivat auttaa oman näkemyksen muodostamista tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä.

Tutkimusta viimeistellessäni voin todeta, että tutkimuksen myötä myös oma suhtautumiseni tutkittaviin ilmiöihin on tiedon lisääntymisen myötä muuttunut. Tutkimusprosessin jälkeen huomaan katselevani maailmaa ja spiritualiteettiin liittyviä ilmiöitä uusista näkökulmista.¹²⁸

3.6 Aikaisempi tutkimus

Tässä luvussa esittelen ja arvioin lyhyesti löytämäni tutkimukset, jotka käsittelevät lasten televisio-ohjelmia ja elokuvia, niiden arvoja, uskonnollisuutta, vastaanottoa, ja tuottamista.¹²⁹ Olen jaotellut aiemmat tutkimukset kolmeen alalukuun: lastenohjelmia ja -elokuvia käsitteleviin, lastenohjelmien (ja - elokuvien) spiritualiteettia käsitteleviin ja Pikku Kakkosta käsitteleviin tutkimuksiin.

Lastenohjelmat ja –elokuvat suomessa

Saatavilla olevat lasten elokuvia ja –ohjelmia käsittelevät tutkimukset ovat sangen vanhoja ja erityisesti Jukka Sihvosen kirjan (1987) kohdalla vasemmistolais-kriittisen tutkimusotteen leimaamia. Uudemmat lasta ja televisiota käsittelevät tutkimukset suuntautuvat enemmän vastaanottotutkimukseen¹³⁰. Sihvosen teos on filosofis-esseistinen tutkielma suomalaisesta lastenelokuvasta. Sen keskeisiä tutkimuskohteita ovat lapsuus, kuva ja epätosi. Teoksen ideologiakriittinen ote suuntautuu erityisesti sen tutkimiseen, millaista kuvaa lapsesta ja lapsuudesta suomalaiset lastenelokuvat välittävät. Teoksen lähestymistavan ideologinen värityneisyys tekee siitä mielestäni aikansa eläneen.

Rajaton ruutu –artikkelikokoelma vuodelta 1991 lähestyy lasta ja elävää kuvaa monista näkökulmista. Sen teemoja ovat leikki, minuuden rakentaminen ja mediakasvatus. Erityisesti se on suunnattu varhaiskasvatuksen elokuvakasvatukseen. Lähinnä tätä tutkimusta olivat ne artikkelit, jotka

¹²⁸ Puolimatka 2007, 26-29.

¹²⁹ Pesonen et al. 2011, 31-33.

¹³⁰ Ks. Esim Valkonen 2013.

käsittelivät klassisen sadun ja lastenelokuvien yhteyttä. Esimerkiksi Helmi-Paula Pulkkinen artikkeli ”Kolme kertaa Lumikuningatar” käsittelee tätä aihetta lähinnä Bruno Bettelheimin psykoanalyttisesta näkökulmasta¹³¹. Tämän tutkimuksen luvussa 2.2 Bettelheimin näkemys osoitettiin hyödylliseksi, mutta myös kyseenalaiseksi, enkä pidä sitä erityisen hyödyllisenä tämän tutkimuksen lähtökohdaksi. Teosta vaivaavat osittain samat ongelmat kuin Sihvosen tutkimusta.

Näistä tutkimuksista ei ollut kovinkaan paljon hyötyä tämän tutkimuksen kannalta. Ulkomaalaisia lastenelokuvia koskevia tutkimuksia oli saatavilla muutamia, mutta niiden aihepiiri on turhan kaukana tämän tutkimuksen lähtökohdista.

Lastenohjelmat ja spiritualiteetti

Vuonna 1996 julkaistu Graham Rossiterin kolmiosainen artikkeli, jonka keskeisiä sisältöjä esittelin luvussa 2.1, käsittelee yleisellä tasolla televisio-ohjelmien vaikutusta lasten ja nuorten spiritualiteettiin. Sen keskeinen viesti on nähdäkseni se, että televisiolla ja elokuvilla voidaan nähdä olevan pitkäkestoisen vaikutuksensa ja kulttuurisen roolinsa kautta vaikutusta lasten ja nuorten muotoutumassa olevaan identiteettiin, maailmankuvaan ja arvomaailmaan. Tätä vaikutusta arvioitiin esimerkkien kautta ja todettiin kuvallisen median sisältävän monenlaisia ilmiöitä, joista kasvattajien olisi syytä olla tietoisia, jotta he voisivat tukea lasten identiteetin ja spiritualiteetin myönteistä kehitystä nykymaailmassa. Rossiterin artikkelin julkaisemisen (1996) jälkeen mediakulttuurissa on jo tapahtunut suuria muutoksia esimerkiksi uusien mediateknologioiden myötä, mikä ei näy hänen tutkimuksessaan. Tämä aihe rajautuu myös tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tietääkseni uuden median ”spiritualiteettia” ei ole liiemmästi tutkittu. Sen sijaan uuden median vaaroja ja vaikutusta lapseen on tutkittu melko paljon¹³².

Kristopher Partridge analysoi teoksensa *The Re-enchantment of the West* toisen osan (2005) luvussa ”*Popular occulture: Literature and film*” lasten- ja nuorten elokuvissa ja televisio-ohjelmissa tapahtuneita muutoksia uususkonnollisuuden näkökulmasta. Näitä muutoksia esiteltiin tässä

¹³¹ Pulkkinen 1991, 34-37.

¹³² Esim. Oksanen & Näre 2006.

tutkimuksessa luvussa 2.3. Partridge analysoi 2000-luvun alkupuolella ilmestyneitä nuorille suunnattuja velho-, noita- ja vampyyri-sarjoja ja niiden spirituaalisia piirteitä. Partridgen lähestymistapa on nähdäkseni urauurtava ja mielestäni hän analysoi aihetta poikkeuksellisen ansiokkaasti. Hänen laajan teoksensa teoriatausta käsittää perusteellisen katsauksen uskontososiologian ja uskonnontutkimuksen kehitykseen ja luo alan tutkimukseen hyvin kiinnostavalla tavalla uutta käsitteistöä ja teoriapohjaa, jota on myös hyödynnetty uususkonnollisuuden tutkimuksessa¹³³. Kyseisen tutkimusluvun keskeiset havainnot liittyvät populaarikulttuurin ja uususkonnollisuuden väliseen hermeneuttiseen kehään, jossa populaarikulttuuri ammentaa uususkonnon esoterisistä opeista ihmisiä kiinnostavia aiheita, jotka käsittelevät spiritualiteettia populaarilla tavalla, ja samalla tuo näitä ilmiöitä ihmisten laajempaan tietoisuuteen muovaten näin kulttuuria ja – näin voidaan sanoa – sekulaaria spiritualiteettia. Tutkimuksen kohteena ovat pääosin nuorille suunnatut ohjelmat, joten Partridgen tutkimus ei anna aivan suoraan apua tämän tutkimuksen aiheen käsittelyyn, joskin käytän paljon hyväksi hänen tutkimustuloksiaan. Partridgen teos on yksi tärkeimmistä teoksista tämän tutkimuksen viitekehyksen kannalta.

Esko Miettisen populaari julkaisu: *Velhon uskontunnustus* (2008) käsittelee populaarin fantasian spiritualiteettia linkittäen sen kristillisiin ja uususkonnollisuuden konteksteihin. Tutkimus on kiinnostava esseistinen pohdinta aiheesta, joka ei yllä Partridgen tutkimuksen tasolle. Se menee kuitenkin Partridgen tutkimuksen tapaan tämän tutkimuksen aiheen ohitse käsitellessään nuorille ja aikuisille suunnattuja ohjelmia.

Andrew Blaken Harry Potterin ilmestys. Lastenkirjallisuus globalisoituvassa maailmassa (2004). käsittelee Harry Potter -kirjojen suosion syitä. Vaikka kirja keskittyy lastenkirjallisuuteen, lasten lukutaitoon ja brittiläiseen lastenkirjallisuuteen, se käsittelee myös Potter-kirjojen spiritualiteettiin liittyviä yhteyksiä. Keskityn tässä yhteydessä käsittelemään tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavaa kysymystä siitä, miten Blake arvioi Pottereihin sisältyvän magian merkityksen. Blake on voimakkaasti sitä mieltä, että Potter-kirjojen magia ei kuvaa lainkaan oikeiden maagisten suuntausten toimintaa, vaan kirjojen magia on täysin fiktiivistä. Hän näkee Potterien magian ja kulttuurisen kiinnostuksen uushenkisyyden ilmiöihin symboloivan nykymaailman

¹³³ Esim. Kirby 2013

ylenmääräistä rationaalisuutta ja puuttuvaa luovuuden ja taiteen arvostusta. Blake arvioi Potterien suosion kertovan tällaisten arvojen kaipuusta kulttuurissa.¹³⁴

Kirjallisista ansioistaan huolimatta Blake ei nähdäkseni ota huomioon elämän spirituaalista ulottuvuutta, vaan näkee freudilaisen lähestymistapansa kautta taiteen ja luovuuden täyttävän ihmisten eksistentiaaliset tarpeet¹³⁵. Silti Blake lienee myös osaltaan oikeassa siinä, että Potterin mytologiassa on kyse materialististen ja henkisten arvojen yhteentörmäyksestä, tulkittiinpa niitä sitten materialistisesta tai spirituaalisesta viitekehystä. Nähdäkseni molemmat ovat mahdollisia, minkä Partridgen ja muiden tutkijoiden tutkimustulokset osoittavat¹³⁶.

Kristityn sosiaalipsykologin, *Tapio Kangasniemen*, kirjanen *Magia lastenkulttuurissa. Kuinka ajan henki on tuonut noituuden lastenkirjallisuuteen*. (2002) edustaa lähestymistapaa, jota Blake luonnehtii kristilliseksi fundamentalismiksi. Useat kristityt ryhmät erityisesti Yhdysvalloissa ovat protestoineet avoimesti Harry Potterien julkaisemista vastaan, koska niiden on nähty opettavan lapsille okkultismia¹³⁷. Kangasniemi on tällä kannalla. Hän suhtautuu myönteisesti satuihin ja myös klassiseen satufantasiaan tuoden esille kristittyjen J.R.R.Tolkienin ja C.S.Lewisin fantasiakirjoja. Kangasniemen analyysi on perusteellinen. Hän erottelee Harry Potter -kirjojen kerronnasta neljä keskeistä teemaa sekä viisi kerronnan tasoa, joista yksi sisältää alkemian, uuspakanuuden ja okkultismin. Kangasniemen analyysi on perusteellista ja asiantuntevaa ja antaa tähänkin tutkimukseen uusia näkökulmia tarkkanäköisyydessään. Nähdäkseni Kangasniemen eduksi on laskettava, että hän kykenee tekemään selvän eron kerronnan eri tasojen välille, eikä sekoita niitä keskenään. Näin hän kykenee näkemään myös Potter-kirjojen vahvuudet. Tutkimus tuo selkeästi esille sen, että oli se sitten tarkoituksellista tai ei, Harry Potter -kirjat voivat lisätä kiinnostusta uuspakanuuden, noituuden ja okkultismin muotoja kohtaan ja madaltaa niihin liittyvää kulttuurista kynnystä.¹³⁸ Ottamatta enempää kantaa Kangasniemen johtopäätöksiin, voidaan todeta, että ne ainakin vahvistavat edellä esitettyä Partridgen teesiä uuspakanuuden ja

¹³⁴ Blake 2004, 50, 93-100.

¹³⁵ Blake 2004, 55.

¹³⁶ Ks. Myös Johnston 2007.

¹³⁷ Blake 2004, 93.

¹³⁸ Kangasniemi 2002, 10-15, 43-53.

populaarikulttuurin välisestä hermeneuttisessa kehässä, jonka synnyssä Potter-kirjoilla voidaan nähdä olevan vedenjakajan rooli.

B.J.Ortopezan toimittama teos *The Gospel according to the Superheroes* (2005) käsittelee supersankareita ja niihin liittyviä uskonnollisia ja myyttisiä aineksia. Teos edustaa amerikkalaista teologista elokuvatutkimusta ja löytää toisinaan ehkä sellaisiakin viittauksia Raamattuun, joita ei ehkä ole alun perin tarkoitettu. Kokonaisuudessaan teos antaa kiinnostavia ja perusteltujakin näkökulmia supersankaruuden mytologiaan ja ottaa hyvin huomioon myös uskontotieteen näkökulmia. Tarkastelen näitä näkökulmia ohjelman *Puu Fu Tom* yhteydessä.

Pikku Kakkonen

Keskeiset faktatiedot Pikku Kakkoseen liittyen sain Juhani Wiion toimittamasta teoksesta *Television* viisi vuosikymmentä vuodelta 2007. Vaikka Yleisradion historiaa käsittelevä teos on Yleisradion työntekijöiden tekemä, on sen ote asiantunteva ja objektiivinen. Lastenohjelmien historiaa käsittelevä luku oli hyödyllinen tietolähde tutkimuksessani.

Heta Alanderin Pro gradu -työ käsitteli Yleisradion TV2:n lastenohjelmien arvoja ja tavoitteita. Jyväskylän kasvatustieteelliseen tiedekuntaan tehdyssä työssään Alanderilla oli lähteenä Yleisradion organisaatiota, ohjelmistopolitiikkaa ja tavoitteita käsitteleviä yleisiä dokumentteja sekä erityisesti lastenohjelmien arvoja ja tavoitteita koskevat dokumentit, keskeisimpänä ohjelmistopäällikkö Koskirannan kokoama ohjelmapolitiikka vuodelta 1999 ja Koskirannan haastattelu. Hän myös vertaili Yleisradion arvoja kaupallisten kanavien arvoihin ja tavoitteisiin lastenohjelmien osalta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että Ylen lastenohjelmatoimituksen ohjelmapolitiikka pohjautuu arvojensa ja kasvatustavoitteidensa osalta toisaalta suomalaisen esikouluopetuksen ja peruskoulun opetussuunnitelmiin ja toisaalta Yleisradion arvoihin. Työssä eriteltiin kattavasti ohjelmapolitiikan eri osa-alueet ja jäsennettiin niiden merkitystä. Oman tutkimukseni kannalta tärkeä kohta Alanderin työssä oli kysymys uskonnon asemasta Ylen lastenohjelmissa ja erityisesti ohjelmapäällikkö Koskirannan sitaatti, jossa hän toteaa uskonnon olevan vaikea aihe käsiteltäväksi lastenohjelmassa. Ohjelmapolitiikassa onkin määritelty tavoitteeksi ”käsitellä uskontoon liittyviä asioita kulttuurisena ilmiönä ottamatta kantaa esimerkiksi

kristillisten juhlien perimmäiseen tarkoitukseen¹³⁹”. Mielestäni Alanderin työ oli selkeä ja kattava katsaus, joka vastasi hyvin tutkimuskysymyksiinsä.

Alanderin työstä olen saanut tärkeää taustatietoa tutkimukseeni. Alander on keskittynyt erityisesti Ylen lastenohjelmien arvoperustaan, minkä johdosta jätän sen alueen hieman vähemmälle huomiolle aineistoni analyysissä ja suuntaudun vahvemmin käsittelemään ohjelman spiritualiteetin muita alueita.

Ari Savisen Yleisradion tutkimus- ja kehitysosastolle tekemä tutkimus TV2:n lastenohjelmien vastaanotosta ilmestyi jo vuonna 1994. Vaikka moni asia on muuttunut, kuitenkin keskeiset tutkimuskohteet lapsi, televisio ja lastenohjelmat ovat kahdenkymmenen vuoden kuluessa muuttuneet melko vähän. Tutkimuksessa käytettiin erilaisia tutkimusmenetelmiä, kuten ohjelmien katsomistilanteen havainnointia, katselupäiväkirjoja sekä 3–6-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiansa haastatteluja. Katsomistilanteissa analysoitiin eri-ikäisten lasten tarkkavaisuutta ja reaktioita erilasten ohjelmien ja niiden sisältämien ärsykkeiden kohdalla. Reaktioista ja tarkkaavaisuudesta laadittiin niitä kuvaavat graafiset kuvaajat, joiden tuloksia verrattiin ohjelmista annettuun suulliseen palautteeseen. Niiden perusteella analysoitiin ohjelmien sisällöllisten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutusta katsojien kiinnostukseen ja tarkkaavaisuuteen. Tutkimuksen toisessa osassa analysoitiin lasten vanhempien haastatteluja. Niiden pohjalta makasiini-ohjelmatyyppi, johon Pikku Kakkonenkin kuuluu, osoittautui ongelmalliseksi, koska useat lapset odottivat vain tiettyjä ohjelmia ja kokivat muut tylsinä. Toivottu ohjelma koettiin sitten myös liian lyhyenä. Uskoakseni tämän tutkimuksen tulokset on tiedostettu Pikku Kakkosessa ja ohjelmaa on pyritty kehittämään sen perusteella.

Tutkimuksen keskeinen tulos oli, että ohjelmien muoto ei vaikuta lapsiin automaattisesti tietyllä tavalla, vaan keskeistä ovat lapsen niistä tekemät tulkinnat. Näin lapsen todettiin olevan katselutilanteessa aktiivisesti toimiva *katsoja*, ei vain passiivinen *katselija*. Tämä on ollut muidenkin viime aikoina ilmestyneiden lasten television vastaanottoa koskevien tutkimusten keskeisiä tuloksia¹⁴⁰. Lisäksi tutkimus jäsensi lasten kommentit lastenohjelmiin kolmeen käsitteeseen: *kiva*, *hassu* ja *jännä*. Tämä kuvastaa mielestäni hyvin sitä, millaisella kognitiivisen kehityksen tasolla Pikku Kakkosen katsojat ovat. Tämä alleviivaa tämän tutkimuksen osalta sitä, että tutkimustulokseni tosiaan kertonevat enemmän

¹³⁹ Alander 2002.

¹⁴⁰ Vrt Valkonen 2013 & Koivusalo-Kuusivaara 2007.

kulttuuristamme ja käsityksestämme lapsesta kuin siitä, miten ohjelmat todellisuudessa vastaanotetaan ja millaisia merkityksiä niille annetaan.

Mielestäni tutkimuksessa oli otettu hyvin huomioon katsojatutkimuksen mahdolliset ongelmat käyttämällä useita rinnakkaisia tutkimusmenetelmiä. Niiden pohjalta piirtynyt kuva lienee realistinen ja valaiseva, joskin useat yksittäiset ohjelmat, joita tutkimuksessa tarkasteltiin, eivät ole enää aikoihin kuuluneet TV2:n ohjelmistoon.

Lapin yliopiston mediatieteen professori Eija Timosen vuonna 2005 ilmestynyt väitöskirja *Perinteestä mediavirtaan* käsitteli lastenohjelmien tekemistä. Aiheena oli kansanperinteen tarinoiden työstäminen lastenohjelman formaattiin. Timonen on ollut itse mukana tekemässä kansanperinneaiheisia lastenohjelmia Yleisradiolle ja hän on myöskin tehnyt useita kansansatukirjoja. Timosen tutkimuksen keskeisenä kysymyksenä on se, miten suullisena perinteenä välittyntä kansanperinneaineistoa, kuten satuja ja tarinoita, voidaan siirtää lastenkulttuuriksi medioiden, kuten television tai CD-romin, kautta. Hän käyttää apunaan kehittämänsä kansanperinteen transformoitumismallia. Käytännössä tutkimuksessa käydään läpi kansanperinneohjelman tekoprosessin eri vaiheita ja niiden määrittelemiä reunaehtoja ja muita huomioon otettavia seikkoja – ”kansanperinteen tuotteistamisen tienviittoja”. Jälkipuheessa Timonen puhuu kansanperinteen tuotteistamisen puolesta osana kaupallista sisällöntuottamista. Mielestäni tutkimus valotti hyvin aihettaan ja antoi siten perusteellisen kuvan siitä, mitä kaikkea kuuluu television lastenohjelman tekemiseen valmiiksi ohjelmaksi. Tämän tutkimuksen näkökulmasta Timosen tutkimus antaa myös jonkinlaista ”sisäpiirin tietoa” siitä, millaisia motiiveja ja pyrkimyksiä suomalaista uskomusperinnettä välittävän lastenohjelman taustalla on. Palaan tähän aiheeseen myöhemmin kansanperinnettä käsittelevässä tutkimusluvussa.

4 Pikku Kakkosen sekulaari juhlaperinne

4.1 Pikku Kakkosen joulu

On jouluaaton aatto vuonna 2013. Viimeinen Pikku Kakkosen lähetys ennen joulua keskittyy joulun odotukseen ja valmisteluun. Taustalla on joulukuun ajan edennyt joulun odotus joulukalenteriohjelmineen ja joulun valmisteluineen.

Poikkeuksellisesti kaikki ohjelman juontajat ovat samaan aikaan paikalla, tonttulakit päässä valmistelemassa joulua. Ohjelman aikana koristellaan joulukuusta, kysellään tuleekohan joulupukki huomenna kylään ja lauletaan joululauluja. Välillä katsotaan jouluaiheisia lastenohjelmia. Amerikkalaisessa tietokoneanimaatiossa noitatyttö pelastaa joulun taikomalla sauvallaan Joulupukin poron terveeksi flunssasta.¹⁴¹ Toisessa animaatio-ohjelmassa jännitetään, pääseekö tonttujen maan alla valmistamien lahjojen lähetys ajoissa perille.¹⁴² Juontajat esittävät pianon säestyksellä kolme perinteistä joululaulua, kuten *Joulu on taas* ja *Porsaita äidin oomme kaikki*. Laulut eivät sisällä viittauksia kristinuskoon. Viimeisenä lauletaan *Joulupuu on rakennettu*, mutta vain ensimmäinen säkeistö, joka on ”uskontoneutraali”. Toinen säkeistö, jonka sanoissa puhuttaisiin Jeesuksesta, jää soimaan pianolla soitettuna ilman laulua ohjelman päätösmusiikkina. Nähdäkseni tämän voi tulkita vihjeenä, että halutessaan vanhemmat voivat jatkaa tästä joulunviettoa myös kristillisessä viitekehysessä. Seuraavina päivinä Pikku Kakkonen on tauolla ja TV2 lähettää lapsille erityistä jouluohjelmaa, kuten Lumiukko–animaation ja Mauri Kunnaksen Joulupukki ja noitarumpu -animaation.

Uskonnotonta linjaa seurataan Pikku Kakkosen juhlaperinteissä läpi vuoden. Pääsiäisen aikaan Pikku Kakkosessa esiintyvät pääsiäispuput ja –noidat, jotka liittyvät kevään tulon ja uuden elämän symboliikkaan. Pyhäinpäivän tienoilla vietetään kevyesti amerikkalaistyylistä pakanallista alkuperää olevaa halloween-juhlaa.

Kalendaaristen juhlien vietto Pikku Kakkosessa kuvaa hyvin ohjelman suhdetta kristinuskoon, eli ”uskontoon”. Joulua vietetään ohjelman periaatteiden mukaisesti suomalaisena perinnetapahtumana, mutta ilman uskonnollisia elementtejä. Jos asiaa lähdetään kaivelemaan syvemmin, juhlien vietossa on löydettävissä kulttuurin välittämää uskonnollista symboliikkaa, joka juontaa juurensa (satujen tapaan) aina muinaisiin mytologioihin, luonnonmystiikkaan ja kristillisiin teemoihin. Sekulaarissa kulttuurissa uskonnolliset teemat ja symbolit on kuitenkin siirretty taka-alalle traditionaaliseksi rekvisiitaksi, jota kuitenkin pidetään usein tärkeänä tunnelman luojana. Keskeiseksi teemaksi modernissa juhlien vietossa nousee perheyhteisö, jonka siteiden vahvistaminen on useiden sosiologioiden mukaan esimerkiksi modernin joulun keskeinen merkitys. Sen

¹⁴¹ Ritari Mikke 23.12.2013.

¹⁴² Pasiin ja Kielon valtakunta 23.12.2013.

keskushahmo joulupukki on omanlaisensa myyttinen olento, jonka kautta jouluun kuuluu ainakin lapsille ripaus sekulaaria mystiikkaa. Jouluinen rituaali paljastuu kuitenkin lapsille heidän kasvaessaan näytelmäksi, jonka taustalla onkin kulttuuri ja perheen antamisen ja yhdessäolon kruunaava sekulaari rituaali.¹⁴³

Joulun myyttejä

Aiemmin todettiin, että länsimaissa media osallistuu ihmisten elämään ylläpitäen ja rakentaen länsimaista ”sielua” ja kulttuurillisia arvoja. Pikku Kakkonen osallistuu suomalaiseen sekulaariin joulunviettoon rakentaen ja ylläpitäen sekulaaria joulunviettotraditiota ja sekulaaria myyttistä tarinaa joulutontuista ja -pukista. Pikku Kakkosen joulun odotus alkaa Joulukalenteri-nimisellä ohjelmalla, joka kristinuskosta lainatun adventtikalenterin tapaan luo odotuksen tunnelmaa ja näin vahvistaa tulevaan juhlaan liittyvää emotionaalista latausta. Samalla, kun televisiosta seurataan joulukuun kuluessa päivittäistä joulukalenteriohjelmaa, monet lapset myös availevat kodeissa joulukalenterien luokkua ja osallistuvat joulun juhlan valmisteluun, johon liittyy monia traditionaalisia elementtejä. Myös Pikku Kakkosessa esitellään joulun valmistelua, jouluperinteitä ja lauletaan joululauluja, joissa joulupukki valmistautuu lähtemään matkallensa ja tontut ovat liikkeellä valvomassa, ovatko lapset osanneet käyttäytyä hyvin. Valmistelun kautta rakennetaan näyttämö joulujuhlan myyttiselle ajalle, johon kuuluvat kotien jouluiset rituaalit pukkeineen ja lahjoineen -ja myös -erityisine joulun lastenohjelmineen.

Pikku Kakkosessa jännitetään vielä aattoa edeltävänä iltana useissa ohjelmissa, pääseekö pukki Korvatunturilta matkaan. Kun kaikki esteet on selvitetty, eli joulupukin porot on saatu terveeksi (Mikke, rehti ritari¹⁴⁴), porokuiskaaja on päässyt tehtäviensä tasalle (Porokuiskaajan arvoitus¹⁴⁵), lahjat ovat valmiit toimitettavaksi lapsille (Tonttu Toljanteri¹⁴⁶, Pasin ja Kielon valtakunta¹⁴⁷), joulupukki pääsee matkaan ihmeellisellä lentävällä porovaljakollaan tuomaan lahjat koteihin. Vaikka osassa ohjelmista seikkailee amerikkalaistyylinen pukki, joka huutaa ”Hou hou hou” ja tuo lahjat lapsille sukkiin takan reunalle heidän nukkuessaan (Pasin ja kielon valtakunta, Ritari

¹⁴³ Dell Clark 1995, 28, 31-33, 42-46, 54-55.

¹⁴⁴ Mikke, rehti ritari 22.12.2013.

¹⁴⁵ Porokuiskaajan arvoitus, joulukuu 2014.

¹⁴⁶ Tonttu Toljanteri, joulukuu 2013.

¹⁴⁷ Pasin ja Kielon valtakunta, 22.12.2013.

Mikke), silti pukin punanuttuinen hahmo on tunnistettava iloluontoinen hyväntekijä, jonka yhdistäminen tulevaan juhlaan ja lahjoihin ei tuottane lapsille vaikeuksia.

Jouluaaton sekulaarissa rituaalissa voidaan nähdä kaikesta huolimatta myyttis-uskonnollisia symboleja. Eliaden näkemystä mukaillen moderni uskonnoton ihminen toistaa edelleen eräänlaisia myyttis-uskonnollisesti orientoituneita rituaaleja, mihin kategoriaan monet kalendaaristen juhlien traditionaaliset piirteet voidaan sekulaarissa kontekstissa liittää, erityisesti suomalaisessa kulttuurissa keskeisen joulun. Joulupukki lahjoineen saapuu odottavaan kotiin, jossa odotuksella ja valmistautumisella on luotu tila joululle. Aiemmin joulun keskeinen henkilö oli Kristus-lapsi, jonka syntymään valmistauduttiin samanlaisin rituaalisin puhdistautumis- ja valmistautumismenoin. Sekulaarissa joulumyytissä odotus palkitaan konkreettisemmalla tavalla, kun paketeista paljastuvat lahjat ilahduttavat erityisesti perheen pienimpiä. Pukin saapumiseen voidaan nähdä liittyvän syviä symbolisia ja myyttisen kielen piirteitä: pukki (nimi viittaa miehisen hedelmällisyyden symboliin) saapuu talven pimeimmällä hetkellä kynttilöin valaistuun ja juhlavaksi koristeltuun odotuksen täyttämään kotiin, kuin Kristus seurakuntaansa. Kaukaa myyttisestä pohjoisesta yliluonnollisella porovaljakollaan saapuva punapukuinen hyväntekijä toistaa vuosittain myyttisen rituaalin, jossa pukkiahahmo tuo symbolisesti runsautta ja iloa koteihin. Punainen on perinteisesti koettu elinvoiman (veri) ja hedelmällisyyden värinä. Joissain kodeissa edelleen iloitaan Kristuksen syntymästä ja joulupukki liittyy juhlan maalliseen puoleen, mutta useimmille lapsille joulupukki lienee juhlan odotetuin vieras. Useimpiin mytologioihin kuuluu jonkinlainen yliluonnollinen puolijumalahahmo, joka saapuu myyttisestä maailmasta palauttamaan yhteisön paratiisimaiseen tilaan. Joulupukissa voidaan nähdä vahvasti tällaista symboliikkaa modernissa perhejuhlan kontekstissa, jossa perheen ulkopuolinen myyttinen hahmo saapuu kruunaamaan perheen yhteisen juhlanvieton.

Usein vanhemmat kokevat iloa välillisesti lasten kautta iloiten heidän vilpittömästä lapsenuskostaan, odotuksestaan ja lahjojen saamisen ilosta. Aikuiset liittoutuvat joulunaikaan yhteiseen näytelmään, jossa lapsille luodaan myyttinen näytelmä, jonka myötä myös aikuiset etsivät muistoja omista lapsuuden jouluistaan ja häivähdyksenomaista kokemusta paratiisimaisesta ristiriidattomasta alkutilasta. Traditioiden toistamisen kautta pyritään emotionaalisesti liittymään

sukupolvien ketjuun ja ajattomaan juhlan aikaan. Uskonnollis-myyttisesti tässä voidaan nähdä piirteitä uskonnollisille rituaaleille tyypillisistä juhlan myyttiseen aikaan siirtymisestä ja paratiisimaisen alkutilan uusintamisesta. Pikku Kakkonen on mukana tässä erityisessä kulttuurillisessa näytelmässä.

Joulupukki ja lapsen uskonnolliset tunteet

Epäitsekkään antamisen lisäksi joulupukin hahmolla on poikkeuksellisia, yli-inhimillisiä ominaisuuksia: lentävät porot, kyky ehtiä viemään lahjat jouluna kaikille maailman lapsille, poikkeuksellisen pitkä ikä. Maallistuneessa kulttuurissa joulupukki on kulttuurisesti lapsille soveliaana pidetty myyttinen hahmo ja yliluonnollinen uskon kohde, koska lapsenuskon ajatellaan päättyvän aikanaan. Lasten moderneja myyttejä tutkinut amerikkalainen antropologi Cindy Dell Clark näkee joulupukin yhdessä hammaskeijun ja pääsiäispupun kanssa muodostavan amerikkalaislasten ”jumalkaanonin”. Näihin hahmoihin uskominen on sallittu asia maallistuneessakin kulttuurissa ja siten niiden kautta voidaan hänen mukaansa kokea myös uskonnollisia tunteita. Suomessa tämä koskenee erityisesti joulupukkia. Dell Clarkin mukaan joulupukille lähetetyissä kirjeissä ei pyydetä ainoastaan lahjoja, vaan osassa kirjeistä ilmaistaan myös usein toiveita sairaiden tai köyhien puolesta, sekä pyydetään apua omiin vaikeuksiin, kuten yksinäisyyteen ja ahdistukseen, kuin rukouksessa ikään.¹⁴⁸ Yliluonnollisena isähahmona joulupukki saattaa yhdistyä lasten mielissä jopa Jumalaan, minkä useat tutkijat ovat panneet merkille.¹⁴⁹

Joulupukin hahmoon on jäänyt Nikolauksen pyhimyslegendasta pyyteetön antaminen. Joulupukki on väsymätön hyväntekijä, jalomielinen ja epäitsekkäs lahjojen antaja, jonka moraalisella esimerkillä on varmasti vaikutusta joulupukin suosioon. Joulupukin kautta lapset voivat oppia sosiaalisessa kontekstissa pyyteetöntä antamista ja epäitsekkyyttä.¹⁵⁰

Joulupukkiuskoon kuuluu myös sen päättyminen keskimäärin seitsemän vuoden iässä, jolloin lapset yleensä saavat selville tai kykenevät päättelemään joulupukin olevan kulttuurillinen leikki. Tällä prosessilla on sekulaarissa kulttuurissa tietynlainen siirtymäriitin rooli, jossa lapsi kasvaa pikkulapsesta kouluikäiseksi. Sekulaarissa kulttuurissa lasten odotetaan tässä iässä lakkaavan

¹⁴⁸ Breen 2004.

¹⁴⁹ Breen 2004; Dell Clark 1995, 54-55; Gollnic 2008, 72.

¹⁵⁰ Newman 2013; Breen 2004.

uskomasta mihinkään yliluonnolliseen ja alkamaan omaksumaan rationaalis-tieteellisen maailmankuvan. Pettymystä siitä, ettei joulupukki olekaan totta, lievittänee se, että lahjoja saadaan sen jälkeenkin, vaikka niiden tiedetäänkin olevan peräisin vanhemmilta ja sukulaisilta. Joulukuun voi olla sen jälkeenkin antamisen (ja saamisen) hyvätahdon juhla.¹⁵¹ Usein seuraavat sukupolvet haluavat jatkaa joulun myyttisen näytelmän toistamista osana perheinstituution elämää.

Pikku Kakkonen osallistuu myös joulumyytin tähän puoleen. Toisen joulupäivän aamuna esitetyssä ranskalaisessa lastenohjelmassa *Ariol*, päähenkilö Ariol-aasi tapaa tavaratalossa joulupukin, joka jakaa huonekaluosastolla esitteitä työhönsä kyllästyneenä. Pukki kutsuu Ariolin takahuoneeseen, jossa riisuu parran ja lakkinsa ja antaa ne Ariolin kokeiltavaksi. Ariol kertoo pukille puolustaneensa tätä koulussa, kun joku oli väittänyt, ettei joulupukkia ole olemassa. Pian Ariol pääsee puolustamaan taas pukkia, kun työnantaja meinaa antaa pukille potkut. Pukki saa säilyttää työpaikkansa ja antaa kiitokseksi Ariolin mummille tämän kaipaaman kahvinkeitin. Mummikin toteaa uskovansa pukkiin, ”ainakin kahvipannupukkiin”.¹⁵²

Ariol-ohjelma tarttuu varoittamatta lapsille jännittävään ja arkaankin kysymykseen joulupukin olemassaolosta. Isommille lapsille asia voi olla ajankohtainenkin, mutta pienemmille lapsille asia saattaa tulla vielä aivan yllätyksenä. Sinänsä on mielenkiintoinen ratkaisu ottaa asia tällä tavalla esille lastenohjelmassa. Mielestäni on ainakin syytä kysyä, miksi näin tehdään ja onko se tarpeellista. Varmaankin kysymyksen nostaminen esiin on nähty muistutuksena siitä, että lapset ennemmin tai myöhemmin joutuvat kohtaamaan todellisuuden joulupukkiasiansa. Ja tavaratalon joulupukin tai edes kodissa vierailevan pukin paljastuminen ”pukin apulaiseksi” ei tarvitse tarkoittaa koko myytin romahtamista. Tämä ohjelma saattaa kuitenkin herättää keskustelua kodeissa, kun se esitetään heti joulupäivän aamuna.

Myös toisessa Pikku Kakkosen ohjelmassa *Ystävykset joulupukki* lasketaan ”alas jalustalta”. Siinä joulureissulla väsynyt pukki koettaa ”suolaisen nälässään” pihistää lasten tekemältä lumiukolta porkkanan huonoin seurauksin. Pietu-possu, joka on vartioimassa viimeistä porkkanaa, tyrmää nyrkillään porkkanavarkaan. Kun selviää, että varas onkin joulupukki, joka ei ole

¹⁵¹ Dell Clark 1995, 42-43, 45-46.

¹⁵² Ariol 26.12.2013.

vielä tuonut ystäväysten lahjoja perille, he huomaavat, että talon lasten joulu on vaarassa. Ystävykset päättävät naamioitua joulupukiksi, mikä onnistuu ja näin talon lasten joulu pelastuu. Lopulta pukkikin virkoaa ja pyytelee hieman nolona anteeksi kun kaipasi pitkän matkansa päätteeksi porkkanaa. Ystävykset ymmärtävät tilanteen ja saavat kyydin joulupukin reessä. Pikku Kakkoselle poikkeukselliseen tapaan ohjelma päättyy siihen, että joulupukki kertoo ystävyksille eräästä tähdestä, ”joka loisti kerran Beetlehemini yllä”¹⁵³.

Nähdäkseni näiden ohjelmien lähestymistapa joulupukkimyyttiin on uuden lapsikeskeisyyden ja realistisen sadun eetoksen mukainen: joulun myyttinen puoli joulupukkeineen on osa Pikku Kakkosen joulua, mutta joulupukin hahmossa ei korosteta joulupukin yli-inhimillisyyttä ja ideaalia hahmoa, vaan myyttisen hahmon inhimillisyys ja erehtyväisyys tuodaan myös esille. Lapsi haastetaan ajattelemaan ja tarkastelemaan asioita eri näkökulmista ja pohtimaan omaa suhdettaan joulumyyttiin sen sijaan, että vain korostettaisiin joulupukin ideaalis-myyttistä olemusta.

Tällainen kuva joulupukista liittyy myös Pikku Kakkosessa useina vuosina (1998 -2013) esitettyyn joulukalenteriohjelmaan Tonttu Toljanteri. Ohjelma kertoo Korvatunturin vanhanaikaisessa hirsikartanomiljöössä koomisesta Toljanterista, joka onnistuu järjestämään itsensä jatkuvasti kummelluksiin, joita hän sitten koettaa salailia ja selvittää salaa joulupukilta. Loppujenlopuksi Toljanteri on kuitenkin hyväsydäminen tonttu, minkä joulupukkikin tuntuu ymmärtävän. Ohjelma onkin jatkuvaa sitcom-tyyppistä opettavaista viihdettä, jossa seurataan Toljanterin toilailuja.

Toljanteri-ohjelman joulupukki on parrakas ukkeli, jossa eivät korostu yliluonnolliset, pyhät tai edes isälliset piirteet, vaan hän on jämerä suomalainen mies, joka toimistostaan hoitaa Korvatunturin operatiivista toimintaa ja pitää kirjassaan tarkkaa kirjanpitoa lasten ja tonttujen edesottamuksista jakaen plus- ja miinuspisteitä. Ohjelmassa ei käytetä kovinkaan paljoa hyväksi joulun taianomaista ulottuvuutta, vaan ohjelma on luonteeltaan hyvinkin arkinen. Se jatkaa Pikku Kakkosen yleistä realistisen ja pedagogisen satuohjelman linjaa, joka käsittelee myyttisiä hahmoja ja kertomuksia, mutta tuo esiin niiden inhimillisen vajavuuden ja käsittelee niiden kautta lasten elämässä ajankohtaisia kysymyksiä. Toljanterin kohdalla korostuvat käyttäytymiseen liittyvät kysymykset, kuten valehtelu, kateus, itsekkyyden ja ajattelemattomuus, sekä niiden vastapainona

¹⁵³ Ystävykset 26.12.2014.

joulupukin hyväntahtoinen kärsivällisyys. Joulun taika on ohjelmassa minimaalisessa, mutta silti tärkeässä osassa, ja ohjelman taustavireenä on kulttuurisen rituaalin odotus, lahjojen valmistuminen ja pukin lähtö matkaan. Kun on pukin lähdön aika tärkeälle matkalleen valjakollaan, siirrytään kevyesti jouluisen myytin äärelle pohtimaan, miten pukki ehtii käydä kaikkien maailman lasten luona.

Pikku Kakkosen voidaan nähdä toisaalta rakentavan ja ylläpitävän sekulaaria kulttuurista joulutraditiota ja sen myyttistä näytelmää, mutta toisaalta ohjelma myös problematisoi tätä myyttiä ja haastaa lasta kriittisyyteen ja pohdintaan. Paradoksaalisesti ohjelma toisaalta rakentaa lapsille myyttiä joulupukista, mutta toisaalta myös tarkoituksellisesti rikkoo sitä.

4.2 Suomalainen kansanperinne

Pikku Kakkosessa esitetään joulun alla tonttuja sisältäviä ohjelmia. Jouluna 2014 esitetty suomalainen Vaarin riihessä -ohjelmasarja kuvaa hyvin Pikku Kakkosen pyrkimystä esitellä suomalaista kansanperinnettä. Ohjelman eräässä jaksossa vaari esittelee lapsille erilaisia tonttuja ja kertoo joulutontun syntylegendan, jonka mukaan joulutonttu oli ensin jokin tavallisista tontuista, joka alkoi tarkkailemaan lasten puuhia, ja josta niin tuli joulutonttu. Ohjelmassa esitetään tyyliteltyjä kuvia erilaisista kansanperinteen tontuista ja lopuksi nähdään parrakas ukkeli hiippailemassa pihapiirissä, kun kukaan ei ole näkemässä. Sama tonttu-ukko hiippailee myös ohjelman muissa jaksoissa.¹⁵⁴

Vaarin riihessä -ohjelman kohdalla tulee esiin Pikku Kakkosen pyrkimys välittää suomalaista kansanperinnettä. Sinänsä joulutonttu on tullut verrattaen myöhään suomalaiseen jouluperinteeseen Tanskasta, jossa tonttu tunnettiin nimellä *nisse*.¹⁵⁵ Lapsille esitelty näkemys tontuista on myös hieman romantisoitu. Tonttu tarkoitti aikaisemmin suomalaisessa kansanuskossa talonhaltijaa tai kotijumalaa, joka touhuili talossa öisin. Tontuista esiintyi kansan parissa empiiristä havaintotietoa ja perinne eli vielä sotien jälkeenkin Suomessa. Gananderin mukaan *jyvätonttu*, *rahatonttu* ja *paskatonttu* olivat yleisiä tonttuja. Tonttuja arvostettiin paljon ja niille uhrattiin muun muassa ruokaa. Tontun saamiseksi taloon turvauduttiin toisinaan taikuuteen. ”Joka halusi tontun taloonsa,

¹⁵⁴ Vaarin riihessä 26.12.2014

¹⁵⁵ Pulkkinen 2014, 87-88.

hänen piti pääsiäisyönä ripustaa kaulaansa tamman länget ja kulkea yhdeksän kertaa kirkon ympäri.” Tontun tullessa vastaan piti kertoa, mitä tältä haluaa.¹⁵⁶ Tontuille uhrattiin samaan tapaan kuin kodin suojelejakäärmeille ja pihapiirin pitämyspuille. Joulutonttu on jääne kansanuskoon kuuluvasta tonttu-uskosta.¹⁵⁷

Kansanperinteen esittely tulee esille Pikku Kakkosen vuodenaikojen juhlaperinteiden vietossa melko usein vastapainona hankintaohjelmien ulkomaalaisille vaikutteille, kuten amerikkalaisille Santa Claus -joulupukille ja halloweenille. Jouluun ja pääsiäiseen liittyy suomalaisia ohjelmia, jotka esittelevät suomalaista kansanuskkoa ja sen perinteitä (*Vaarin riihessä, Puput*).

Kansanperinneohjelmia käsitellään lisää luvussa 5.

Edellä käsiteltiin jouluun liittyviä myyttisiä piirteitä. Pääsiäisen vietto Pikku Kakkosessa sisältää rairuohon istutusta, munien maalausta ja tipuja – kaikki uuden elämän symboleja – sekä ohjelmia pääsiäispupusta. Pääsiäinen on kristinuskossa Jeesuksen ylösnousemuksen juhla, mutta siihen liittyvät symbolit voidaan tulkita kuvaavan myös uuden elämän syntymistä luonnossa vanhan luonnonmystiikan tapaan. Kristinuskon elementtien karsimisen myötä tällaisen luonnonmystiikan puolen voidaan nähdä korostuvan Pikku Kakkosen juhlaperinteissä.

Syyskaudella ainoa kalendaarijuhla Pikku Kakkosessa on pyhänpäivän tienoille Yhdysvalloista omaksuttu halloween. Se on alkujaan pakanallinen juhla, mikä näkyy juhlan kiertueperinteen asuvalinnoissa, jotka liittyvät vainajahenkiin, noitiin, kummituksiin ja demoneihin. Halloween kuuluu myös nykyisten uuspakanallisten liikkeiden tärkeisiin juhliin. Tämän juhlan liittäminen vuodenkiertoon luonnossa on vaikeampaa, joskin kurpitsat ehkä viittaavat sadonkorjuuseen, jota on juhlittu monissa kulttuureissa loppusyksystä. Myös kuolleiden muistaminen voidaan nähdä liittyvän loppusyksyyn, jolloin luonto kuolee ja vaipuu talven lepoon. Pikku Kakkosessa juhlan viettoon suhtaudutaan varovasti ja ohjelman juontajat korostavat, että kummituksia ei ole olemassa eikä niitä tarvitse pelätä. Kuitenkin joissain Pikku Kakkosen amerikkalaisissa animaatioissa, kuten suosituissa *Ryhmä Hau* -ohjelmassa, amerikkalainen halloween-perinne tulee lapsille tutuksi¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Ganander 1995, 109-110.

¹⁵⁷ Pulkkinen 2014, 87-88.

¹⁵⁸ Ryhmä Hau 1.11.2014.

4.3 Porokuiskaajan arvoitus

Poikkeuksen edellä kuvattujen ohjelmien tapaan käsitellä joulun myyttiä tuo vuoden 2014 joulukalenteriohjelma *Porokuiskaajan arvoitus*, jota tähdittivät *Vesa Vierikko*, *Pirkka-Pekka Petelius* ja *Vesa-Matti Loiri*. Porokuiskaajan arvoituksessa on myös pedagogista otetta ja siinäkin henkilöhahmoihin liittyy keskeneräisyyttä ja vajavaisutta sekä kasvun haasteita. Ohjelmasarja muodostaa kuitenkin suuren myyttisluontoisen kertomuksen, jossa korostuvat suuret myyttiset teemat klassisen sadun tapaan. Nähdäkseni ohjelma on oivallinen esimerkki satuohjelmasta, joka kuvaa initiaatiota maagisessa kulttuurissa. Korvatunturin tonttuyhteisö esitetään siinä erityisenä maagisena yhteisönä, jonka puitteissa initiaatiokertomus tapahtuu. Ohjelman kulku myös noudattaa klassisen sadun rakennetta.

Porokuiskaajan arvoitus alkaa Korvatunturilta, jossa tonttukokelas *Pirpana* koettaa vastoinkäymisistä huolimatta valmistua tontuksi. Jostain syystä hyvää tarkoittava *Pirpana* joutuu jatkuvasti kimmelluksiin ja hänen valmistumisensa täysivaltaiseksi tontuksi on vaakalaudalla. Myös suurempi konflikti on syntymässä, sillä Joulupukin vanha porokuiskaaja on kuollut ja ilman uutta porokuiskaajaa Joulupukki ei pääse viemään lahjoja perille. *Pirpana* on tietämättään ennustuksen mukaan ehdokas uudeksi porokuiskaajaksi. *Pirpana* lähetetään Ylitontun tietämättä selvittämään tehtävää ihmisten maailmaan, jossa hän hukkaa tärkeän medaljongin ilkeälle rosvo *Kauppiselle*.

Pirpana tutustuu ihmisten maailmaan ja ystävälliseen, mutta yksinäiseen joulukoristeiden valmistaja Väinöön. Väinö opettaa *Pirpanaa* arvostamaan itseään ja kun *Pirpana* oppii tämän, hän alkaa kuulla koiran puhetta ja saa tietää, että hän onkin porokuiskaaja, joka ymmärtää eläinten puhetta. Kun *Pirpanan* todellinen identiteetti löytyy, samalla hän saa medaljongin takaisin *Kauppiselta*, joka kokee turvalliseksi avautua lapsuutensa traumoista *Pirpanalle*, Väinölle ja tonttu *Serlakkiukselle*. Käy ilmi, että *Kauppinen* varastaa tavaroita, koska ei lapsena saanut toivomaansa joululahjaa. *Kauppinen* löytää kadottamansa ilon alkaessaan ottamisen sijaan antaa.

Pirpana, *Serlakkius* ja *Rekku-koira* ovat jo palaamassa Korvatunturille, kun Väinö ymmärtää olleensa tonttujen kanssa tekemisissä. Paljastuminen merkitsee, ettei tontuilla ”joulun ikuisen lain” mukaan ole enää asiaa Korvatunturille. Lopulta kuitenkin selviää, että Väinö onkin Korvatunturilta lapsena kadonnut tonttu. Niinpä kaikki pääsevät palaamaan Korvatunturille ja

joulu pelastuu. Lopulta löydettyään itseluottamuksensa ja sisäisen voimansa Pirpana jopa lähettää joulupukin porot matkaan ilman maagista medaljonkia.

Porokuiskaaja-ohjelmassa epävarmasta tonttukokelaasta kuoriutuu klassisen sadun tyyliin vaikeuksien edessä esiin tarinan sankari, joka löytää todellisen porokuiskaajan identiteettinsä. Myös klassisen sadun maagiset elementit löytyvät ohjelmasta yhdistettynä joulumyyttiin. Juonen kannalta keskeinen taikaesine, medaljonki, sisältää suojaavia taikavoimia, ja käy ilmi sen olevan tärkeä jopa ylitontulle. Puhuva koira, jonka puhetta tosin vain harvat ymmärtävät, on myös tyypillinen klassisen sadun elementti. Myös ohjelmasarjan tunnuksessa esiintyvä maaginen kuvio ja ylitontun vaatteiden symbolit tuntuvat viittaavan magiaan. Ohjelmassa joulun mytologia yhdistyy saumattomasti maagiseen kehityskertomukseen. Korvatunturin tonttukylä tarjoaa tällaiselle kertomukselle oivat puitteet, koska se on jo alun perinkin hieman mystinen ja salaperäinen yhteisö. Itse joulupukkia ei nähdä tarinassa ennen kuin viimeisissä jaksoissa. Sitä ennen joulupukkiin viitataan korvatunturilla melkein pelokkaalla kunnioituksella. Kuitenkin joulupukki paljastuu lopulta lempeäksi ja sympaattiseksi hahmoksi. Jouluun liittyvistä teemoista *antaminen* muodostuu ohjelman keskeiseksi arvoksi, minkä oivaltaminen muuttaa ilkeän Kauppisen elämän.

Porokuiskaajassa Pirpanan kasvutarina ”noviisista” porokuiskaajaksi itsensä löytämisen kautta voidaan nähdä kasvupolkuna todellisen identiteetin ja sisäisen potentiaalin löytämiseen. Tavallisesta tontusta tulee esille yliluonnollisia kykyjä omaava porokuiskaaja, jonkinlainen shamaani tai näkijä. Porokuiskaaja toistaa sangen puhtaasti edellä esiteltyä initiaatioskenaarion rakennetta, joka kuuluu olennaisesti maagis-esoteeriseen spiritualiteettiin.

4.4 Johtopäätöksiä

Pikku Kakkonen on osa monien suomalaislasten joulunodotusta ja siksi ohjelmalla on merkittävä rooli siinä, millaista kulttuuria se siihen luo. Pikku Kakkosen joulunvietto liittyy kulttuurin sekulaariin jouluperinteeseen ja rakentaa omalta osaltaan juhlan odotusta ja sisältöä. Keskeiseksi nousee moderni joulupukkimyytti ja siihen liittyvä jouluinen rituaalinen pukin kotikäynti, joka joulun kohokohtana on keskeinen teema Pikku Kakkosen joulunodotuksessa. Lisäksi Pikku Kakkonen korostaa jouluun liittyviä traditioita ja tuo esille

suomalaisia perinteitä ja uudempaa lastenkulttuuria, kuten tonttulauluja. Myös muiden vuodenaikajuhlien yhteydessä tuodaan esille kulttuurisia traditioita, joiden sisältämä luonnon mystiikkaan ja kristillisiin perinteisiin liittyvä symboliikka voidaan nähdä puhuttelevan ihmisen myyttis-uskonnollista aluetta.

Joulunodotus Pikku Kakkosessa liittyy kulttuuriseen joulumyyttiin, joka on muusta myyttisestä aineistosta irrallinen ja selkeästi rajattu alue.

Kulttuurillinen joulu on näytelmänomainen, perhekeskeinen rituaali, johon kuuluvat tietyt selkeästi rajatut elementit. Jossain määrin Pikku Kakkosessa pyritään tuomaan esille joulun suomalaisia juuria ja suomalaisia perinteitä vastineena joissain ohjelmissa esitetylle amerikkalaiselle pukille. Yleensä Pikku Kakkosessa joulumyyttiä käytettiin hyväksi pedagogisiin ja viihteellisiin tarkoituksiin, joskin Porokuiskaajan arvoitus -ohjelma muodosti yleiseen linjaan poikkeuksen. Siinä joulumyytin ympärille oli rakennettu omanlainen maaginen joulutarina, joka käyttäen hyväkseen kulttuurisen joulun aineksia loi joulukalenteriohjelman puitteissa uudenlaista mytologista maisemaa klassiselle sadulle tyypillisen initiaatiokertomuksen muodossa.

Spiritualiteetin näkökulmasta Porokuiskaajan arvoitus -ohjelma ilmeni kalendaariperinteeseen liittyvän aineiston voimakkaimmin maagista spiritualiteettia hyväksikäyttävänä ja aktivoivana ohjelmana.

Nykyuskonnollisuuden tutkija Kristopher Partridge on todennut, että tällainen maagiseen spiritualiteettiin sisältyvä näkemys ihmisen henkisestä vihkimyspolusta ja initiaatiosta on uuden individualistisen, yksilöllistä henkistä polkua sakralisoivan uskonnollisuuden tai uushenkisyyden ytimessä. Hänen mukaansa jokainen länsimaalainen saa uususkonnollisuuden keskeisen oppimäärän populaarikulttuurin kautta. Nähdäkseni Porokuiskaajan arvoitus on hyvä esimerkki juuri tällaisesta ohjelmasta, jonka ytimessä on spirituaalisen initiaation teema. Eliadea mukaillen voidaan arvioida, että initiaation teemat viehättävät ihmisiä ja aktivoivat spiritualiteettia, koska niihin liittyy lupaus ihmisessä piilevästä suuruudesta, ainutlaatuisuudesta ja elämän tarkoituksesta, jota jokainen ihminen pohjimmiltaan kaipaa. Tällaiset kysymykset ovat inhimillisen spiritualiteetin ytimessä. Uushenkisyyden kontekstissa nämä teemat yhdistyvät usein yksilöllisyyttä ihannoivaan ja esikristillisiä uskonnollisia traditioita romantisoivaan eetokseen.

Tällainen spiritualiteetti on niin vahvasti osa länsimaalaisen populaarikulttuurin maisemaa, ”punottu sen kudokseen”, kuten J. Otopeza on

todennut, ettei tällaisten ohjelmien tekijöillä tarvitse olla muuta yhteyttä okkultistiseen spiritualiteettiin kuin eurooppalaisen satuperinteen, lastenkulttuurin ja populaarikulttuurin tuntemusta. Koska kyse on kuitenkin spirituaaliteettiin liittyvästä ilmiöstä, voidaan tätä ilmiötä nähdäkseni hyvällä syyllä nimittää sekulaariksi spiritualiteetiksi. Käsittelen aihetta lisää luvussa 7.

Pikku Kakkonen lastenkulttuurin merkittävänä vaikuttajana Suomessa ei siis ainoastaan rakenna ja ylläpidä sekulaaria lastenkulttuuria ja sekulaareja vuodenaikojen juhlatraditioita, vaan osin ehkä tiedostamattomasti tuo myös esille uushenkisyyden aatemaailmaan sopivaa yksilöllistä spiritualiteettia, jossa korostuvat spiritualiteetin mystinen ja individualistinen puoli, joka sattumoisin mukailee eurooppalaisen esoteerisen perinteen mukaista spirituaalisuutta.

5 Kansanperinneohjelmat, suomalaisuus ja kansanusko

5.1 Suomalainen uskomusperinne Pikku Kakkosessa

Pikku Kakkonen sisältää kahdenlaista kansanperinnettä, suomalaista ja eurooppalaista. Jälkimmäiseen kuuluvat Grimmin satuja ja muuta klassista satuperinnettä esittävät ohjelmasarjat, joita aineistossani oli peräti kolme (*Grimmin satuja*, *Satumatka*, *Kolme blondia*). Niissä, erityisesti kahdessa ensin mainitussa klassisissa satuja kerrotaan sellaisenaan lapsille. Grimmin satuja kertoo näyttelijä Sinikka Sokka, joka elävöittää kertomusta pienillä rekvisiittanaan käyttämällä vaatekappaleilla ja esineillä. Saturetkessä sadut näytellään hauskesti ja Kolmessa blondissa ne esitetään musikaali-tyylillä. Klassisten satujen uskonnollisia kerrostumia käsiteltiin luvussa 2.2, joten en käsittele näitä ohjelmia sen enempää. Sen sijaan suomalainen kansanperinne suomalaista uskomusperinnettä käsittelevine ohjelmineen muodostaa aineiston, jota käsittelen tässä tutkimusluvussa.

Edellisessä luvussa puhuttiin kansanperinteestä suomalaisen kulttuurin juhla-aikojen yhteydessä. Kansanperinne ei rajoitu ainoastaan juhlien viettoon Pikku Kakkosessa, vaan Pikku Kakkoseen on kautta sen historian kuulunut monenlaista kansanperinneohjelmaa ja siihen liittyviä ohjelmia tuotetaan edelleen jatkuvasti.¹⁵⁹ Aiemman tutkimuksen yhteydessä esiteltiin Eija Timosen

¹⁵⁹ Timonen 2005, 20-22.

väitöskirja, joka kuvaa kirjoittajan kokemuksia näiden kansanperinneohjelmien tekoprosessista. Timonen listaa kansanperinnettä käsitteleviä aiheita Pikku Kakkosessa:

Kalendaariperinne uskomuksineen, tarinoineen, lauluineen, leikkeineen ja tapoineen. Joulukalenteri, pääsiäisajan noita- ja virpomisohjelmat, samoin kuin juhannukseen liittyvät juhannuskokko- ja juhannustaikojen esittelyt toistuvat vuodesta toiseen. Sen lisäksi TV2:n lastenohjelmissa on muun muassa esitetty kansanperinnettä, perinnelauluja ja perinteisiä ammatteja. Yleisradio on tuottanut myös kansanperinneaiheisia pienoisenäytelmiä ja –draamoja, esimerkkinä lukuisat joulun aikaan esitettävät tonttunäytelmät.¹⁶⁰

Timonen luettelee erityisesti vuodenaikojen juhlaperinteeseen liittyviä ohjelmia, joita käsiteltiin edellisessä luvussa. Niiden lisäksi aineistossani oli kolme ohjelmaa, jotka käsitelivät suomalaisen kansanperinteen uskomusperinnettä yleisemmällä tasolla. Tosin yksi niistä, *Pääsiäinen Kiviniemessä* liittyy pääsiäiseen, mutta kuitenkin se käsittelee yleisellä tasolla kansanperinteen agraarimagiaa ja siksi käsittelen sitä tässä luvussa muiden suomalaista uskomusperinnettä käsittelevien ohjelmien kanssa. Valitsin käsitellä niitä erillään muista magiaa ja kansanperinnettä sisältävistä ohjelmista, koska niihin liittyy nähdäkseni hieman erilaisia kulttuurillisia ja historiallisia yhteyksiä, kuin muihin Pikku Kakkosen ohjelmiin. Ylen lastenohjelmatoimitus tuottaa suomalaista kansanperinnettä käsitteleviä ohjelmia myös Pikku Kakkosen ulkopuolella, esimerkkinä lasten seikkailuohjelma *Hui hai hiisi*. Myös muiden kulttuurien kansanperinnettä käsitteleviä ohjelmia esitetään TV2:ssa jatkuvasti, joissa usein toistuvat animistiset teemat.

Eija Timosen mukaan Pikku Kakkosessa on koettu tärkeänä tuottaa suomalaista kansanperinneohjelmaa, joka välittää suomalaista perinnettä ja sen mytologiaa uusille sukupolville. Tämän voidaan nähdä liittyvän Yleisradion laajempaan tehtävään ylläpitää suomalaista kulttuuriperintöä ja kansallista identiteettiä.¹⁶¹ Niinpä suomalaisella kansanperinteellä voidaan nähdä olevan erityisasema Pikku Kakkosessa muun kansanperinteen joukossa. Suomalaisten kansanperinneohjelmien esittäminen yhdistyy kansallisromanttiseen ajatukseen

¹⁶⁰ Timonen 2005, 20.

¹⁶¹ Alander 2002, 55.

ainutlaatuisesta suomalaisesta kulttuuriperinnöstä, jota on kerätty ja julkaistu esimerkiksi kansalliseepoksessamme Kalevalassa. Tällaisella aineistolla oli keskeinen merkitys suomalaisen identiteetin muotoutumisessa 1800-luvun jälkipuoliskolla.¹⁶² Suomalaisia kansansatuja ja tarinoita on niin ikään kerätty kansanrunousarkistoihin ja julkaistu satukirjoissa. 1990-luvulta lähtien professori Timonen on kunnostautunut kansanperinteen pohjalta tehtyjen lastenohjelmien tekijänä. Hänen ohjelmasarjojaan on julkaistu Pikku Kakkosessa useita, monina uusintoina.¹⁶³

5.2 Maahisia, agraarimagiaa ja kansanmusiikkia

Aineistoni kolmesta suomalaisen kansanperinteen ohjelmasta kaksi, Pääsiäinen Kiviniemessä ja *Maahiset*, ovat Eija Timosen käsialaa. Kolmas, *Satuja Soitosta*, on musiikkipitoinen viihteellinen kansanperinneohjelma, joka sijoittuu myyttiseen muinaisuskonnon maailmaan.

Satuja Soitosta -ohjelman miljööseen kuuluu piirroksin ja animaatioin toteutettu lavastus, jossa muinaiset henkiolennot, kuten Vihuri, Puhuri, Meteli ja Näkki, tulevat eläviksi animaation keinoin. Kansanmusiikkiin painottuvan ohjelman kulku on joka jaksossa sama: Jokin taruolento varastaa orkesterin soittimen ja uhkaa kyläläisten rauhaa. Apuun kutsutaan pikku varpuset, eli lapsisoittajat, jotka loitsivat kolme loitsua ”lumottuja” kanteleita soittaen ja näin pakottavat olennon palauttamaan soittimen omistajalleen ja häipymään tiehensä.

Vuonna 2014 Pikku Kakkosessa uusintoina esitetyt *Pääsiäinen Kiviniemessä* ja *Maahiset* ovat piirroskuvin dramatisoituja kertomuksia. Pääsiäinen Kiviniemessä sisältää seitsemän jaksoa, jotka sijoittuvat pääsiäisen aikaan kuvaten perinteisiä pääsiäiseen liittyviä uskomuksia keskittyen agraarikulttuurissa harrastettuihin loitsuihin, joissa pyrittiin varastamaan naapurilta vauraus ja onni seuraavalta vuodelta, sekä tällaisilta loitsuilta suojautumiseen. Eräs jaksoista kuvaa myös trulliksi paljastuvan emännän matkaa paholaisen pitoihin. *Maahiset* -sarjassa taas tutustutaan tarinoihin metsän olennoista ja ihmisten vuorovaikutuksesta heidän kanssaan.

Luvussa 2.3 käsiteltiin animismia ja esiteltiin uskontotieteen käsitteellinen ero muinaisuskonnon animismin ja agraarikulttuuriin liittyvän animatismin välillä.

¹⁶² Timonen 2005, 28,32.

¹⁶³ Timonen 2005.

Edellä käsitellyistä ohjelmista kaikki kolme voidaan nähdä liittyvän animatistisen kansanuskon maailmaan. Satuja Soitosta sisältää voimakkaimmin vanhempaan animatismiin liittyviä elementtejä personoitujen luonnonvoimien muodossa. Kuitenkin henkivoimien karkottaminen loitsimalla, vieläpä kanteleella ja kalevalaisella laululla yhdistyy suomalaiseen animatistiseen tietäjälaitokseen. Jälleen kerran voidaan arvella, että varmaankaan näitä loitsimisen taitoja ei kyseisessä kulttuurikontekstissa opetettu lapsille, vaan loitsiminen ja siihen liittyvien voimien avuksi kutsuminen oli rohkeutta vaativaa työtä ja se kuului yleensä puoliprofessionaalisille tietäjille.¹⁶⁴ Satuja Soitosta leikittelee muinaisuskon elementeillä, mutta jostain syystä haluaa kutsua lapset siihen mukaan.

Myös Maahiset ja Pääsiäinen Kiviniemessä kuvaavat animatistisen kansanuskon maailmaa ja siihen liittyvää tietäjien ja trullien toimintaa. Maahiset -sarjassa esitellään erilaisia kertomuksia ihmisten ja maahisten kohtaamisista. Sarja näyttää sisältävän eri lähteistä koottuja ja toisistaan poikkeavia kuvauksia maahisista. Ohjelmasarjasta piirtyy kuva maahisista ihmisen kaltaisina, mutta hieman omituisina, rumina ja pelottavina olentoina, jotka asustelevat maan alla, hallitsevat jossain määrin luonnonvoimia ja loitsuja, saattavat lumota ihmisen ja viedä tämän mennessään. Lisäksi maahiset ovat kovasti kiinnostuneita ihmisten taidoista ja saattavat siksi yrittää kaapata ihmislapsen vanhemmiltaan. Jos maahiset saavat jonkin rakennuksen valtaansa, heitä on vaikea karkottaa sieltä, kuten eräästä tarinasta käy ilmi. Maahisten ruokaa ovat sisiliskot, sammakot ja käärmeet, ja jos ihminen syö heidän ruokaansa, joutuu hän maahisten vangiksi. Eräässä jaksossa pappi vapauttaa siunauksillaan maahisten vangiksi jääneen miehen näiden vallasta. Toisessa erään sotaherran itämailta mukanaan tuoma leijona ajaa erääseen kestiekievariin kissojen hahmossa pesiytyneet maahiset koko yön kestäneen nujakan jälkeen tiehensä.¹⁶⁵ Jos edellisen luvun tontuista kertovissa ohjelmissa annettiin kansanperinteestä romantisoitu kuva, Maahiset ohjelmassa maahiset esitellään kaunistelematta kummallisina ja usein melko epämiellyttävänä olentoina, ilman romantiikkaa.

Pääsiäinen Kiviniemessä taas kuvaa animatistista agraarikulttuurin mustaa magiaa, jolla pyrittiin saamaan aikaan vahinkoa toisille ja hyötyä itselle. Risto Pulkkinen mukaan kansanuskon maailmankuvaan kuului käsitys onnen

¹⁶⁴ Pulkkinen 2013, 336.

¹⁶⁵ Maahiset -sarja esitettiin uusintana Pikku Kakkosessa kevätkaudella 2014.

vakioisuudesta. Kullekin ihmiselle ja yhteisölle kuului vakio määrä onnea, ja jos sitä haluttiin saada lisää, se täytyi anastaa joltakin toiselta. Niinpä tietyt vuodenajat, jolloin onnea seuraavalle vuodelle annettiin, olivat erityisen soveliaista aikaa naapurien loitsimiseen ja heidän onnensa, kuten vaikkapa lypsyonnen, varastamiseen.¹⁶⁶ Pääsiäinen Kiviniemessä kuvaa tällaisia tilanteita, kun naapurin noituuteen taipuvainen eukko koettaa tunkeutua navettaan varastamaan lypsyonnen tai saamaan aikaan muuta vahinkoa. Tarina kertoo kuitenkin, miten rohkea ja neuvokas päähenkilö tekee juonet tyhjiksi niin, että ilkeys palaa takaisin sen lähettäjälle.¹⁶⁷

Pääsiäinen Kiviniemessä -ohjelmassa näkyy myös kristinuskon vaikutus ainakin yhdessä jaksossa. Siinä eräs renki kertoo sattuneensa todistamaan, kuinka hänen emäntänsä pääsiäisen aikaan lentosalvan avulla lensi luudalla Hiiden pitoihin. Renki löysi emännän salvan ja seurasi tätä salaa. Perillä Hiiden pidoissa olikin monia muitakin emäntiä ja isäntiä, joiden tehtävänä oli tuoda paholaiselle varastamia villoja. Kun villat oli punnittu, käytiin pitopöytään. Renkikin pääsi pöytään, vaikkei ollutkaan tuonut villoja. Mutta kun renki risti kätensä ja lausui ruokarukouksen, hän huomasi kauhustukseensa, että pitopöydän herkut olivatkin inhottavia käärmeitä, matoja ja hyönteisiä. Lopulta renki pääsee pidoista ehjin nahoin kotiin ja eroaa emännän palveluksesta.

Edellä kuvatussa kertomuksessa yhdistyy kaksi yleistä kansanuskon uskomusta. Toinen niistä liittyy pahantahtoisten noituuden harjoittajien eli trullien tapaan varastaa toisten karjaeläimiltä karvoja ja viedä niitä pirulle. Toisen, laajalti Euroopassa tunnetun uskomuksen mukaan trullit, jotka ovat antautuneet palvelemaan paholaista, matkaavat pääsiäisen aikaan Kyöpelinvuorelle viettämään noitasapattia. Nämä molemmat uskomukset noitien toimista sisältyvät jo vuonna 1487 Saksassa julkaistuun katolisen oppineen, *Heindrich Kramerin* kirjaan *Noitavasara*, joka on tunnetuin kirja noitavainojen taustalla. Noitasapattien menoihin kuului sen mukaan myös sukupuoliyhdyntä paholaisen kanssa. Noitien lentosalva valmistettiin ennen kastetta surmatun vauvan rasvasta.¹⁶⁸ Tässä tarinassa varoitetaan liitosta paholaisen kanssa ja kuvataan, kuinka kristillinen rukous auttaa paljastamaan paholaisen tyhjät lupaukset. Sarjan ohjelmat näyttävät pyrkivän varoittamaan mustan magian vaaroista.

¹⁶⁶ Pulkkinen 2013, 264.

¹⁶⁷ Pääsiäinen Kiviniemessä –sarja esitettiin Pikku Kakkosessa pääsiäisviikolla 2014.

¹⁶⁸ Pulkkinen 2013, 347-348, Kraemer 2014, 146, 181-183.

5.3 Uskomusperinne ja lapset

Eija Timosen mukaan uskomustarinat olivat aikoinaan pääosin aikuisten toisilleen kertomia tarinoita. Silti toimiessaan itse kansanperinneohjelmien, muiden muassa ohjelmien Pääsiäinen Kiviniemessä ja Maahiset, käsikirjoittajana, hän on suunnannut kansanperinneohjelmat lapsille. Väitöskirjassaan hän kertoo pyrkineensä luomaan lapsille sellaisen tunnelman, jossa tarinoiden maailma tuntuisi mahdollisimman todelliselta ja uskottavalta.

”Tunteen tasolla tarinoiden tarkoitus on johdattaa lukija sellaiseen asenteen tai tunnetilaan, että tarinan sisältämät merkit hyväksytään ja niiden takana oleva maailma on mahdollinen ja merkityksellinen.”¹⁶⁹”

Lisäksi Timonen toteaa, että kansanperinneaineiston pohjalta tehdyt lastenohjelmat ”vastaavat kysymyksiin maailman luonteesta ja ... vaikuttavat väistämättä lasten mielikuviin todellisuudesta.”¹⁷⁰

Edellisen luvun aineistosta poiketen kansanperinneohjelmien kohdalla ei ole epäilystä siitä, etteikö ohjelmien magia kuvaisi sangen autenttisesti kansanuskon maagisia käytänteitä. Näissä ohjelmissa magia ei ole käynyt lävitse modernin kirjallisen kulttuurin muovaavaa vaikutusta, vaan se yhdistyy suoremmin animistiseen agraarimagiaan ja kansanuskon kertomusaineistoon. Pulkkinen mukaan kertomukset trulleista kuvaavat talonemäntien harjoittamaa agraarimagiaa, jolla pyrittiin saamaan naapurinkin onni omaan taloon.¹⁷¹

Spiritualiteetin näkökulmasta tarkasteltuna voidaan kysyä, miksi lastenohjelmassa on tärkeää esittää animatistisen magian harjoitusta kuvaavia perinnetarinoita nimenomaan lapsille ja miksi ne pyritään kertomaan niin, että lapset samaistuvat niiden maailmankuvaan ja ne vaikuttavat heidän mielikuviinsa todellisuudesta. Onko kansanperinteen agraarimagiaa ja uskomusolentoja sisältävillä kertomuksilla jokin yhteys nykylasten elämänskysymyksiin tai kehityshaasteisiin, niin että niiden näyttäminen olisi perusteltua lastenohjelmassa? Tähän ei näytä löytyvän Timosen kirjasta selkeää vastausta. Ilmeisesti siinä nähdään olevan jokin määrittelemätön arvo, että lapset kokevat jotakin siitä

¹⁶⁹ Timonen 2005, 30.

¹⁷⁰ Timonen 2005, 30, 33.

¹⁷¹ Pulkkinen 2013, 348.

(taika)uskon maailmasta, jossa suomalaiset elivät vielä jossain määrin 1800-luvulla.

Kertomukset kyllä näyttävät toistavan jossain määrin klassisen sadun rakennetta, jossa päähenkilö selviää maahisten tai noitien juonista moitteettoman moraalinsa, rohkeuden tai neuvokkuuden avulla. Kuitenkin ratkaisut liittyvät usein maagisen maailmankuvan tuntemiseen ja esimerkiksi isoisältä saatujen neuvojen noudattamiseen. Ratkaisuna saattoi olla esimerkiksi maahisten loitsun lausuminen väärinpäin tai kieltäytyminen syömästä maahisten tarjoamaa ruokaa. Samalla kun ohjelma esittelee lapsille ajatuksen, että ihmisten maailman liepeillä asuu maahisten outo väki tai että pahantahtoista noituutta on olemassa, ohjelmat näyttävät myös, että tällaisista ongelmista voidaan selviytyä. Kuitenkin ratkaisut liittyvät usein agraarisen kansanuskon ja magian tuntemiseen, joten se todennäköisesti jää nykylapselle vieraaksi ja oudoksi maailmaksi. Ohjelman juonto-osuudessa juontaja usein totesikin, että ”nyt ei kannata sitten pelätä”.

Puhdasoppisuuden ajan noitavainot, koululaitos ja kansalliset herätysliikkeet olivat pyrkineet ja melkein onnistuneetkin pyrkimyksessään kitkeä kansanusko suomalaisten mielistä, kunnes kansallisromantiikan innoittamat tutkijat lähtivät keräämään kansanperinteen kertomuksia ja tallettivat niitä jälkipolville.¹⁷² Se, että monilla on nykyäänkin hieman romanttinen suhde kansanperinteen maailmaan, ei mielestäni kuitenkaan riitä selitykseksi sille, miksi näitä aineistoja pyritään herättämään henkiin nimenomaan lastenkulttuurissa, johon ne eivät alkuperäisessä kontekstissaan ole kuuluneet.

5.4 kansallisromantiikkaa vai kansanuskoa?

Kysymys kansanperinneohjelmien spirituaalisesta merkityksestä jää tämän tutkimuksen puitteissa vastaamatta tyhjentävästi, ja tyydyn esittämään kaksi mahdollisuutta. Ensimmäinen ja uskottavin on kansallisromanttisen humanismin sävyttämä näkemys kansanperinteenä jonkinlaisena itseisarvona, johon liittyminen nähdään kartuttavan lasten kulttuurista pääomaa.

Kansanperinneohjelmien arvona voidaan nähdä myös esimerkiksi se, että ne esittelevät lapselle suomalaista historiaa ja menneitä aikoja. Tällaisen näkemyksen ongelmana on ainoastaan se, että koska se ei huomioi lapsen spiritualiteetin todellisuutta, se ei myöskään kykene arvioimaan, onko lapselle todellisuudessa

¹⁷² Ketola 2008, 325-326.

hyötyä vaiko haittaa siitä, että hänen vielä kehittymättömän arviointikykynsä kenttään tuodaan animatistisen kansanuskon maagisia kertomuksia trulleista ja noitasapateista, joiden spiritualiteetti liittyy sellaiseen todellisuuteen, joka on monin tavoin vieras ja outo nykyajan lapsille ja jonka käsittelyyn ei lapselle anneta kunnollisia eväitä. On kuitenkin syytä huomioda, että samat henkilöt, jotka suhtautuvat romantisoitujen kansanperinteeseen, todellisuudessa tuskin haluaisivat, että niiden sisältämät uskomukset todellisuudessa herätettäisiin henkiin kulttuurissamme. Ne lienevät toivottavia niin kauan, kun niihin voidaan suhtautua etäisinä eksoottisina muistoina menneestä.

Toinen, mielestäni epätodennäköinen, mutta silti kiinnostava mahdollinen selitys esittämäni kysymykseen on, että pyrkimyksenä on herättää eloon vanha kansanuskon perinne. Tällöin kansanperinnettä tulisi tarkastella uskonnollisena aineistona ja tietoisena pyrkimyksenä vaikuttaa lasten spiritualiteettiin. Vaikka tällainen vaihtoehto voi vaikuttaa kaukaa haetulta, on syytä muistaa, että Suomessa toimii useita uuspakanallisia yhteisöjä, kuten vuonna 2013 viralliseksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi hyväksytty Karhun Kansa -yhdyskunta, jonka pyrkimyksenä on herättää henkiin suomalainen muinaisuskonto.¹⁷³ Jos nämä liikkeet ovatkin Suomessa vielä suhteellisen pieniä, niin on syytä muistaa, että jälkikristillisessä Euroopassa useat muinaisuskontojen uudistusliikkeet ovat saaneet merkittävääkin suosiota. Uuspakanuuden yläkäsitteen alle mahtuu monenlaisia muinaisten mytologioiden ja käytänteiden elävöittämiseen pyrkiviä ryhmiä, joista osa on yhteydessä myös uushenkisyyden ideologiaan.¹⁷⁴ Vaikka Pikku Kakkosen kansanperinneohjelmien taustalla tuskin on tällaisia pyrkimyksiä, ei ole kuitenkaan poissuljettua arvioida, että joillekin tahoille kansanperinneohjelmat voivat näyttäytyä uskonnollisesti tärkeänäkin materiaalina.

5.5 Johtopäätöksiä

Tämän tutkimuksen kolmen tutkimuskysymyksen valossa voidaan todeta Pikku Kakkosen välittävän kansanuskoon ja siihen liittyvään animatismiin ja agraarimagiaan liittyvää kuvastoa. Sitä käsitellään Timosen mukaan niin, että lapsi voisi siihen samaistua, vaikkakin tässä luvussa tehtyjen havaintojen valossa arvioin, että usein tämä kuvasto saattaa kuitenkin jäädä katsojalle vieraaksi ja

¹⁷³ Ketola 2008, 334.

¹⁷⁴ Ketola 2008, 326; Partridge 2006, 268.

oudoksi. Leimallista käsittelylle oli, että ohjelmissa esitettyjä ilmiöitä ei selitelty tai liitetty katsojan arkimaailmaan, mikä ehkä osaltaan loi vaikutelmaa sadusta, joka on kaukana arjen todellisuudesta.

6 Magia ja fantasia

6.1 Magian rooli lastenohjelmissa

Aiemmissä luvuissa on käsitelty Pikku Kakkosen spirituaalisia elementtejä, joiden läsnäolo ohjelmissa selittyy pitkälti tradition ja kulttuurillisten tekijöiden perusteella. Tässä luvussa otan tarkasteluun sellaiset satu- ja satufantasiaohjelmat, jotka sisältävät klassisten satujen animistisiin kerrostumiin liittyviä piirteitä, mutta jotka kehittelevät edelleen niitä uudemman satufantasian hengessä. Näissä ohjelmissa toistuvat sadun rakenne ja elementit, mutta ne esiintyvät vapaammin sovellettuna satufantasian lajityypin mukaisesti.

Tutkimuksen taustaluvussa 2.3 kerrottiin uuspakanuuden vahvistumisesta länsimaisessa populaari- ja lastenkulttuurissa. Tässä luvussa käsiteltävien ohjelmien kohdalla nousee esiin kysymys tämän kulttuurisen, spiritualiteettiin liittyvän virtauksen vaikutuksesta Pikku Kakkosen ohjelmiin. Nähdäkseni näissä satufantasiaohjelmissa, jotka sisältävät animismiin ja okkultistiseen spiritualiteettiin liittyviä elementtejä, kuten noituutta, magiaa, loitsuja ja niin edelleen, on ainakin mahdollisuus siihen, että ne sisältävät yhteyksiä populaarikulttuurin uuspakanallisuudesta ammentaviin virtauksiin. Tässä yhteydessä kysymyksiä herättävät myös sellaiset Pikku Kakkosen ohjelmien tuotantoyhtiöiden nimet, kuten ”Astral” ja ”Guru project”¹⁷⁵.

Ero fantasian ja uuspakanuuden välillä on kuitenkin häilyvä ja vaikeasti määriteltävä, koska tietyt uuspakanuuteen kuuluvat elementit kuuluvat elementit ovat kuuluneet perinteisestikin lasten satuaineistoihin, kuten luvussa 4 todettiin.

Magian spiritualiteetti

Ennen kun päästään tutkimaan Pikku Kakkosen magiaa sisältäviä ohjelmia ja tarkastelemaan, millaisia näkökulmia spiritualiteettiin ne antavat, määrittelen lyhyesti sen, mitä tarkoitetaan magialla.

¹⁷⁵ Jussin matkat –ohjelma. Astral voi viitata esoteerisen perinteen sielua tai henkistä ulottuvuutta tarkoittavaan sanaan. Vrt. astraalimatkat, astraalikeho, astraaliprojektio..

Magialla tarkoitetaan tässä yhteydessä pyrkimystä manipuloida todellisuutta yliluonnollisella tavalla, joka perustuu loitsun, rituaalin tai jonkin muun henkivoimia aktivoivan menetelmän kautta¹⁷⁶. Magia liittyy erityisesti esikristilliseen animatistiseen maailmankuvaan. Magiasta voidaan käyttää myös nimitystä okkultismi. Juutalais-kristillisestä spiritualiteetista magia poikkeaa merkittäväällä tavalla. Fantasiakulttuuria tutkinut telogi, *Esko Miettinen* on jäsentänyt jaottelun mielestäni ytimekkäästi. Hänen mukaansa keskeinen ero magian ja uskonnon välillä on se, että magian spiritualiteetille tyypillinen lähestymistapa on pyrkimys vaikuttaa todellisuuteen suoraan yliluonnollisilla tavoilla toisin kuin uskonnoissa, joissa vedotaan Jumalaan tai jumaliin muutoksen aikaansaamiseksi. Magian harjoittajan päämääränä on, että loitsun lausuminen tai rituaalin toteuttaminen pakottaa todellisuuden muuttumaan, kun taas uskontoihin liittyvä rukous ei pakota Jumalaa toimimaan, vaan rukoilija alistuu Jumalan tahtoon.¹⁷⁷

Usein magia on nähty uskonnon alkeismuotona, mutta James muistuttaa, että yhtä hyvin magia voitaisiin nähdä myös tieteen alkeismuotona.¹⁷⁸ Magia ei perustu niinkään uskoon, vaan enemmänkin luonnossa vaikuttavien lainalaisuuksien hyväksikäyttöön ja tietoon.¹⁷⁹

Okkultismia länsimaissa tutkinut uskontososiologi *Colin Campbell* jaottelee samoin länsimaissa kolme merkittävää suhtautumistapaa spirituaaliteettiin: materialistis-tieteellinen, uskonnollinen ja okkultistinen. Materialistisesta näkökulmasta nämä kaksi ilmiötä voivat vaikuttaa samanlaisilta, koska ne olettavat yliluonnollisen todellisuuden olemassaolon, mutta Campbellin mukaan okkultismin lähestymistapa eroaa perustavanlaatuisesti uskonnon lähestymistavasta ja siksi se usein koetaan yleensä uskontojen kannalta vierana.¹⁸⁰

Okkultismi on esiintynyt pitkään länsimaisen kulttuurin marginaalissa osana esoteerisen perinteen, alkemian ja noituuden traditioita, jotka juontavat juurensa animismista, antiikin mysteeriuskonnoista ja gnostilaisuudesta. Näihin suuntauksiin on suhtauduttu pitkään vähättelevästi, ”lasten satuina”, minkä roolin ne sattuvasti ovatkin saaneet länsimaisessa kulttuurissa. Samalla tällaiset

¹⁷⁶ Tiryakian 1972, 498.

¹⁷⁷ Miettinen 2008, 16-18; ks. myös Pulkkinen 2013, 273.

¹⁷⁸ James 1902, 38.

¹⁷⁹ Pulkkinen 2013, 272.

¹⁸⁰ Campbell & McIver 1987, 48-49.

suuntaukset ovat olleet ja ovat enenevässä määrin tietyille ihmisjoukkoille osa vakavasti otettavaa henkistä ja hengellistä etsintää.¹⁸¹

6.2 Magia Pikku Kakkosessa: Sankareita, loitsuja ja noitia

Pikku Kakkosen kymmenestä magiaa sisältävästä ohjelmasta kolme sisältyvät klassisia satuja kerrottuna ja näyteltyinä ohjelmissa *Grimmin satuja*, *Saturetki ja Kolme blondia*. Magiaa liittyi myöskin suomalaista kansanperinnettä käsitteleviin ohjelmiin, kuten *Satuja Soitosta*, *Pääsiäinen Kiviniemessä* ja *Maahiset*, joita käsiteltiin kansanperinteen yhteydessä. *Porokuiskaajan arvoituksen*, lisäksi magiaa esiintyy ohjelmissa *Ritari Mikke*, *Puu Fu Tom* ja *Pasin ja Kielon valtakunta*. Tässä luvussa kolme viimeksi mainittua ohjelmaa ovat analyysin kohteena.

Pasin ja Kielon valtakunta, *Mikke, rehti ritari* ja *Puu Fu Tom* ovat kaikki amerikkalaisia piirrosanimaatioita, joista ensimmäinen on perinteisempi tyyliään ja kaksi jälkimmäistä ovat näyttäviä 3D-animaatioita. Tontut ja keijut sijoittuu tonttu- ja keijumaahan, jossa tontut ovat poikia ja keijut tyttöjä. Tyttöillä on taikasauvat ja he voivat käyttää niitä halutessaan loitsimiseen. Ohjelmassa käsitellään myös muita parapsykologisia ilmiöitä, kuten ennustamista. Usein tarinan loppuratkaisu perustuu siihen, että keijut taikovat loitsuillaan asiat kuntoon. Välillä keijut myös käyttävät maagisia kykyjään huvitteluun saaden aikaan humoristisia ongelmia.

Mikke, rehti ritari taas on keskiajan tyyliin satumailmaan sijoittuva Graalin ritareiden tematiikasta kevyesti ammentava vauhdikas sarja lohikäärmeineen ja taikamiekkoineen. Siihen kuuluu usein moraaliopetuksia kaveruudesta ja muista ritarillisista ominaisuuksista. Miken Viivi-sisko on noita, joka pukeutuu noitapukuun, koristautuu pentagrammilla ja pitää lemmikkinä sammakkoa. Viivi on Miken veroinen seikkailija, joka saa auktoriteettinsa kyvystään tehdä taikoja, ja joilla on usein osansa ongelmien ratkaisemisessa.

Puu Fu Tom sijoittuu myös 3D-fantasiamaailmaan, jossa on erilaisia vauhdikkaita ja näyttäviä satuhahmoja, kuten taistelevia hyönteisiä. Tomilla on hallussaan ”Puu Fun” taito, joka antaa hänelle maagisia taikavoimia. Taikavoima käynnistetään maagisilla liikkeillä, joita tekemään Tom kutsuu televisio-ohjelman katsojat mukaan. Tietyn liikesarjan seurauksena Tom saa käynnistettyä *Puu Fu* -

¹⁸¹ Partridge 2005, 69-70; 2006, 306; Melton 2008, 313-314; Campbell & McIver 1987, 19.

voiman, minkä merkinä hänen taikakivensä alkaa hehkumaan. Tom käyttää voimiaan vain toisten auttamiseen ja tarinoihin sisältyy hyvän ja pahan tematiikkaa. Usein Tomia vastassa ovat ilkeät kärpässienet.

Puu Fu Tom on toiminnallinen sarja. Se on täynnä räjähtävää toimintaa, seikkailuja, taikavoimia ja vastustajina pahoja kärpässieniä. Tom on hahmona jokseenkin täydellinen. Hän on ulkonäöltään komea ja moitteeton sankari, joka harvoin epäonnistuu missään ja hallussaan olevan taikavoiman avulla voittaa kaikki esteet ja hallitsee suvereenisti tilanteita. Tomista tulee mieleen fantasiamaailman supersankari, myös asunsa perusteella. Tomin taikaliikkeet ovat ohjelman tekijöiden mukaan kehitetty aktivoimaan liikuntarajoitteisia lapsia. Kuitenkin tapa jolla ne esitellään ja ohjelman muu miljöö näyttäisi liittävän taikaliikkeet jossain määrin uususkonnollisuuden kontekstiin.

Kaikki kolme ohjelmaa sisältävät merkittävässä määrin magian elementtejä, loitsuja, taikoja ja supervoimia. Kahdessa jälkimmäisessä ohjelmassa keskeiselle sijalle nousevat kuitenkin moraaliopetukset ja eettiset kysymykset. Sadun klassista rakennetta mukailleen sadut kulkevat loppuratkaisuun, joissa paha saa palkkansa (Puu Fu Tom) tai päähenkilö saa moraalisen opetuksen (Mikke, rehti ritari).

Pasi ja Kielo -sarja on suunnattu pienemmille lapsille ja on tempoltaan rauhallisempi kuin kaksi muuta sarjaa. Sarjan kerronta etenee verkkaisesti pienempää katsojaa huomioiden. Kuitenkin tässä ohjelmassa taikuus on keskeisemmässä osassa kahteen muuhun ohjelmaan nähden. Taiat ja loitsut eivät ole vain osa ohjelman fantasiamaailmaa, vaan usein taikominen muodostaa ohjelman juonen ydinaineksen. Esimerkiksi yhden jakson loppuratkaisuna keijut pelastavat lehmän alle jumiin jääneen opettajan loitsuillaan. Erityistä on myös se, että ainoastaan keijut, siis tytöt, osaavat taikoa.

Lähestyn kysymystä okkultistisen spiritualiteetin roolista näissä ohjelmissa kolmen teeman kautta: Millaisessa osassa okkultismi on ohjelmissa? Millaisia samaistumisen kohteita ohjelmat tarjoavat lapsille? Millaisia lajityypillisiä ja transtekstuaalisia piirteitä ohjelmiin sisältyy?

Okkultismin rooli ohjelmissa

Jokaisessa käsiteltävistä ohjelmista esiintyy omalla tavallaan magian spiritualiteetti, joka voidaan määritellä termillä okkultismi. Okkultistiseen

spiritualiteettiin liittyvä ajatus salaisista tai kätkeyistä voimista ja sen päämääränä on joko asioihin vaikuttaminen yliluonnollisin keinoin tai tiedon hankkiminen.

Puu Fu Tom käyttää rituaalia, voimaliikkeitä, aktivoidakseen okkultin Puu Fu -voiman, jonka turvin hän tekee sankaritekoja. Tomin spiritualiteetti on sangen lähellä useita uushenkisyyden valjastamia vanhoja maagisia käytänteitä, joilla pyritään fyysisten liikesarjojen avulla aktivoimaan kundaliinivoima tai jollain muulla nimellä tunnettu salainen eli okkultti voima. Tomin käyttämään rituaaliin kuuluu myös taikakivi, joka assosioituu länsimaisen okkultismin käytänteisiin ja uushenkisyyteen, kuten uuspakanuuteen. Puu Fu Tomissa taikavoimia voidaan käyttää joko hyvään tai pahaan, kuten on laita lähes kaikissa okkultin spiritualiteetin perinteissä, joissa magia jaotellaan valkoiseen ja mustaan magiaan.¹⁸²

Mikke-ritarin huoneessa on keskiaikaiseen tyyliin puusta ja rattaista rakennettu mekaaninen koneisto, joka seikkailun alkaessa pukee hänet sankariasuun ja vie hänet hänen huoneensa alapuolella sijaitsevaan Galahad-ratsun talliin Batman-sarjakuvista tuttuun tyyliin. Mikellä on lemmikkinä kaksi lohikäärmettä ja hänen sankariasuunsa kuuluu maaginen miekkakotelo, johon ilmestyy joka seikkailun alussa taianomaisesti jokin esine, jolla on keskeinen osa tarinan ratkaisussa. Jokin lumous, josta ei kerrota sen enempää vaikuttaa Miken miekkakotelossa ja ohjaa hänen seikkailujaan. Mikon sisko Viivi on noita-noviisi, joka harjoittelee enemmän tai vähemmän menestyksekkäästi loitsimisen taitoja loitsukirjastaan. Viivin asu on hyvin stereotyyppinen noidan asu ja lemmikkinä hänellä on sammakko. Vaikka Viivi loitsuja harjoitellessaan saattaa toisinaan erehdyksissä vaikkapa muuttaa Miken kaverin hevoseksi, periaatteessa hänkin käyttää okkultteja voimia hyvien asioiden edistämiseen. Ohjelmassa korostuvat spiritualiteetin näkökulmasta animatistisen kansanuskon taikaesineiden magia ja noituuteen liittyvä rituaalinen magia, mutta myös saduille tyypillinen moraali ja ”yliluonnollinen” oikeudenmukaisuus, jossa hyvyys palkitaan ja paha saa palkkansa.

Pasin ja Kielon valtakunnassa noituus ja loitsiminen ovat jatkuvasti esillä. Ohjelman keijutyöt ovat kovia heiluttelemaan taikasauvojaan milloin mihinkin tarkoitukseen. Spiritualiteetin näkökulmasta taikomiseen liittyvä vastuuttomuus voidaan nähdä moraalisesti kyseenalaisena, joskin kyse lienee viihteellisistä tarkoituseristä. Ohjelmassa taikomisella on sangen keskeinen rooli, eikä sillä

¹⁸² Partridge 2006, 131-134.

näytä olevan muuta tarkoitusta kuin viihdyttää ja viedä tarinaa eteenpäin yllättävien ja viihdyttävien käännteiden kautta. Tätä voisi selittää modernille satuperinteelle tyypillinen leikittely klassisten satujen elementeillä. Mielestäni ohjelman tekijöillä saattaa myös hyvin olla kiinnostusta new age -tyyppiseen spiritualiteettiin, koska ohjelmassa käsitellään niin paljon tällaiseen spiritualiteettiin liittyviä asioita, kuten ennustamista ja loitsimista.

Yhteenvetona voidaan todeta, että spiritualiteetin näkökulmasta nämä kolme sarjaa sisältävät okkultin spiritualiteetin magiaa, jossa yliluonnollisia voimia käytetään rituaalisen magian keinojen avulla pääosin hyviin ja epäitsekkäisiin tarkoituksiin, josta poikkeuksena Pasiin ja Kielon valtakunta, jossa taikavoimilla leikitellään modernille sadulle tyypillisellä keveydellä. Luonteeltaan ohjelmien korostamat okkultistiset piirteet ovat satuperinteelle tyypilliseen tapaan ”valkoista magiaa”, eli yliluonnollisia voimia pyritään käyttämään ainakin pääosin hyviin tarkoituksiin. Lisäksi magia on lastenohjelmissa romantisoitua ja viihteellistä ja sisältää fantasian elementtejä.

Eryteisesti Ritari Mikke ja Puu Fu Tom tulee mielestäni nähdä ensisijaisesti klassisesta satuperinteestä, taruista ja legendoista ammentavana viihteellisenä fantasiana, joissa magia on saduille tyypilliseen tapaan osa fantasiamaailmaa. Keskeistä ohjelmissa on kuitenkin sadun rakenne, joka Eliadea mukaillen toistaa vanhoja initiaatioskenaarioita, joissa kertomuksen sankari koettelemusten kautta voittaa vastoinkäymiset ja löytää paikkansa yhteisössä. Kuitenkin tästä poiketen Puu Fu Tomin kasvu tavallisesta pojasta sankariksi ei tapahdu initiaation vaan maagisen voimarituaalin kautta, jossa hänestä tulee yliluonnollinen pelastajahahmo, taikavoimien supersankari, jolla ei ole heikkouksia. Voimarituaali selittyy osittain sillä, että ohjelma on suunnattu liikuntarajoitteisille lapsille. Kuitenkin spiritualiteetin näkökulmasta sitä on vaikea olla yhdistämättä rituaaliseen magiaan, varsinkin siitä syystä, että se poikkeuksellisesti kutsuu katsojat mukaan osallistumaan maagiseen rituaaliin, jollaisia uususkonnollisuuden kautta tarjotaan ihmisille.

Samaistumisen kohteet

Tunnetun kansansatujen puolestapuhujan, psykoanalyytikko Bruno Bettelheimin mukaan kansansatujen dynamiikassa hyvillä ja pahoilla hahmoilla on tarkoituksensa: niiden kautta satu tarjoaa lapselle mahdollisuuden samaistua

moraalisesti hyvään hahmoon ja vieroksua pahuutta. Moderneissa saduissa dynamiikan sanotaan muuttuneen, eivätkä ne tarjoa kansansatujen tyyliin hahmoja, joissa vain yksi persoonallisuuden piirre on määrävänä. Noidan arkkityyppi on muuttunut aikojen kuluessa ja taidesatujen noidat eivät ole usein kovin pahoja tai pelottavia, eivätkä heidän loitsunsakaan aina toimi. Noidista on tullut sympaattisempia hahmoja ja jopa samaistumisen kohteita. Kansansatujen mustavalkoisuudesta on siirrytty modernimpaan kerrontatyyliin ja pedagogiikkaan.¹⁸³

Pikku Kakkosen ohjelmissa hahmot ovat yleisesti enimmäkseen hyviä, joskin usein epätäydellisiä ja keskeneräisiä. Joskus sadun tapaan ohjelmissa on myös pahoja hahmoja, mutta pääosin jako on kuitenkin selkeä, että hyvät tai hyvään pyrkivät ovat ohjelmissa samaistumisen kohteina. Samaistumisen kohteita tarkastellessa on syytä ottaa huomioon, tarjotaanko pojille ja tytöille erilaisia samaistumisen kohteita.

Edellä käsitellyistä kolmesta Pikku Kakkosen ohjelmasarjasta Puu Fu Tomissa esiintyy klassisille saduille tyyppillinen jako hyviin ja pahoihin. Tom ystävineen ovat hyviä ja pyrkivät suojelemaan toisia pahoilta kärpässieniltä, jotka ovat jatkuvasti tekemässä tihutöitä. Ohjelmassa on selkeä hyvän ja pahan dynamiikka, jossa Tom Puu Fu –voimineen on moraalisesti hyvä ja vilpitön hahmo. ”Valkoisen magian” edustajana hän pyrkii käyttämään okkulttia voimaansa hyviin tarkoituksiin. Tällainen asetelma on hyvin tyyppillinen amerikkalaisille supersankarigenren sarjakuville, peleille ja elokuville. Poikkeukselliseksi Puu Fu Tomin tekee vain hänen transformaationsa väline, eli maagiset taikaliikkeet. Silti ohjelman ydin on nähdäkseni action- ja supersankarigenren myyttisessä rakenteessa. Elokuvatutkija Antti Alasen mukaan action-genre on miesruumiin spektaakkelia, infantiilista miehistä kaikkivaltiuuden fantasiaa, jossa maailma pelastuu tai tuhoutuu supersankarin teoista riippuen.¹⁸⁴ Lastenohjelmassa tällainen poikamainen fantasiointi kuuluu *Tarzanien*, *Hämähäkkimiesten* ja lukemattomien muiden sankarien jatkumoon.

Elokuvatutkimuksessa supersankarit on yhdistetty kristologiseen pelastajahahmoon, yhteiskunnan ulkopuolelta tulevaan suvereeniin ja epäitsekäaseen sankariin, joka pelastaa yhteisön sitä uhkaavalta vaaralta ja

¹⁸³ Ylönen 2000, 25-26; Bettelheim 1975, 16-17.

¹⁸⁴ Alanen 1994, 93.

palauttaa yhteisön alkuperäiseen, paratiisimaiseen olotilaan.¹⁸⁵ Eliaden mukaan ihmiskunnan mytologioissa universaalinen piirre on sankarimainen pelastajahahmo. Sankarit omistautuvat tehtävälleen suojella heikkoja ja ylläpitää oikeudenmukaisuutta, palauttaen ihmiskuntaa takaisin paratiisiin alkutilaan. Elokuvatutkija B.J. Ortopezan mukaan halu seikkailla ja taistella jonkun puolesta on ”kirjoitettu länsimaisen kulttuurin kudokseen”.¹⁸⁶

Ritari Mikke on periaatteessa rehti ja reilu poika, joka on kuitenkin selkeästi keskenkasvuinen ja usein hänen omat luonteenpiirteensä aiheuttavat ohjelmajakson keskeisen jännitteen. Tomin saattaa olla vaikea jakaa asioita kaverinsa kanssa ja hän haluaisi pitää leikin narut omissa käsissään. Tarinan edetessä Mikke saa opetuksia rehdistä ja ritarillisesta käyttäytymisestä, joka on eräs ohjelmasarjan ydinteemoja. Samalla, kun Mikke on vauhdikas pikkuritari, joka tarjoaa ainakin pojille samaistumispintaa, hän on myös monien satujen sankarien tapaan keskeneräinen hahmo. Hänen kauttaan katsojalle tarjotaan mahdollisuutta käsitellä omaan persoonaansa liittyviä haasteita ja kehitysteemoja. Mikke onkin tässä käsiteltävistä ohjelmista pedagogisin ja edustaa siltä osin uutta lapsikeskeistä eetosta ja realistisempaa satufantasiaa. Ohjelmassa Miken äidillä on myös tärkeä rooli lasten kasvattajana ja moraalisena auktoriteettina.

Tytöille sarja tarjoaa kuitenkin erilaisen samaistumiskohteen. Sarjan naispuolinen päähenkilö on Miken Viivi-sisko, joka on noita. Viivin pääasiallinen harrastus ohjelmassa on harjoitella loitsuja, keittää taikajuomia ja hoitaa sammakkoaan. Usein hän lähtee Miken kanssa seikkailuihin ja usein hänen loitsunsa myös ovat tärkeä osa ongelmien ratkaisua. Viivillä ei ole Miken tapaan yleensä ongelmia ja hänen osansa juonenkulussa on yleensä tuoda yliluonnollinen ratkaisu ongelmiin loitsun tai taian kautta. Käsitellen tytöille samaistumiskohteeksi tarjottavaa noitahahmoa lisää myöhemmin.

Pasin ja Kielon valtakunnassa pääosassa ovat tytöt. Pojat ovat vähän onnettomia tonttuja, kun taas tytöistä taikasauvat tekevät moneen pystyviä pikku noitia. Sarjan vahvat naishahmot, kuten opettaja ja äiti, ovat myös merkittäviä hahmoja. Sarjassa ei ole yhtä samaistumisen kohdetta, vaan keijutytöt esiintyvät yleensä ryhmänä, samoin kuin tonttupojat. Tontut ja keijut tuovat mieleen päiväkodin lapsiryhmän. On kuitenkin ilmeistä, että tyttöjen on helpompi samaistua ohjelman loitsiviin keijutyttöihin, koska tytöillä ja vahvoilla naisilla on

¹⁸⁵ Deacy 2001, 79.

¹⁸⁶ Eliade 1960, 73; Oropeza 2005, 5-7.

sarjassa parempi osa. Tässäkin ohjelmassa nimenomaan tytöille tarjotaan samaistumisen kohteeksi maagisia kykyjä omaavia keijuja, joiden auktoriteetti ja ylemmyys poikiin nähden perustuvat heidän loitsimistaitoonsa.

Genre ja transtekstuaalisuus

Genret eli lajityypit ovat sääntöjen ja konventioiden kokoelmia, jotka ohjaavat mediatekstien tuottamista ja vastaanottamista.¹⁸⁷ Genretutkimuksessa on useita suuntauksia, joista myyttis-strukturalistinen tarkastelee genrejä imaginaarisina kuvauksina kulttuurisista myyteistä. Genren perustana nähdään olevan myyttinen ydin, perusrakenne, eli näkemys todellisuudesta, johon liittyy keskeinen konflikti ja joukko oppositiopareja, joita genren yksittäiset teokset käsittelevät. Tätä pohjalta esimerkiksi lännenelokuvien voidaan nähdä toistavan tietynlaista myyttiä kansakunnan rakentamisesta Yhdysvalloissa. Sen oppositiopareja ovat esimerkiksi erämaa-kaupunki, länsi-itä, hyvä-paha, vahva-heikko, sivistys-luonto ja niin edelleen. Mielikuva ei yleensä heijasta suoraan todellisuutta, vaan sen kautta kansakunta rakentaa ja käsittelee omaa identiteettiään ja perususkomuksiaan. Genret sisältävät niille tyypillisiä konventioita ja käytänteitä, jotka ovat usein sangen tarkasti määriteltyjä ja rajattuja.¹⁸⁸

Tässä tutkimuksessa on analysoitu fantasisadun lajityyppiä ja sen kehityshistoriaa. Eliaden ja useiden muiden tutkijoiden näkemyksen mukaan satuperinteen ytimessä oleva myyttinen rakenne liittyy elämänkaaren siirtymävaiheiden ja uskonnollisten vihkimysten skenaarioihin. Tällöin lajityypin peruskonfliktina voitaisiin nähdä olevan kasvu ja haasteiden voittaminen. Oppositiopareja voisivat olla esimerkiksi koti-maailma, pieni-suuri, lapsi-aikuinen, hyvä-paha, oikea-väärä, rikas-köyhä, vanha-nuori, rohkea-pelokas, viisas-tyhmä ja niin edelleen.

Puu Fu Tom -ohjelmassa toistuvat miehisen sankarimyytin teemat. Sankarimyytin voidaan nähdä liittyvän miehisenä pidettyyn haluun seikkailla, voittaa, suojella ja onnistua. Siinä mielessä ohjelma toistaa erästä ihmiskunnan vanhaa perusmyyttiä. Kuten todettiin, vaikuttaa siltä, että ohjelma ammentaa aineksia satufantasian lisäksi supersankarigenrestä, sekä mahdollisesti uuspakanuuden ideologiasta. Kuitenkin uuspakanalliset yhteydet jäävät ohuiksi.

¹⁸⁷ Nieminen & Pantti 2009, 115.

¹⁸⁸ Hietala 1994, 166-167.

Rituaalimagiaan viittaavien maagisten liikkeiden funktio ohjelmassa on aktivoida Tomin sankarihahmo, jonka jälkeen ohjelma toistaa sankarimyytin tyypillisiä teemoja.

Mikke, rehti ritari -ohjelma leikittelee modernin ja realistisemman satufantasian tapaan saman sankarimyytin teemoilla ja sisältää niin ikään viittauksia supersankareihin. Toisaalta siinä korostuu myös klassisille saduille niin ikään tyypillinen skenaario, jossa tavallisesta pojasta kehkeytyy sankari. Mikke haluaisi olla sankari ja hänellä on kaikki ulkoinen rekvisiitta ja jopa lumottu miekantuppi apunaan, mutta silti hän ei aivan täytä sankarin raameja. Kasvu oikeaksi ritariksi vaatii aikaa, kärsivällisyyttä ja monenlaisia oppiläksyjä. Tässä realismi astuu sadun maailmaan ja toteaa, ettei tie sankariksi käy yhden taistelun kautta, vaan elämä on jatkuva sarja isompia ja pienempiä konflikteja, joissa yksilö voi oppia kuuntelemaan sydäntään ja myös viisaampien neuvoja. Ohjelman keskeinen konflikti liittyykin kamppailuun itsekkyyden ja toisten huomioimisen välillä. Siinä, missä Puu Fu Tom toteuttaa vision kaikkivoipaisuudesta, Mikke taas ohjaa kohtaamaan myös elämään liittyvän riittämättömyyden ja keskeneräisyyden. Uudempi realistinen satufantasia onkin tuonut lajityypin kysymyksenasettelun lähemmäs nykylasten arkeen ja kasvuun liittyviä kysymyksiä. Tähän kehityksen tematiikkaan muodostaa poikkeuksen ainoastaan Miken Viivi-sisko, jonka noita-hahmo jää ontoksi ja pinnalliseksi hahmoksi, jonka ainoa tehtävä ohjelmassa näyttää olevan – olla noita.

Pasin ja Kielon valtakunta on edellisiä pinnallisempi ja varmaankin pienemmille lapsille suunnattu ohjelma. Siitä on vaikea löytää kovin selkeää ydinteemaa ja jos sellainen pitäisi määrittää, niin se voisi liittyä sukupuolten välisiin eroihin ja tyttö-fantasiaan, jossa tytöt ovat osaavampia ja etevämpiä kuin tonttumaiset pojat. Kuten Miken Viivi-siskonkin kohdalla, Pasin ja Kielon valtakunnassa tyttöjen etu poikiin nähden on kyky taikoa. Pasin ja Kielon valtakunta ei nähdäkseni oikeastaan kuulu satufantasian lajityyppiin, vaan se ammentaa ehkä enemmän sellaisista lajityypeistä, kuin sitcom ja nonsense. Toisaalta tietty vastuuttomuus ja leikittelevyys, jolla magiaan suhtaudutaan ohjelmassa, saattaisi viitata television teininoita-sarjoihin, joissa magiaa käytetään usein sekä hyviin että pahoihin tarkoituksiin ilman moraalisia seuraamuksia¹⁸⁹.

Transtekstuaalisuudella tarkoitetaan mediakulttuurin tutkimuksessa yksittäisten mediatekstien yhteyksiä muihin teksteihin. Transtekstuaalisuuden

¹⁸⁹ Partridge 2004, 126.

kautta tietyt konventiot ja stereotyyppiset hahmot esiintyvät eri mediateksteissä. Konstruktionistisen näkemyksen mukaan kaikki kulttuurillinen sisältö on viittausta toisiin teksteihin, koska kielen ulkopuolista todellisuutta ei voida tavoittaa. En lähde aivan tälle linjalle, mutta tämän tutkimuksen kannalta on hyödyllistä nähdä, että monet lastenohjelmien hahmot ja piirteet ovat peräisin toisista ohjelmista ja teksteistä, kuten aikuisille suunnatuista ohjelmista, lastenkirjallisuudesta ja niin edelleen. Yksittäiset tekstit eivät synny eikä niitä lueta tyhjiössä, vaan ne ovat muiden tekstien kanssa osa laajaa kulttuurillista kokonaisuutta.¹⁹⁰

Edellä käsitellyt ohjelmat sisältävät ilmeisiä yhteyksiä tiettyihin television lajityyppeihin ja transtekstuaalisia viittauksia muihin teksteihin. *Puu Fu Tom* liittyy muodoltaan supersankari-genreen ja action-piirrettyihin. *Ritari Mikke* sisältää transtekstuaalisia viittauksia myyttisiin kuningas Arthurin ritareihin sekä fantasiapelien ja ohjelmien genreen. Nähdäkseni kiinnostavin transtekstuaalinen yhteys, joka tuli esiin sekä *Miken Viivi-siskon* hahmon, että *Pasin ja Kielon* valtakunnan tyttöjen kohdalla, on tyttöihin liittyvä noituus ja taikavoimat. Transtekstuaalisuuden valossa voidaan etsiä selitystä sille, miksi kahdessa sarjassa tyttöjen samaistumiskohteeksi tarjotaan tyttönoitia.

Tyttönoitia käsittelevät ohjelmat kuuluvat viime vuosien suosituimpiin ja menestyneimpiin nuortensarjoihin (*Sabriina teininoita*, *Siskoni on noita*, *Noitapiiri*..). Siksi on mielestäni syytä pohtia, onko tällä jokin yhteys siihen, että kun poikiin liitetään lastenohjelmissa sankaruuden teemoja, tytöille on alkanut kulttuurissamme soveltua luontaisesti noidan rooli. Teininoitasarjojen suosion taustaa vasten on mielestäni perusteltua väittää tästä ilmiöstä löytyvän transtekstuaalisen yhteyden: tytöille tarjotaan sitä, mistä tytöt oletettavasti nykyään pitävät – eli noitatyttyjä. Feminiiniselle voimaantumiselle näyttäisi olevan muotoutunut kulttuurillinen malli noidan hahmosta ja magiasta.

6.3 Johtopäätöksiä

Yllä esitetty analyysi toi esille, että kyseisissä *Pikku Kakkosen* ohjelmissa, joissa käsiteltiin magiaa, voidaan havaita ainakin välillisesti new agen ja uuspakanuuden lisääntynyt vaikutus lastenkulttuurissa. Kiinnostus magian ja okkultismin esittämiseen ohjelmissa oli nähtävissä, joskin niissä liikuttiin okkultismin osalta

¹⁹⁰ Nieminen & Pantti 2009, 113-115.

sangen yleisellä tasolla ja tarkempi katsaus ohjelmiin toi esiin muut asiat ohjelmien keskiössä. Puu Fu Tom -ohjelman ytimessä näytti olevan supersankari-tyylinen miehinen kaikkivoipaisuuden fantasia. Avoimeksi sen sijaan jäi ohjelmassa esitettyjen maagisten taikaliikkeiden luonne ja niiden spirituaaliset yhteydet. Mikke, rehti ritari -ohjelma taas käytti maagista sankaritaruston ja sadun maailmaa hyväkseen käydäkseen läpi erityisesti poikien kasvuun ja moraaliin liittyviä teemoja. Pasiin ja Kielon valtakunta taas käytti magiaa viihdyttämiseen, joskin ohjelman runsaat new age -maailmaan liittyvät viittaukset herättivät kysymyksiä.

Erityisenä huomiona analyysissä nousi esille tyttöihin liitetty noituus ja magia. Siinä, missä Puu Fu Tomiin hahmoon liittyi miehinen fantasia voimasta ja vastustajien voittamisesta yliluonnollisten voimien avulla, kahdessa muussa ohjelmassa tätä roolia tarjottiin tytöille noituuden ja magian kautta. Erityisesti Miken Viivi-siskoon yhdistettiin voimakas kulttuurinen stereotypia noidan hahmosta. Näiden hahmojen arvioitiin yhdistyvän transtekstuaalisesti laajempaan kulttuuriseen tyttönoitagenreen ja uuspakanuuden voimistumiseen länsimaissa.

Kristopher Partridgen mukaan länsimaisessa kulttuurissa on nähtävissä hermeneuttinen kehä okkulttien kosmologioiden ja populaarikulttuurin välillä. Okkultistiset kosmologiat ovat toimineet innoituksen lähteenä populaarikulttuurille samalla, kun populaarikulttuuri on innoittanut ihmisiä omaksumaan maailmankuvaansa okkultistisia vaikutteita. Seurauksena Partridgen mukaan on länsimaisen kulttuurin arvomaailman ja uskomusrakenteiden muovautuminen. Hänen mukaansa okkultistiset aineistot toimivat aiheen popularisoijina ja kiinnostuksen herättäjinä. Sopivissa olosuhteissa ja pitkäkestoisen vaikutuksen kautta nämä populaarikulttuurin esille tuomat spirituaaliset ainekset saattavat herättää joissain katsojissa kiinnostuksen ryhtyä tutkimaan ja eksperimentoimaan syvemmin niihin liittyviä maailmankuvia.¹⁹¹

Nähdäkseni tällaiset ilmiöt kertovat siitä, mihin tutkimuksen taustaluvussa viitattiin: uskonnollisuuden ja spiritualiteetin alue ei ole sekularisaatioparadigman odotusten mukaisesti katoamassa, vaan jälkikristillisessä yhteiskunnassa spirituaalisia merkityksiä haetaan uusista lähteistä. Uuspakanalliset liikkeet on nähty vastaliikkeinä institutionaaliselle kristinuskolle niiden korostaessa sellaisia arvoja, kuin feminismiä ja ekologisuutta¹⁹². Ainakin välillisesti tällaiset ilmiöt

¹⁹¹ Partridge 2004, 126, 141.

¹⁹² Partridge 2006, 297, 383.

näyttäisivät heijastuvan jopa lastenohjelmiin, ehkä osittain siksi, että niiden piirissä esikristillinen animismi on ollut kulttuurisesti hyväksyttävä asia jo aikaisemmin.

7 Lauran tähti –ohjelman uskonnon spiritualiteetti

7.1 Lauran tähti, ”ystävä ikuinen”

Pikku Kakkosessa esitettiin vuonna 2013 uusintoina saksalaista piirrossarjaa nimeltä Lauran tähti, joka perustuu samannimiseen lastenkirjaan. Se poikkeaa kaikista muista tässä tutkimuksessa käsitellyistä ohjelmista merkittäväällä tavalla. Kaikki tähän asti käsitellyt ohjelmat ja niiden spiritualiteetti liittyvät jollakin tavalla traditioon ja kansanperinteeseen tai jossain määrin uuspakanuuden kulttuurilliseen vaikutukseen. Lauran tähti on uuden tyyppinen lastenohjelma, jonka spirituaalinen lähestymistapa ei pohjaudu traditioon tai kirjallisuuden lajityyppien välittämään tematiikkaan, vaan se käsittelee lapsen spiritualiteettia realistisen kerronnan kautta ja pureutuu lasten arjessa esiintyviin käytännön moraalisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Ohjelmassa on vain yksi spirituaalinen ja transsendenttinen elementti, joka poikkeaa muuten realistisesta kerronnasta. Käytännössä ohjelma pyrkii käsittelemään realistisesti spirituaalista ulottuvuutta lapsen arjessa.

Lauran tähti kertoo tavallisesta alakouluikäisestä tytöstä, joka asuu perheensä kanssa kerrostalossa tavallisessa lähiössä. Lauran perheeseen kuuluvat äiti, isä ja pikkuveli. Perheen ja ystävien lisäksi Lauran elämässä on eräs merkittävä suhde. Laura löysi kerran tähden, josta tuli hänen salainen ystävänsä. Tähti on muilta näkymätön, mutta tulee paikalle aina, kun Laura kutsuu sitä huoneessaan. Tähdelle Laura saa kertoa kaikki huolensa ja tähti ottaa hänet tarvittaessa syliinsä keinuttaen ja lohduttaen häntä. Tähti myös osaa neuvoa Lauraa käytännön ongelmissa ja muistuttaa myös häntä lempeästi laiminlyönneistä. Seuraamalla tähden neuvoja Laura selviää ongelmista ja samalla onnistuu auttamaan muitakin ja kasvamaan ihmisenä.

Tähti rinnastuu mitä ilmeisimmin ohjelmassa jumalaan tai enkeliin. Ohjelman tunnuskappaleessa lauletaan tähden olevan Lauralle ”ystävä salainen, ystävä ikuinen”. ”Ikuinen” viittaa sängen selkeästi yliluonnolliseen, kenties jumaluuteen. Kuitenkaan Lauran perhe ei ole millään tavalla uskonnollinen. Perhe

ei käy kirkossa, eikä perheessä puhuta uskonnosta tai muusta yliluonnollisesta. Tähti on Lauran oma yksityinen salaisuus ja henkilökohtainen voimavara. Laura myös uskoo, että jokaista varten on olemassa oma tähti.

Eräässä jaksossa koulussa harjoitellaan näytelmää. Laura haluaisi saada tähden roolin, mutta opettaja tarjoaa hänelle noidan roolia. Laura ei haluaisi olla noita ja hän alkaa kiukuttelemaan. Tähti kuitenkin lohduttaa Lauraa ja antaa hänelle voimaa olla ”maailman ilkein noita”. Kun Laura suostuu noidan rooliin, asiat kääntyvätkin hyvin ja lopulta Laura saakin esittää tähteä.¹⁹³ Toisessa jaksossa Laura ja hänen veljensä löytävät kadulle pudonneen lompakon, jossa on paljon rahaa. Lapset haluaisivat pitää rahat, mutta illalla tähti muistuttaa Lauralle, että joku kaipaa rahoja. Laura näkee unen perheestä, jonka rahat ovat kateissa. Tähti auttaa Lauraa opettamaan pikkuveljellekin asian. Lopulta lapset löytävät lompakon omistajan ja saavat palkkion.¹⁹⁴ Kolmannessa jaksossa on Halloween ja Laura on lähdössä naamiaisiin. Lauralla on hurja noitapuku, josta hän on ylpeä. Lauran ystävällä Suvilla taas on äidin ostama sienipuku, jota muut pilkkaavat. Laura on valmis ottamaan pilkan vastaan ystävänsä puolesta ja niin he vaihtavat pukuja. Laura näkee unen, jossa on kaikkien pilkan kohteena ja alkaa jännittää asiaa. Tähti kuitenkin auttaa Lauraa. Tässä kohtaa tarinaa nähdään elokuvallisesti hieno kohtaus, jota haluan kuvata tarkemmin.

Lauran kertoessa tähdelle huolistaan, tähti ympäröi Lauran valollaan ja säteilyllään, mihin liittyy kaunis huilumusiikki. Kun Laura ja Suvi lähtevät ulos Halloween-iltaan vaihdettuaan asuja, näytetään jälleen tähdestä lähtevä säteily, joka ympäröi lapset ja siihen liittyvä musiikki. Lapset kiertävät ovelta ovelle ja saavat paljon karkkeja. Juuri ennenkö jännittävä kohtaus alkaa, näytetään vielä kerran tähden säteily, joka ympäröi lapset muistutuksena, että tähti on tyttöjen mukana tilanteessa. Sen jälkeen ilkeät pojat huomaavat tytöt ja alkavat pilkkaamaan heitä sienipuvusta luullen, että Suvi on sienipuvun sisällä. Samassa tähden valo valaisee Suvin tähtisauvan ja heijastuu siitä Lauran silmiin tutun huilumusiikin vaimealla säestyksellä. Samassa tytöt saavat idean. Poikien jatkaessa pilkkaamista, Suvi vetää noitanaamarin kasvoiltaan. Pojat, jotka luulevat sienien olleen Suvi hämmentyvät. Suurin öykkäri, Harri, aivan kalpenee sopertaen: ”Kaksi Suvia! Häh? Tämä on joku kirous”, ja pakenee paikalta kauhuissaan. Harrin kaverit juoksevat hänen peräänsä pilkatun kaveriaan, joka säikähti

¹⁹³ Lauran tähti 20.11.2013

¹⁹⁴ Lauran tähti 23.10.2013

kärpässientä. Näkökulma siirtyy taivaalle, josta nähdään, miten tytöt jäävät tuijottamaan tähteä huilumusiikin soidessa rauhallisena tähtikirkkaassa illassa. Tämä kohtausta antaa mielestäni hyvän esimerkin keinoista, joilla Lauran tähdessä kuvataan tähden yliluonnollinen läsnäolo Lauran elämässä ja se, millaisin keinoin tähti Lauraa auttaa.¹⁹⁵

Näiden kolmen jakson perusteella voidaan tehdä muutamia huomioita Lauran tähti -ohjelman spiritualiteetin luonteesta. Ensinnäkin tähti edustaa korkeaa moraalista ja oikeudenmukaisuutta. Lisäksi tähti pyrkii kasvattamaan ja ohjaamaan Lauraa ymmärtämään itse motiivejaan ja tekojensa seurauksia. Myöskään tähti ei ole ahdasmielinen, vaan rohkaisee tekemään asioita täydestä sydäimestä. Jos täytyy esittää noitaa, on parasta olla maailman ilkein noita. Kysehän on vain näytelmästä. Jostain syystä noidaksi pukeutuminen näyttää olevan yleistä ohjelmassa. Kuitenkin se näytetään ohjelmassa vain harmittomana leikkinä, kulttuurillisena traditiona, vailla sen vakavampaa sisältöä. Näin ohjelma osoittautuu monella tapaa opettavaiseksi ja tasapainoisella tavalla spiritualiteettia käsitteleväksi ohjelmaksi.

7.2 Lauran tähti ja ei-uskonnollinen spiritualiteetti

Uskoakseni Lauran tähti on hyväksytty Pikku Kakkoseen siksi, että se käsittelee spiritualiteettia ilman eksplisiittisiä viittauksia uskontoihin. Tähti on sangen neutraali symboli, jota voidaan tulkita erilaisista maailmankatsomuksista käsin eri tavoin. Uskonnollisesti sen voidaan nähdä kuvaavan jumalasuhtetta, pyhimystä tai suojeleusekeliä, esoteerisessa viitekehyksessä tähti voi rinnastua vaikkapa henkioppaaseen. Sekulaarista näkökulmasta tähti taas voidaan nähdä kuvaavan vaikkapa omatuntoa, joka ohjaa lasta moraalisisissa valinnoissa. Ohjelmassa näkyy kuitenkin kristinuskon jumalakuvan vaikutus, jonka mukaisesti tähti on kaikkietävä ja kaikkivoipa ja sen lisäksi hyvä, oikeudenmukainen ja lempeä.

Lauran tähti ei korosta uskonnon institutionaalista tai opillista puolta, vaan enemmänkin henkilökohtaista ja mystistä ulottuvuutta, perustuen kuitenkin kristillisen uskon ytimeen, eli henkilökohtaiseen jumalasuhteeseen. Tämä ulottuvuus Lauran elämässä ei vieraannuta häntä elämästä, vaan tekee hänestä paremman ja moraalisemman ihmisen. Institutionaalisen puolen puuttuminen voi liittyä siihen, että Lauran tähden tekijät ovat halunneet tehdä ohjelman, joka ei

¹⁹⁵ Lauran tähti 30.10.2013

leimaannu institutionaalisen uskonnon edustajaksi, vaan säilyttää tietynlaisen yleismaailmallisen lähestyttävyyden. Eksplisiittisesti ilmaistu yhteys kristinuskoon on usein problemaattista jälkikristillisessä kulttuurissa.

Lauran tähden spiritualiteetti mukailleekin sellaista spiritualiteettia, jota tutkijat nimittävät uushenkisyydeksi tai uususkonnollisuudeksi. Se ei korosta uskonnon opillisia tai sosiaalisia puolia, vaan se keskittyy uskonnon hengelliseen ulottuvuuteen, henkilökohtaiseen hartauselämään ja mystiseen kokemukseen, jota tavoitellaan paitsi kristillisessä mystiikassa, myös esoteeristen liikkeiden ja uushenkisyyden piirissä.

Lauran tähti poikkeaa muista Pikku Kakkosen ohjelmista käsitellessään realistisesti spirituaalista ilmiötä. Se ei käytä klassisen sadun tapaan symbolista myyttien kieltä, jolla se pyrki puhuttelemaan lapsen alitajuntaa. Sen sijaan se yhdistää spirituaalisen elementin arkiseen elämään ja sen haasteisiin. Lauran seikkailut eivät tapahdu kaukaisessa maassa tai tuonpuoleisessa satumaailmassa, jossa asiat ovat toisin ja jossa spirituaaliset tai uskonnolliset elementit on naamioitu symboleiksi ja narratiiveiksi. Lauran tähti ei ole satu. Se on fiktiivinen siinä mielessä, että sen sisältö on fiktiivistä, mutta sen tyylilajina on realismi ja se noudattaa arkitodellisuuden logiikkaa. Ohjelma ei vie lasta myyttiseen todellisuuteen ja puhuttele alitajunnan syviä psykologis-spirituaalisia prosesseja, vaan se tapahtuu tässä ja nyt, selkeässä arkitodellisuudessa tietoisien mielen kielellä tämän päivän miljöössä. Tähti kommunikoi niin, että Laura kykenee ymmärtämään sitä, mutta se puhuttelee Lauran eettisiä tunteja ohjatessaan häntä elämään ja toimimaan oikein sosiaalisissa suhteissaan.

Tietyissä määrin tähti voidaan nähdä muistuttavan grimmiläisten satujen hyväntahtoiseen luonnossa vaikuttavaan jumalvoimaan, mutta se kuitenkin poikkeaa klassisen sadun kuvastosta siinä, että jumalallinen kaitselmus personoituu Lauran elämässä yhteen subjektiin, tähteen. Tässä mielessä ohjelma vie eteenpäin Wilhelm Grimmin näkemystä jumalallisesta kaitselmuksesta satujen keskeisenä elementtinä. Lauran tähdestä on jätetty pois klassisen satumaailman animismi kaikilta muilta osin, paitsi, jos tähti halutaan nähdä edustavan luontoa. Tähti on kuitenkin symbolina sellainen, että se rinnastuu korkeuksiin ja taivaaseen, ei tähän maailmaan. Näin tähti edustaa selkeämmin monoteistista jumalakuvaa, kuin panteistista käsitystä.

Länsimaisessa kulttuurissa tähti voidaan rinnastaa Beetlehemien tähteen, joka loisti tallin yllä Jeesuksen yllä ja näytti tietä vastasyntyneen vapahtajan

luokse. Toisaalta tähtikuvio eli pentagrammi symbolina voidaan liittää myös noituuteen ja okkultistiseen magiaan. Kuitenkin Lauran tähdessä tähteä ei näytetä pentagrammina, vaan enemmänkin loistavana valona. Yksinkertaisinta lienee tulkita tähti yleisinhimillisenä symbolina, jonka symboliikka pimeässä loistavasta ja suuntaa antavasta valosta on helppo ymmärtää.

7.3 Johtopäätöksiä

Jos pohditaan sitä, millaisia kulttuurisia merkityksiä Lauran tähti -ohjelma Pikku Kakkosen sekulaarissa spiritualiteetissa rakentaa ja vahvistaa, voidaan todeta, että ohjelma antaa tutkimusaineistostani ja siis vuosien 2013 ja 2014 aineistosta selkeimmän viittauksen siihen, että spirituaalisten ilmiöiden käsittelylle löytyy tilaa kulttuurissamme ja lastenohjelmankin kontekstissa. Jälkimodernissa kulttuurissa myös naturalistisen tieteen suuri kertomus on kyseenalaistettu ja moniarvoistuvassa yhteiskunnassa myös henkisille arvoille on tilausta. Kuitenkaan kristinuskoon eksplisiittisesti yhdistyvä spiritualiteetti ja puhe Jumalasta on Suomessa tietystä määrin kulttuurinen tabu, erityisesti lastenohjelman kontekstissa. Uuden henkisyyden diskurssi, jossa identifioidutaan mielummin henkiseksi, kuin uskonnolliseksi ja puhutaan mielummin vaikkapa enkeleistä, kuin Jumalasta näyttää olevan kulttuurisesti hyväksyttävämpää. Lauran tähti -ohjelma vastaa tähän kulttuuriseen tarpeeseen tarjoten aineksia lasten spirituaalisille kysymyksille ja tarpeille hyvällä maulla toteutetun ohjelmakonseptin kautta, jossa korostuvat implisiittisesti länsimaisessa kulttuurissa vaikuttavat kristillisen maailmankuvan arvot ja jumala-kuvan piirteet.

Kanadalainen uskontotieteen professori *James Gollnic* esittelee kirjassaan *Religion and Spirituality in the Life Cycle* lasten spirituaalisia kokemuksia käsitteleviä tutkimuksia ja toteaa, etteivät lasten kokemukset tällä alueella ole kovinkaan harvinaisia. Tutkimukset antavat olettaa, että ne ovat yllättävän yleisiä. Kaikki kokemukset eivät suinkaan liity Lauran tähdessä kuvattuun teistiseen jumalasuhteeseen, vaan kokemuksia on monenlaisia. Kuitenkin useissa lapsen spiritualiteettia koskevissa tutkimuksissa on tullut esille tapauksia, joissa lapset kertovat henkilökohtaisesta kohtaamisesta jumaluuden tai ylliluonnollisten olentojen kanssa.¹⁹⁶Lapsen spiritualiteettia koskevat tutkimukset kertovat siitä, että spiritualiteettiin liittyvien ilmiöiden käsittelylle on tarvetta niin aikuisten, kuin

¹⁹⁶ Gollnic 2008, 89-90.

lastenkin keskuudessa. Eri asia, jota tässä yhteydessä ei käsitellä, on se, millainen kasvatus on hyväksi lasten spiritualiteetille. Tässä yhteydessä Pikku Kakkonen näyttää mukailevan kulttuurissa vallitsevia yleisiä trendejä.

Katsaus internetin keskustelupalstoille osoittaa, että Lauran tähti –ohjelma, jota on nähtävästi esitetty jo aikaisemminkin, on ollut monille lapsille myönteinen ja tärkeäkin ohjelma.¹⁹⁷ Saksassa Lauran tähti –kirjan pohjalta tehty elokuva oli eräs kaikkien aikojen suosituimmista lasten elokuvista Saksassa.¹⁹⁸

8 Tutkimuksen johtopäätökset

8.1 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Edellisissä kuudessa tutkimusluvussa tarkastelin Pikku Kakkosen spiritualiteettia neljän tutkimuskysymyksen kautta. Pyrkimyksenä oli selvittää sitä, millaisia spiritualiteettia käsitteleviä elementtejä ohjelma sisältää, mikä selittää näiden elementtien olemassaolon ohjelmassa ja millaisia merkityksiä ne antavat näille asioille. Niiden kautta pyrkimyksenä oli selvittää, millaisia kulttuurisia merkityksiä ja arvoja Pikku Kakkonen kenties rakentaa ja vahvistaa spiritualiteetin alueella.

Tutkimuksen taustaksi esitettiin näkemyksiä siitä, miksi lastenkulttuuriin kuuluu satuperinteen myötä ihmiskunnan historiassa vaikuttaneiden uskontoperinteiden myyttejä ja maailmankuvia ja niihin liittyviä yliluonnollisia elementtejä. Sen yhteydessä esitettiin kriittisiä näkemyksiä näiden elementtien sopivuudesta lastenohjelmiin ja yleistä arviointia siitä, mikä on uskonnon ja spiritualiteetin rooli sekulaarissa kulttuurissa. Lisäksi luotiin katsaus länsimaissa viriävään uuteen uskonnollisuuteen tai henkisyteen ja esitettiin näkemyksiä sen vaikutuksesta lasten ja nuorten kulttuuriin.

Aloitin tutkimuksen havainnoimalla aineistoa ja jäsentämällä havainnot kolmeen muuttujaan alakategorioineen, joista valitsin yliluonnollinen spiritualiteetti – muuttujan alle määritellyt havainnot tutkimuksen analyysin kohteeksi. Nähdäkseni tekemäni ryhmittely ja aineiston rajaus oli sangen onnistunut, sillä tutkimuslukujen myötä aineistosta nousi esiin uskonnon rajapinnassa olevia ilmiöitä, jotka herättivät kiinnostavia kysymyksiä Pikku

¹⁹⁷ Nettilähde: Demi.fi –keskustelupalsta 2014.

¹⁹⁸ Nettilähde: Box office mojo 2011.

Kakkosen sisältämistä tavoista ottaa kantaa uskonnollisen ja yliluonnollisen spiritualiteetin ilmiöihin, mikä oli tutkimukseni päämäärä.

Ensimmäisessä tutkimusluvussa (4.) syvennyttiin Pikku Kakkosen vuodenaikajuhlien perinteeseen ja siihen liittyvään sekulaariin spiritualiteettiin. Johtopäätöksenä todettiin Pikku Kakkosen rakentavan ja ylläpitävän sekulaaria juhlerinteiden viettoa, jonka tosin arvioitiin sisältävän useita piirteitä, joiden voidaan nähdä puhuttelevan sekulaarin ihmisen latenttia myyttis-uskonnollista aluetta. Erityisesti tarkasteltiin sekulaaria joulumyyttiä lapsen kannalta ja sitä, miten Pikku Kakkonen liittyy kulttuuriseen uskomukseen siitä, että lapsen myyttis-uskonnollisen vaiheen oletetaan päättyvän rationaalisen ajattelun kehittymisen myötä. Lisäksi havaittiin sekulaarissa lastenkulttuurissa vaikuttava initiaatoriitin spirituaalinen teema.

Seuraavassa tutkimusluvussa (5.) keskityttiin puolestaan suomalaisen kansanperinteeseen ja sen uskomuksia käsitteleviin ohjelmiin, joita Pikku Kakkosessa esitettiin useita. Näissä kertomuksissa todettiin esiintyvän kansansaduille tyypillisiä initiaation teemoja. Samalla niiden sisältämä agraarimagian ja animatistisen uskomusmaailman elementit nähtiin aineksena, jonka esittäminen lapsille todettiin joiltain osin kyseenalaisina spiritualiteetin näkökulmasta, koska niiden alunperin aikuisten maailmaan kuuluvaa maailmankuvaa ei itsestään selvästi voida pitää lapsille sopivana aineistona. Tämä ei tarkoita, etteikö kertomuksilla voisi joistain muista näkökulmista olla arvoa.

Seuraavassa tutkimusluvussa (6.) jatkettiin satuperinteen välittämien spirituaalisten elementtien, erityisesti magian ja noituuden tarkastelua satufantasian kontekstissa. Lastenohjelmien sisältämä magia on ollut ajoittain julkisuudessa keskustelua herättänyt ilmiö, johon paneuduttiin omassa tutkimusluvussaan. Pikku Kakkosen ohjelmissa esiintyvää magiaa tarkasteltiin erityisesti uuspakanuuden entistä näkyvämmän kulttuurisen roolin valossa ja ohjelmien tutkiminen vahvisti näkemystä, jonka mukaan uususkonnollisen spiritualiteetin ja populaarikulttuurin välillä on tunnistettavissa eräänlainen hermeneuttinen kehä, jossa nämä kaksi ilmiötä vahvistavat toisiaan ja vaikuttavat siten kulttuuria muovaavasti. Pikku Kakkosesta löydettiin tällaisista transtekstuaalisiin yhteyksiin viittaavia piirteitä, esimerkkinä ohjelmat ohjelmiin, joissa noituus esitetään erityisesti tyttöihin liittyvänä voimaantumisen lähteenä.

Viimeisessä tutkimusluvussa (7.) käsiteltiin Pikku Kakkoselle poikkeuksellista lähestymistapaa spiritualiteettiin Lauran tähti -ohjelman

yhteydessä. Ohjelman todettiin ilmentävän Pikku Kakkosessa jälkimodernissa kulttuurissa ilmennyttä uudenlaista tarvetta käsitellä spirituaalisia ilmiöitä institutionaalisen uskonnollisuuden kontekstin ulkopuolella, individualistisena ja mystisenä ilmiönä, mihin liittyy termi henkisyys. Ohjelman todettiin olevan lähellä kristinuskon arvomaailmaa.

8.2 Tulosten arviointia ja johtopäätöksiä

Tutkimuksen laajempi lähtökohta, joka tulee ilmi työn otsikossa, oli tarkastella niitä tapoja, joilla Pikku Kakkonen sekulaarin median edustajana rakentaa ja ylläpitää länsimaista ”sielua”, sille tyypillisiä arvoja ja uskomuksia. Tulosten pohjalta haluan nostaa esiin kolmen tyyppisiä tendenssejä siinä, miten uskontoa lähellä olevia yliluonnollisia ilmiöitä käsitellään Pikku Kakkosen sekulaarissa kontekstissa.

Ensinnäkin, mikä oli kenties helpoiten odotettavissa, Pikku Kakkonen osallistuu sekulaarin kulttuurin rakentamiseen siinä, miten se suhtautuu institutionaaliseen uskonnollisuuteen ja erityisesti suomalaisessa kulttuurissa merkittävään luterilaiseen kristinuskoon. Eksplisiittiset viittaukset kristinuskoon ovat Pikku Kakkosessa harvinaisia ja esimerkiksi vuodenaikojen juhlaperinteiden kohdalla ohjelmassa käsitellään kristillisiä juhlaperinteitä ilman niiden uskonnollista sisältöä¹⁹⁹. Myös Pikku Kakkosen tapa esitellä lapsille erilaisia kansanperinteen uskomusolentoja voidaan nähdä liittyvän sekulaariin freudilaiseen näkemykseen lapselle luontaisesta animistisesta ajattelusta ja siihen liittyvän ”uskonnollisuuden” päättymisestä rationaalisen ajattelun kehittymisen ja tieteellisen maailmankuvan omaksumisen myötä. Sekulaarit juhlaperinteet ja kulttuuriset ilmiöt sisältävät omanlaisiaan mytologioita, kuten myytti joulupukista, jota Pikku Kakkonen voimakkaasti tukee.

Toinen tämän tutkimuksen keskeinen löytö liittyi länsimaisessa sekulaarissa kulttuurissa syvälle punoutuneeseen henkisen initiaation tematiikkaan, joka on saanut hyväksytyyn kulttuurisen aseman satuperinteen kautta lastenkulttuurissa. Hyväksyntä voidaan liittää Freudin ja Bettelheimin kautta tulleeseen psykologiseen tulkintaan satujen vaikutuksesta lapsiin. Initiaatioteeman mukana satuohjelmiin tulevat myös usein monet muut kansanuskon hahmot ja teemat. Tämän uskonnollis-spirituaalisen ilmiön juuret palautuvat syvälle ihmiskunnan

¹⁹⁹ Ks. Liite 2.

historiaan ja Eliaden mukaan myös ihmisen psyyken rakenteisiin. Kuitenkin se myös palautuu tiettyyn maailmankuvaan, jota edustavat nykyajassa erilaiset kasanuskon traditiot ja niihin pohjautuvat uskonnot, sekä esoteerinen perinne.

Tämä löytö on erityisen mielenkiintoinen, liittyessään kolmanteen tutkimuksessa käsitellyyn ilmiöön, eli uushenkisyyden ja erityisesti uuspakanuuden uudenlaiseen näkyvyyteen populaarikulttuurissa ja myös lapsille suunnatuissa aineistoissa. Kristopher Partridgen mukaan länsimaaisessa kulttuurissa on nähtävissä hermeneuttinen kehä okkulttien kosmologioiden ja populaarikulttuurin välillä. Okkultistiset kosmologiat ovat toimineet innoituksen lähteenä populaarikulttuurille samalla, kun populaarikulttuuri on innoittanut ihmisiä omaksumaan maailmankuvaansa okkultistisia vaikutteita. Seurauksena Partridgen mukaan on länsimaisen kulttuurin arvomaailman ja uskomusrakenteiden muovautuminen. Kaikuja tällaisista ilmiöistä löytyi myös Pikku Kakkosesta, erityisesti sellaisissa yhteyksissä, jotka tulkittiin osittain transtekstuaalisuuden kautta kulttuurissa välittyviksi uuspakanuuteen ja uushenkisyyteen liittyviksi teemoiksi.

Edellä kuvattu hermeneuttinen kehä populaarikulttuurin ja median välillä, joka tuli esiin myös Pikku Kakkosessa, on tutkimuksen keskeisiä löytöjä. Se ilmenee Suomea voimakkaammin esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Suuri osa Suomessa lapsille ja nuorille suunnatuista kulttuurin tuotteista tulee näistä suunnista ja katsaus Pikku Kakkosen ulkopuolelle osoittaa helposti, että uuspakanuuden ja okkultismin suuntauksista ammentavien lapsille suunnattujen kirjojen, pelien ja ohjelmien määrä on merkittävä. Tämän voi todentaa käymällä vaikkapa kirjaston tai kirjakaupan lastenosastolla.

Tärkeäksi tämän havainnon tekee mielestäni se, että lastenkulttuurin animistiset piirteet nähdään yleensä kulttuurisena perintönä, jonka ei oleteta sisältävän vakavasti otettavia spirituaalisia piirteitä. Lastenohjelmien latentin esikristillinen spiritualiteetin arvioitiin kuitenkin sisältävä potentiaalista vaikuttavuutta, mistä osaltaan saattaa olla osoituksena uuspakanallisuuden vahvistuminen länsimaissa. Taustaluvussa tuotiin esille tutkimustuloksia, joissa uuspakanuuteen kääntyneet kuvasivat saduilla ja kirjallisuudella olleen tärkeä rooli heidän kääntymyksessään. Useiden tutkijoiden mukaan tällainen uskonnollisuus on muodostumassa jopa keskeiseksi uskonnollisuuden tai spirituaalisuuden virtaukseksi länsimaissa.

Kokonaisuudessaan tutkimus vahvisti näkemystä uskonnon jännitteisestä asemasta suomalaisessa kulttuurissa. Uskontoon liittyvä keskustelu suomalaisessa yhteiskunnassa on liittynyt pitkälti kristinuskon asemaan ja monikulttuurisuuteen. Tutkimus osoitti, että uskonnolliset kysymykset elävät kulttuurissamme monilla sellaisilla alueilla, joita ei yleisesti määritellä luonteeltaan uskonnollisiksi.

Tämän tutkimuksen voidaan osaltaan tuovan esiin tarvetta tutkia ja määritellä sellaisia uskonnon sukuisia ilmiöitä suomalaisessa kulttuurissa, joita ei nähdä luonteeltaan uskonnollisina, mutta jotka ovat muodostumassa yhä merkityksellisemmiksi kulttuurisiksi uskonnollis-spirituallisiksi viitekehyksiksi länsimaissa. Näitä ilmiöitä tutkittaessa ei tule sivuuttaa median roolia ihmisten maailmankuvien muokkaajina. Tietääkseni tätä aluetta ei ole paljoakaan tutkittu muutamia alaan vihkiytyneitä tutkijoita lukuun ottamatta.

Pikku Kakkosen osalta mahdollisena jatkotutkimuksen aiheena näkisin spiritualiteettiin liittyvän pitkittäistutkimuksen, johon tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut resursseja. Se voisi valottaa vielä syvällisemmin tässä tutkimuksessa esiin tulleita teemoja ja niiden historiallista kehitystä Pikku Kakkosessa.

Lasten osalta olisi aiheellista kysyä, että millainen lähestymistapa spiritualiteettiin olisi heidän kannaltaan tarpeellinen ja mielekäs sen sijaan, että aikuiset toistavat sellaisia näkemyksiä, jotka sattuvat tällä hetkellä olemaan kulttuurisesti hyväksyttäviä ja yleisiä. Se, että tämä jätetään pitkälti tekemättä kulttuurissamme on arvovalinta, jolla epäilemättä on omat seuraamuksensa, sillä kuten tämäkin tutkimus osoitti, sekulaarissa kulttuurissakaan ei eletä uskonnollisessa tyhjiössä.

Lähteet

TV2:n Pikku Kakkonen –ohjelmat vuodelta 2013 ja 2014. TV2:n Joulukalenteri –ohjelma vuodelta 2013. (Tarkemmat tiedot, katso Liite 1.)

Painettu kirjallisuus

Alander, Heta

Esi- ja alkuopetusikäisille suunnattujen lastenohjelmien arvot ja tavoitteet. Kasvatustieteen Pro gradu – tutkielma Jyväskylän yliopistossa.

Alanen, Antti

1994 1980 –luvun action-elokuva genre-analyysin kannalta. Teoksessa Elokuva ja Analyysi. Kinsjärvi, Raimo; Malmberg, Tarmo & Sihvonen, Jukka (toim.) Helsinki: Suomen elokuva-arkiston painatuskeskus.

Alanen, Leena

2005 Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti

2011 Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Anderson C.J & Pretice, M.N.

1994 Encounter with reality: children's reactions on discovering the Santa Claus myth. Child Psychiatry 1994 Winter; 25(2):67-84.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7842832>

Antikainen, Ari; Rinne, Risto & Koski, Leena

2009 Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY.

Apo, Satu

2001 Klassinen satutraditio. Teoksessa Suojala, Marja ja Karjalainen, Maija (toim.) Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.

Ascroft-Novici, Dolores

1984 The Path to the Grail. Teoksessa Matthews, John (toim.) At the Table of the Grail. Magic and the Use of Imagination. London: Routledge & Kegan Paul.

Barrie, J.M.

1987 Peter Pan. New York: Henry Holt.

Ben-Amos Dan

1982 Perinnelajikäsitteet. Teoksessa Järvinen, Irma-Riitta ja Knuuttila, Seppo (toim.) Kertomusperinne. Kirjotuksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Pieksämäki: SKS.

Berger, Peter (toim.)

1999 The Desecularisation of the World. Resurgent Religion and World politics. Washigton D.C. Ethics and Public Policy Center.

Beyer, Peter

2013 Questioning the secular/religious divide in a post-Westphalian world International Sociology 2013 28: 663.
<http://iss.sagepub.com/content/28/6/663.abstract>

Bettelheim, Bruno

1975 Satujen lumous. Juva: WSOY.

Blake, Andrew

- 2004 Harry Potterin ilmestys. Lastenkirjallisuus globalisoituvassa maailmassa. Tampere: Vastapaino.
- Bogdan, Robert & Biklen, Sari Knopp
2003 Qualitative Research for Education. An introduction to Theories and Methods. Boston: A and B.
- Borg, S; Kääriäinen, K; Ketola, K; Niemelä, K. & Suhonen P.
2007 Uskonto, arvot & instituutiot: Suomalaiset World values –tutkimuksissa 1981-2005. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 4. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Bottigheimer, Ruth B.
1987 Grimm's Bad girls and Bold Boys. The Moral and Social vision of the Fairy Tales. Michigan: Yale University Press. Fairy Tales. A New History. New York: State of New York Press.
- Breen, Lynda
2004 What if Santa Died? Childhood myths and development. BJ Psych Bulletin (2004) 28: 455-456.
<http://pb.rcpsych.org/content/28/12/455.full>
- Brunwald, Jan Harold
1976 Folklore. A Study and Research Guide. New York: St. Martin's Press.
- Calvin, Jean
1845 The Institutes of the Christian Religion. Christian Classics Ethereal library: <http://www.ccel.org/ccel/calvin/institutes>
- Campbell, Colin & McIver, Shirley
1987 Cultural sources of support for contemporary occultism. Social compass 1987. Louven: Sage Publishing.
- Casanova, Jose
1994 Public Religion in the Modern World. Chicago: The University of Chicago Press.
- Clarke, Matthew
2011 Development and Religion. Theology and Practice. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Coles, Robert
1990 The Spiritual Life of Children. Boston: Harper Collins.
- Corriveau, Kathleen Chen·Eva & Harris·Paul
2014 Judgments About Fact and Fiction by Children From Religious and Nonreligious Backgrounds. Cognitive Science. doi: 10.1111/cogs.12138
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cogs.12138/abstract>
- Cunningham, Hughes
1995 Children & Childhood in Western Society Since 1500. London: Longman Group.

- Davie, Grace
2000 Religion in modern Europe. A memory mutates. New York: Oxford University Press.
- Deacy, Kristopher
2001 Screen Christologies. Redemption and the medium of film. Cardiff: University of Wales Press.
- Dell Clark, Cindy
1996 Flights of Fancy, Leaps of Faith. Children's myths in contemporary America. Chicago: The University of Chicago Press.
- Drury, Nevil
2011 Stealing Fire from Heaven: The Rise of Modern Western Magic. Oxford: Oxford University Press.
- Durtschi, Jared
2012 Kansas State University. "Parents should let kids' beliefs about Santa develop naturally, expert says." ScienceDaily. ScienceDaily, 11 December 2012.
<http://www.sciencedaily.com/releases/2012/12/121211112721.htm>
- Eliade, Mircea
1960 Myth and mythmaking. New York: George Braziller.
1975 Myth and Reality. New York: Harper Colophon Books.
1976 Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions. Chicago: The University of Chicago Press
2003 Pyhä ja profaani. Helsinki: Loki kirjat.
2005 Rites and Symbols of Initiation. The Mysteries of Birth and Rebirth. Putnam: Spring Publications.
- Eskola, Jari & Suoranta Juha
2003 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Fisch, Shalom M.
2004 Children's learning from educational television. Sesame street and beyond. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Fowler, James
1981 Stages of Faith. The psychology of human development and the quest of meaning. San Fransisco: Harper & Row.
- Freese, Hans-Ludwig
1992 Lapset ovat filosofeja. Ajatusmatkoja kasvaville ja kasvattajille. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Freud, Sigmund
1988 The Future of an Illusion. London: Norton.
- Ganander, Kristfrid
1995 Mythologia Fennica. Tampere: Tekstifilmi Ky.

- Gollnick, James
2008 Religion and Spirituality in the Life Cycle. New York: Peter Lang Publishing.
- Hay, David & Nye, Rebecca
2005 The Spirit of the Child. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hart, Tobin
2003 Secret Spiritual World of Children. Novato: New World Library.
- Harvey, Graham
2000 Fantasy in the Study of Religions: Paganism as Observed and Enhanced by Terry Pratchett. Diskus, Volume 6 (2000)
<http://www.uni-marburg.de/fb03/religionswissenschaft/journal/diskus>
- Heelas, Paul & Woodhead, Linda (toim.)
2000 Religion in modern times: An interpretive Anthology. London: Wiley-Blackwell.
2004 Spiritual revolution. Oxford: Blackwell Publishing.
- Heikkilä, Markku
1999 Uskonto, oikeus ja julkisuus Euroopan maissa. Teoksessa Heikkilä, Markku (Toim.): Uskonto ja nykyaika. Yksilö ja eurooppalaisen yhteiskunnan murros. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Heywood, Colin
2009 A History of Childhood. Cambridge: Polity Press.
- Hietala, Veijo
1994 Tunteesta teesiin. Johdatus klassiseen ja uuteen elokuvateoriaan. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Hull, John
2002 Spiritual Development: Interpretations and applications. British Journal of Religious education 24.
- Hytönen, Juhani
2008 Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
2012 Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet. Luentosarja Helsingin Yliopiston opettajankoulutuslaitoksella. Syksy 2014.
- James, William
1902 Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature. Auckland: The Floating Press.
- Johnson, David Kylie
2013 Say Goodbye to the Santa Claus Lie. Can lying to your children about Santa be excused in the name of imagination? Psychology today.com blogit: <https://www.psychologytoday.com/blog/plato-pop/201212/say-goodbye-the-santa-claus-lie>

- Johnston, Hannah E. & Aloï, Peg
2007 The New Generation Witches: Teenage Witchcraft in contemporary culture. Cornwall: MPG Books.
- Kallunki, Valdemar
2015 Palvelurooli kirkon yhteiskunnallisen aseman uudistajana. Luento Kirkkohallituksessa 9.1.2015.
- Kangasniemi, Tapio
2002 Magia lastenkirjallisuudessa. Kuinka ajan henki on tuonut noituuden lastenkirjallisuuteen. Helsinki: Uusi tie.
- Karjalainen, Sirpa
1994 Juhlan aika: Suomalaisia vuotuisperinteitä. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.
- Kauppila, Katariina; Kuosmanen, Sinikka & Pallassalo, Marja (toim.)
1991 Rajaton ruutu. Kirjoituksia lapsista ja liikkuvasta kuvasta. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Ketola, Kimmo
2003 Uusi kansanomainen uskonnollisuus & Teorioita uskonnon ja yhteiskunnan muutoksesta. Teoksessa: Kääriäinen, Kimmo; Ketola, Kimmo & Niemelä, Kati. Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 82. Jyväskylä: Gummerus
2008 Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
2011 Suomalaisten uskonnollisuus. Teoksessa: Ketola, Kimmo; Niemelä, Kati; Palmu, Harri & Salomäki, Hanna. Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9, 2011. Tampere: Yliopistopaino.
- Koivusalo-Kuusivaara, Raisa
2007 Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus. Suomalaisten, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua. Viestinnän julkaisuja 14. Tampere: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Kramer, Heindrich
2014 Malleus Maleficarum. Noitavasara. Tallinna: Salakirjat.
- Kunelius, Risto
2003 Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Porvoo: WSOY.
- Kääriäinen, Kimmo; Ketola, Kimmo & Niemelä, Kati.

- 2004 Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 82. Jyväskylä: Gummerus.
- Luukannel, Saara
1992 Joulun odotuksen piirteitä ja aaton vierailun kulku Helsingin seudulla. Pro gradu –työ. Folkloristiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Marty, Martin
1970 The Occult Establishment. Julkaisussa *Social Research* Vol. 37, No 2, Summer 1970. <http://www.jstor.org/stable/40970012>
- Mayes, L.C & Cohen, D.J
1993 The development of a capacity for imagination in early childhood. *Psychoanalytic Study of Children*, 47, 23 -47
- Mead, Margaret
1932 ”An Investigation of the Thought of Primitive Children, with Special Reference to Animism.” Julkaisussa *Journal of the Royal Anthropological institute* 62.
- Melton, J.Gordon
2008 *New Religious Movements: Dialogus Beyond Stereotypes and Labels.* Teoksessa Race, Alan & Hedges, Paul M. (toim.) *Christian Approaches to other Faiths.* London: SCM Press.
- Metsämuuronen, Jari
2005 Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mervola, Pekka
2006 Miten uskonto näyttäytyy medioissa. Teoksessa: Aappo Laitinen (toim.) *Kristinusko Suomessa.* Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 249, vuosikirja 2006. Helsinki: Gummerus
- Miettinen, Esko
2007 *Velhon uskontunnustus. Raamattu ja fantasiakulttuuri kohtaavat.* Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Murphy, Ronald
2000 *The Owl, the Raven and the Dove. The Religious Meaning of the Grimm’s Magick Fairy Tales.* Oxford: Oxford University Press.
- Niemelä, Kati
2006 Millainen on nykysuomalaisen usko. Teoksessa: Aappo Laitinen (toim.) *Kristinusko Suomessa.* Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 249, vuosikirja 2006. Helsinki: Gummerus
2011 Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa: Ketola, Kimmo; Niemelä, Kati; Palmu, Harri & Salomäki, Hanna: *Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja*

- suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9, 2011. Tampere: Yliopistopaino.
- 2014 Uskonnollisuus Elämänkaareissa. Luennot Helsingin yliopistossa keväällä 2013.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi
2008 Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Helsinki: Loki-kirjat.
- Näre, Sari
2009 Intimisoitunut julkisuus kasvuympäristönä. Teoksessa Lahikainen, Punamäki & Tamminen (toim.) Kulttuuri lasten kasvattajana. Helsinki: WSOY.
- Ojala, Eveliina
2010 ”Pelasta minut supermies”. Tutkielma Simpsonit -sarjan värikkästä rukouselämästä. Pro gradu –tutkielma, Joensun yliopistossa.
- Oksanen, Atte & Näre, Eveliina
2006 Lapset pelissä. Virtuaaliviidakon ansat. Jyväskylä: Minerva kustannus.
- Oropeza, B.J.
2005 Introduction: Superhero Myth and the Restoration of paradise. Teoksessa Oropeza B.J (Toim.): The Gospel according to superheroes. Religion and popular culture. New York: Peter Lang Publishing.
- Palmu, Harri; Salomäki, Hanna; Ketola, Kimmo & Niemelä, Kai
2012 Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008-2011. Porvoo: Kirkon tutkimuskeskus.
- Partridge, Christoffer
2004 The Re-enchantment of the West. Volume 1. Alternative spiritualities, Sacralization, Popular culture and Occulture. New York: T&T Clark International.
2005 The Re-enchantment of the West. Volume 2. Alternative spiritualities, Sacralization, Popular culture and Occulture. New York: T&T Clark International.
2006 (toim.) Uusien uskontojen käsikirja. Uudet uskonnolliset liikkeet, lahkot ja vaihtoehtoisen henkisyyden muodot. Helsinki: Kirjapaja.
- Pesonen, Heikki; Lehtinen, Elina; Myllärniemi, Nelli & Blom, Minja
2011 Elokuva uskonnon peilinä. Uskontotieteellisiä tarkennuksia länsimaiseen populaarielokuvaan. Uskontotiede 14. Helsingin yliopisto. Kurikka: Painotalo Casper.
- Piechowski, Michael M.
2001 Childhood spirituality. Journal of transpersonal psychology, 33(1), 1-15. [http://positivedisintegration.com/Piechowski,%20M.%20M.%20\(2001\).pdf](http://positivedisintegration.com/Piechowski,%20M.%20M.%20(2001).pdf)
- Piela, Ulla & Rausmaa, Pirkko-Liisa

- 1982 Sadut. Teoksessa Järvinen, Irma-Riitta ja Knuuttila, Seppo (toim.)
Kertomusperinne. Kirjotuksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta.
Pieksämäki: SKS.
- Pinsky, Mark I.
2015-03-30Walt Disney. Teoksessa Johnston, Detweiler & Taylor: Don't stop
believin'. Popular culture and religion from Ben-Hur to zombies.
Louisville: Westminster John Knox Press.
- Pulkkinen, Helmi-Paula
1991 Kolme kertaa lumikuningatar. Teoksessa Kauppila, Katariina;
Kuosmanen, Sinikka & Pallassalo, Marja (toim.): Rajaton ruutu.
Kirjoituksia lapsista ja liikkuvasta kuvasta. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Pulkkinen, Risto
2014 Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonnttuihin. Tallinna:
Gaudeamus Oy.
- Puolimatka, Tapio
2004 Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.
2007 Usko, tiede ja Raamattu. Helsinki: Kustannus Oy Uusi Tie.
2011 Uskonnollinen kognitio ja uskonnollinen kasvatus. Lehdessä Kasvatus ja
aika 4/2011.
2012 Viisauden ja tiedon aarteet Kristuksessa. Keuruu: Aikamedia.
- Rinne, Risto; Kivirauma, Joel; Lehtonen, Erno
2004 Johdatus kasvatustieteisiin.
- Rossiter, Graham
1996 The shaping influence of film and television on the spirituality and
identity of young people: An educational response. *International
Journal of Children's Spirituality* (UK) Part 1-part III.
<http://203.10.46.30/ren2/GRossiterPubs.html#linked>
- Räsänen, Antti
2008 Kristillisen kasvatuksen pedagogiikkaa ja didaktiikkaa. Teoksessa
Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Porkka, Jouko (Toim.) Porvoo: LK-
kirjat.
- Salokangas, Raimo
2003 Suomalainen televisiojärjestelmä. Teoksessa Juhani Wiio (toim.)
Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat
1950-luvulta digiaikaan. Helsinki: SKS.
- Salomäki, Hanna
2011 Suomalaisten moraalikäsitteet. Teoksessa: Ketola, Kimmo; Niemelä,
Kati; Palmu, Harri & Salomäki, Hanna. Uskonto suomalaisten elämässä.
Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus
kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston
julkaisuja 9, 2011. Tampere: Yliopistopaino.
- Saukkola, Mirva

- 1997 Lapsuuden paratiisit. Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö 4/97. Helsinki: Cosmoprint.
- Savinen, Ari
1994 Alle kouluikäiset lapset ja televisio. TV 2:n lastenohjelmien vastaanottotutkimus. Helsinki: Yleisradion tutkimus- ja kehitysosasto.
- Seppänen, Janne
2004 Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Keuruu: Vastapaino.
- Sihvonen, Jukka
1987 Kuviteltuja lapsia. Suomalaisen elokuvan lapsikuvasta. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Sumiala, Johanna
2009 Esitelmä Tampereen, Turun ja Helsingin yliopistojen, sekä Helsingin Sanomien säätiön järjestämässä seminaarissa ”Millaista uskonnollista maisemaa media maalaa?” Helsingin Sanomien säätiön tiloissa 7.10.2013.
- Sundback, Susan
2003 Kirkko Pohjoismaissa. Teoksessa Eila Helander (toim.): Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Helsinki: Kirjapaja
- Suojala, Marja
2001 Taidesatu elää ajassa ja ajattomana. Teoksessa Suojala, Marja ja Karjalainen, Maija (toim.): Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.
- Suoninen, Annikka
2005 Mitä me katsottiin ennen kun oli Pikku Kakkosta? Lastentelevision ensimmäiset vuosikymmenet. Teoksessa Wiio, Juhani (toim.) Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950 – luvulta digiaikaan. SKS: Helsinki.
- Tanttu, Irmeli
2008 Joulupukin kotikäynti suomalaisena suosikkirituaalina. Pro gradu työ. Folkloristiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- Tatar, Maria
1992 Off with their heads. Fairy tales and the culture of childhood. New Jersey: Princeton University Press.
2003 The Hard Facts of the Grimm’s fairy tales. Expanded Second Edition. Princeton: Princeton University Press.
- Tilastokeskus
2010 Joukkoviestimet 2009. Helsinki: Multiprint.
- Timonen, Eija

- 2005 Perinteestä mediavirtaan. Kansanperinteen muuntaminen arkistomuistiinpanoista lastenkulttuuriksi. Tietolipas 209. Tampere: SKS.
- Tirri, Kirsi
- 2002 Lapsen uskon maailma ja sen kohtaaminen. Teoksessa Kaikille tilaa riittää. Päivähoidon uskontokasvatus (Toim. Saarinen, Seija). Hämeenlinna: Lasten keskus.
- 2004a Spiritualiteetti uskonnonpedagogisesta näkökulmasta. Teoksessa: Lapsityön käsikirja (Toim. Heinonen, Luodeslampi, Salmensaari). Jyväskylä: Kirjapaja.
- 2004b Spiritualiteetti uskontokasvatuksessa. Teoksessa: Teologian uudet virtaukset (Toim. Larjo, Lassi). Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Tiryakian, Edward A.
- 1972 Toward the Sociology of Esoteric Culture. American journal of Sociology. Vol 78, No. 3 (Nov., 1972), pp 491-512. The University of Chicago Press. <http://www.jstor.org/stable/2776304>
- Tokien, John Ronald Reuel
- 1988 Tree and Leaf. London: Unwin Nyman.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli
- 2002 Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.
- Ubani, Martin
- 2003 David Hayn spiritualiteetikäsityksen tarkastelua. Teoksessa Lapsen sielun maisema. Studia pedagogia 30. (Toim. Kallioniemi, Räsänen, Hilska) Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- 2007 Young, gifted and spiritual - The case of Finnish sixth-grade pupils. Helsinki: Yliopistopaino.
- Valkonen, Satu
- 2010 Television merkitys lasten arjessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Virtanen, Leena & Virtanen, Merja (toim.)
- 1988 Kukkarokivi. Suomalaisen folkloren antologia. Helsinki: SKS.
- Zieberz, Hans Georg
- 2008 Religious Education in a Plural Western Society – Problems and Challenges. Empirische theologie 11. Berlin: Lit Verlag.
- Weber, Max
- 2009 Tiede ja politiikka. Kutsumus ja ammatti. Tampere: Vastapaino.
- Wiio, Juhani (toim.)
- 2006 Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan. Helsinki: SKS
- Ylönen, Hilikka

2000 Loihditut linnut. Satujen merkitys lapsille. Helsinki: Tammi.

Internet-lähteet (katsottu 3/2015)

Box office mojo 2011

http://boxofficemojo.com/movies/intl/?page=&country=UK&id=_fLAURASSTERN01

Demi.fi keskustelupalsta 2014

<http://www.demi.fi/keskustelut/televisio/muistatko-sen-lauran-tahti-lastenohjelman#.VPjjizjCD88>

Finnpanel 2015

<http://www.finnpanel.fi/tulokset/nettitv/vko/nettipalv/viimeisin/>

Yleisradio 2015

<http://yle.fi/yleisradio/toimintaperiaatteet/ylen-lasten-palvelujen-periaatteet>

Liitteet

Liite 1:

Luettelo tutkimuksen aineistoon kuuluvista Pikku Kakkosen ohjelmista. (Ohjelmat vuodelta 2013, ellei muuta mainittu)

1. Ariol
2. Arvaa kuinka paljon sinua rakastan?
3. Franklin ja ystävät
4. Fungi
5. Grimmin satuja
6. Hyvän kierrättäjät
7. Jussin matkat
8. Karhunpaini
9. Katinkontti
10. Kim ja Kai
11. Kolme blondia (2014)
12. Kuunalle
13. Kuminakuja 19
14. Lauran tähti
15. Lilli ja kukkaisystävät
16. Ludovic
17. Maahiset (2014)
18. Maapallottelua
19. Matikkahirviöt
20. Max ja Meeri
21. Metkat Mesiläiset
22. Mitä ihmettä?
23. Mikke, rehti ritari
24. Mikko Mallikas

25. Nelli ja Iiro
26. Norsulan perhe
27. Närpiäiset
28. Oiva-nalle
29. Pasi ja Kielo
30. Pieni harmaakani
31. Pikku hirviötyttö
32. Pikku prinsessa
33. Pikku Toni
34. Pingu
35. Pipsa Possu
36. Postimies Pate
37. Porokuiskaajan arvoitus (Joulukalenteri 2014)
38. Puput
39. Puu Fu Tom
40. Puutarhan tonttu
41. Pääsiäinen Kiviniemessä (2014)
42. RaaRaa
43. Reetta ja Ronja
44. Ritari Mikke
45. Ryhmä Hau (2014)
46. Sammakko ja ystävät
47. Satuja soitosta
48. Saturetki
49. Taavi tiikerin naapurissa
50. Taitokset
51. Tiketi tok
52. Tilda
53. Tommin kiertävä sirkus
54. Tonttu Toljanterin seikkailut (Joulukalenteri 2013)
55. Tuttiritari
56. Vertailuruutu
57. Ystävykset
58. Vaarin riihessä

Liite 2:

Aineiston ohjelmat jaoteltuna spiritualiteetin perusteella

Yliluonnollinen spiritualiteetti

1. Vuodenaikojen juhlaperinne

a) joulu

Ohjelmasarjat (Joulukalenteri):

1. Tonttu Toljanterin seikkailut 2013
2. Porokuiskaajan arvoitus 2014
3. Vaarin riihessä, joulukuu 2014

Yksittäiset joulua käsittelevät ohjelmat:

1. Ariol 26.12. 2013
2. Ystävykset 26.12.2014
3. Ritari Mikke 22.12.2013
4. Pasi ja Kielon valtakunta 22.12.2013
5. Pingu 22.12.2014

Juonnot: 22.12.2013, 22.12.2014, ym.

b) pääsiäinen (3 ohjelmaa + 1 juonto)

1. Puput 29.3.2013
2. Pieni harmaakani 29.3.2013
3. Ystävykset 1.4.2013

Juonnot 28.3.2013, 31.3.2013, ym.

c) Halloween (2 ohjelmaa + 2 juontoa)

1. Ryhmä Hau 1.11.2014
2. Luran tähti 30.10.2013

Juonnot 2.11.2013 & 1.11.2014

Eksplisiittiset viittaukset institutionaaliseen spiritualiteettiin (kristinuskko):

1. Ystävykset 26.12.2014
mainitaan ”tähti Beetleheminyllä”
2. Pingu 26.12.2014
Joululaulu ”Jouhuyö, juhlayö” ilman sanoja
3. Puput, pääsiäinen 2013:
maininta: ”Virpoessa lausuttiin loitsu tai siunaus”
4. Grimmin satuja, esim.
27.3.2013 *Äiti lupaa kuoltuaan katsella tyttöä Taivaasta*
5. Pääsiäinen Kiviniemessä, pitkäperjantai 2013 *Rukous paljattaa Hiisin pitojen ruoat inhottaviksi hyönteisiksi*
6. Maahiset jakso: Serafiinan sirkusmatka: *papin siunaus kumoo maahisten loitsun*

2. Kansanuskko, magia, noituus

a) klassiset sadut

1. Grimmin satuja
2. Kolme blondia
3. Saturetki

b) suomalainen kansanperinne, mytologia

1. Pääsiäinen Kiviniemessä
2. Maahiset
3. Satuja Soitosta

c) satufantasia

1. Puu Fu Tom
2. Mikke, rehti ritari
3. Pasi ja Kielon valtakunta

3. Jumalasuhte

1. Luran tähti